379

T. MACCI PLAUTI AULULARIA.

Titus Maccius

T. MACCI PLAUTI AULULARIA

MET AANTEEKENINGEN

VAN

Cornelis Marinus

DR. C. M. FRANCKEN,

HOOGLEERAAR TE GRONINGEN.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1877.

Gedrukt bij M. de Waal.

VOORBERICHT.

Bij het verschijnen van de *Aulularia* heb ik slechts weinig over de grondslagen van den tekst en het doel dezer uitgave mede te deelen. De tekst steunt, daar de *Ambrosianus* de Aulularia niet bevat, op den *Vetus Camerarii* (B) en op den *Ursinianus* (D), waarvan eene nauwkeurige vergelijking is uitgegeven door LORENZ in het program van het Köllnische Gymnasium te Berlijn van 1872. Verder stond mij door de nooit te vergeefs ingeroepen bereidvaardigheid van DR. W. N. DU RIEU een *Vossiaansch HS.* (*Voss. MS. Lat. Q.* 30) ter beschikking, hetwelk gewoonlijk met B overeenstemt, en mij, vooral bij twijfel aan de lezing van B D, goede diensten bewees. Als grondslag nam ik den tekst van GRONOVIUS. De orthographie is, met uitzondering van eenige noodzakelijke afwijkingen, die in het Aanhangsel zijn opgegeven, die van de Handschriften; vandaar bestaat er in de assimilatie van de praeposities in de samenstelling geen consequentie. Dat *ad-*, *con-*, *in-* in onze tekst-traditie overal denzelfden regel volgen, is bij mij minder uitgemaakt dan dat het nalaten van de assimilatie in 't algemeen alleen op etymologische gronden, in spijt van de uitspraak, heeft plaats gehad. Plautus heeft een woordspel van *assum* (*assus*, *a*, *um*) met *assum* (= *adsum*), Poen. I. 2. 67; zoo staat *sum manus* Pers. IV. 1. 2 voor *sub manus;* Catullus X. 23: „in *collo* sibi *collo*care posset." *Inlocabilis*, *inlex*, *adplico*, *conmorior* konden in de uitspraak niet onveranderd blijven.

Voor de verklaring heeft W. WAGNER in zijne uitgave met Engelsche noten (Cambridge, 1866) het meest bijgedragen. Indien dat boek hier te lande bij het onderwijs kon worden ingevoerd, zou déze uitgave minder noodig zijn.

De voorstelling, dat de overtollige eerste syllabe van het vers als een anacrusis te beschouwen is, dient alleen voor het gemak van de praktijk; daarentegen geloof ik, dat men algemeen wél zou doen met de termen *irrationeele arsis* en *thesis* in te voeren, omdat in de meeste gevallen de vraag of verkorting van de tweede syllabe dan uitstooting van de vokaal in de eerste is aan te nemen, zoo zij al voor oplossing vatbaar is, althans vooreerst nog wel niet met zekerheid zal uitgemaakt worden.

Overigens is dit boek bestemd voor hen, die met Plautus wenschen kennis te maken, nadat zij eerst het Latijn der klassieke periode hebben leeren verstaan, m. a. w. voor aankomende studenten en leerlingen van de hoogste klasse van gymnasiën van zesjarigen cursus. Het was daarom niet noodig, om over de tekstkritiek in de aanteekeningen te zwijgen.

DR. J. L. SIRKS heeft de welwillendheid gehad, mij in het nazien der proeven bij te staan, waarvoor ik hem openlijk mijn dank betuig.

GRONINGEN, 14 November 1876. C. M. FRANCKEN.

INLEIDING.

Weinige gebreken zijn er, die den mensch zoo van zijne zwakke zijde leeren kennen, en zoo geschikt zijn om den geesel der Satire en den spot der Komedie op te wekken, als de gierigheid. Waar het geld, in plaats van middel tot een onbekrompen en zorgeloos leven, doel wordt, waarvoor de gierige zich de grootste ontberingen oplegt, de gemakken des levens opoffert, en vrienden en nabestaanden van zich vervreemdt, terwijl hij zich toch verbeeldt het geluk in handen te hebben, is zijn streven niet alleen verkeerd, maar ook dwaas en belachelijk. Terwijl hij meent het geluk deelachtig te worden, streeft hij zijn doel voorbij; terwijl hij denkt wijzer te zijn dan anderen, blijkt hij de grootste dwaas te wezen. Het streven van den gierigaard is in de hoogste mate ondoelmatig en aanmatigend tevens: de gierigheid geeft zich uit voor wijsheid en is toch de grootste dwaasheid, meer belachelijk dan verachtelijk, wanneer hare gevolgen alleen den gierige zelven treffen. Hebzucht, die het verderf van anderen bedoelt, is misdaad en het voorwerp van berisping; gierigheid brengt hare eigene straf met zich, en wekt geen verontwaardiging, maar spotzucht op. De tegenstelling tusschen ideaal (het ingebeelde geluk van den vrek) en werkelijkheid valt hier, zooals bij alle komische karakters, dadelijk in het oog, en schenkt den toeschouwer, die zich boven het ten toon gestelde zwak verheven gevoelt, in de aanschouwelijke voorstelling genot en voldoening.

Het is dit gebrek, dat Plautus op meesterlijke wijze in zijne

AULULARIA heeft ten toon gesteld. Evenals de Asinaria, de Cistellaria, de Mostellaria en de Vidularia, is ook dit stuk naar den inhoud genoemd: de handeling draait zich om het vinden en ontvreemden van een vaas met goud, *aula.* [1]) De komedie van de *aula* heet *Aulularia*, nam. *fabula*, evenals de overige zoo even genoemde stukken op eene *cistella* (kistje met kostbaarheden), *mostellum* (spook, deminutivum van *monstrum*), *asini* en *vidulus* betrekking hebben.

Door een ongelukkig toeval is het slot van het stuk voor ons verloren gegaan, zoo het schijnt te gelijk met het begin van de Bacchides: in het oorspronkelijke handschrift, waaruit al onze afschriften van Plautus voortsproten, volgden blijkens de alphabetische orde, de Bacchides op de Aulularia. [2]) Dit verlies is onherstelbaar, in zoover als niet licht iemand zal gevonden worden, zóo doorgedrongen in den geest van Plautus, dat hij verzen zou kunnen leveren, die naast de bestaande een waardige plaats zouden innemen, gelijk dan ook de supplementa van Codrus Urceus en anderen als mislukt te beschouwen zijn. Toch is het zeer wel mogelijk om uit het beloop van het grootste deel, dàt bewaard is, de ontknooping der handeling met waarschijnlijkheid op te maken, zooals uit de volgende inhoudsopgave kan blijken.

EUCLIO, de hoofdpersoon van het stuk, is een burgerman, die met zijne dochter PHAEDRIA [3]) en eene slavin STAPHULA, die de eenige bediende van hem en zijne dochter is, in bekrompene

---

[1]) Dit *aula* is oude Latijnsche vorm voor *olla* met dezelfde klankverwisseling als in *plaudo explodo*, *plaustrum plostrum*, *ausculor osculor*, *caudex codex*.

[2]) Ussing, Prolegg. p. 155. De Bacchides schijnen, toen het stuk later werd terug gevonden, op het eind van de eerste afdeeling na de acht eerste stukken geplaatst te zijn.

[3]) In IV. 10. 6 spreekt Euclio in het meervoud: meque meosque perditum ires liberos; 't is evenwel de eenige plaats, waar van meer kinderen sprake is.

omstandigheden leeft van de opbrengst van een stuk land, hem door zijn vader nagelaten. Hij heeft het onafhankelijkheidsgevoel van den kleinen burger tegenover den aanzienlijke en vermogende (II. 2. 49, vlgg., III. 6. 5). Ongelukkig heeft hij den stelregel om zich niet boven zijn stand te verheffen overdreven: onder het voorwendsel van zuinigheid ontzegt hij zich en den zijnen het noodige, en wordt een volleerd gierigaard. Een toeval, niet nader door den dichter beschreven, maar als een weldaad van den Huisgod, den Lar familiaris beschouwd, stelt hem in het bezit van een door zijn grootvader onder den haard begraven schat. In plaats van daarvan gebruik te maken om zijne omstandigheden te verbeteren, en zich en den zijnen een ruimer bestaan te verschaffen, verbergt Euclio dezen schat even zorgvuldig als zijn grootvader [1]), waardoor hij zelfs het levensgeluk zijner eenige dochter op 't spel zet. Te Athene huwde geen meisje zonder een bruidschat ten huwelijk te brengen. Toen nu MEGADORUS een gezeten, reeds in leeftijd gevorderd nabuur van Euclio om de hand van Phaedria aanzoek deed, was de eerste door haar vader gestelde voorwaarde, dat Megadorus vóor alle dingen van een bruidschat zoude afzien. Gelukkig is de oude man edelmoedig genoeg, om ook zonder die gift zijne jonge bruid van Euclio te ontvangen. Zonder verdere onderhandeling wordt de bruiloft nu voorbereid, waartoe Megadorus onbekrompen den door hem arm gewaanden Euclio in staat stelt. Maar er was niet aan de toestemming van haar gedacht, die bij de zaak het grootste belang had. Phaedria verkeerde in een toestand, die de plannen van beide ouden den bodem insloeg: een jong minnaar, LUCONIDES, neef van Megadorus, die zeker omtrent de huwelijksgift niet zoo onverschillig kon zijn als zijn oom, had reeds vroeger liefde voor Phaedria opgevat. Jeugdige onbezonnenheid had haar op het nachtelijk feest van Ceres voor

[1]) De hier en daar gemaakte opmerking, dat dit onnatuurlijk is, kan ik niet beamen; men heeft niet genoeg in 't oog gehouden, dat E. reeds een vrek is, voordat hij den schat vindt; een gierigaard zal, wanneer hij een schat vindt, dat liefst geheim houden en er niet van genieten.

den haar onbekenden Luconides doen bezwijken; de op handen zijnde bevalling maakte het voorgenomen huwelijk onmogelijk. Gelukkig voor Phaedria bleef de haar onbekende verleider haar getrouw: zoodra hij iets vernomen had van hetgeen gaande was, zond hij zijn slaaf STROBILUS naar het huis van Euclio, om op de hoogte te blijven van hetgeen daar geschiedde, en maakte hij zijne moeder EUNOMIA, de zuster van Megadorus, deelgenoot van zijn geheim. De verhindering van Megadorus' huwelijk moest van de mededeelingen van Eunomia, die trouwens door de werkelijke bevalling van Phaedria bevestigd worden, het onmiddellijk gevolg zijn.

Intusschen had Strobilus, gevolg gevende aan den last zijns meesters, zich op het altaar voor het huis van Euclio geplaatst. Spoedig verschijnt deze, wien het bezit van zijn schat geen oogenblik met rust liet, uit den nabijzijnden tempel van Fides, zich verheugende, dat hij voor zijn goed dáar een veilige schuilplaats had gevonden. Voor Strobilus, die ongemerkt getuige was geweest van de zelfvoldoening van den gierigaard, was een half woord voldoende. Zoodra Euclio vertrokken is, begeeft hij zich in den tempel om den schat te lichten. Voordat hij dit had kunnen doen, verrast hem de door een ongunstig voorteeken naar den tempel teruggedrevene Euclio, die thans voor zijn goud een veiliger bewaarplaats meent gevonden te hebben in het woud van Silvanus, buiten den stadsmuur. Niet afgeschrikt door de verwenschingen, die hem naar 't hoofd geworpen worden, begeeft Strobilus zich, zoodra hij het plan van den ouden man gehoord heeft, naar het aangeduide bosch, waar hij zijne gangen bespiedt en er in slaagt, om na Euclio's vertrek den schat op te graven en buit te maken. — De eerste poging om het goud te verbergen in den tempel van Fides was voor het verband niet onmisbaar, maar de dichter is daardoor in de gelegenheid om den angst en de gejaagdheid van den gierigaard recht aanschouwelijk te maken, zooals ook vervolgens de spoe-

dige ontdekking van den diefstal er toe leidt, om Euclio in al zijne ellende voor te stellen. —

Zich even min op Silvanus als op Fides verlatende, kwam Euclio spoedig tot de ontdekking van het ongeluk, dat hem had getroffen. Verbijsterd en schier waanzinnig verschijnt hij voor de oogen der toeschouwers, wanhopige pogingen in het werk stellende om achter de waarheid te komen, in een tooneel, dat tot de fraaiste gedeelten van het stuk behoort, en dat door de navolgers van Plautus wel uitgebreid, maar niet verbeterd is. Waar hij is, wie hij is, wat hij zegt — hij weet het zelf niet; waartoe nog leven, indien hij zooveel goud verloren heeft? Allen, die hem aangluren en den spot met hem drijven, zijn zijne vijanden, allen die hij ziet, zijn dieven; hij bezwijkt onder zijn leed!

Door het misbaar, dat vóor zijn huis gemaakt wordt, getroffen komt Luconides naar buiten. Zooals Euclio aan niets denkt dan aan zijn schat, zoo Luconides zeer natuurlijk aan niets anders dan aan zijn huwelijk. Dit geeft tot eene zeer vermakelijke verwarring in het daaropvolgende gesprek aanleiding. Terwijl de een over Phaedria, de ander over den schat spreekt, denkt Euclio in de bekentenis van Luconides, dat hij haar, die zijne gedachten geheel vervult, die *zijn* schat is, verleid heeft, eene openbaring te ontvangen, dat hij Euclio's schat weggevoerd heeft. Hoe de bede van Luconides, dat hij in 't bezit van zijn schat moge gesteld worden, bij dit misverstand door Euclio wordt opgenomen, laat zich begrijpen. Aan de verwarring moet intusschen wel ten laatste een einde komen, en nu verneemt de gierigaard, dat er van de voordeelige partij voor zijne dochter niets kan komen, en zal hij zich wel gelukkig moeten rekenen, dat de oneer zijner dochter door de trouw van haren minnaar zal uitgewischt worden.

Maar zal Luconides zich evenals Megadorus zonder bruidschat tevreden stellen? De oplossing van deze laatste moeilijkheid moet het goud geweest zijn, dat nu in handen van Strobilus en zijn

meester is. Dat dit werkelijk het geval was, kunnen wij, afgezien van de inwendige waarschijnlijkheid, opmaken uit het *argumentum acrostichum*, waarin op het slot gezegd wordt, dat Luconides aan Euclio zijne bezitting teruggeeft of het gebeurde aanbrengt (*rem refert*) en van hem goud, vrouw en zoon ontvangt: „ab eo donatur auro, uxore et filio." De schat keert derhalve als bruidschat in de handen van Luconides terug. Voegen wij hierbij het slot van de eerste inhoudsopgave, dat Euclio onverwacht zijn geld terugkreeg en *blijde* zijne dochter aan Luconides uithuwde („aulam insperato invenit laetusque natam conlocat Lyconidi"), alsmede een door Nonius p. 98. 28 bewaard fragment, dat hoogstwaarschijnlijk woorden van Euclio bevat („nec noctu nec diu quietus unquam eram, nunc dormiam"), waarin hij over de onrust klaagt, die hem vroeger het goud aanbracht, dan worden wij wel gedrongen aan te nemen, dat Euclio op 't slot van het stuk zijn leven gebeterd heeft.

In het laatste thans nog aanwezige tooneel, waarin Strobilus zijns ondanks zijn meester Luconides deelgenoot maakt van zijn geheim, en daarna het hem ontvallene woord tracht te herroepen, trad blijkens het opschrift van het tooneel ook Euclio op. Het kan dus niet twijfelachtig zijn, of Strobilus wordt door dezen tot bekentenis gebracht. Ook ligt het in den gewonen gang van het oude blijspel, dat de slaaf, door wiens toedoen de ontknooping plaats vindt, wordt vrijgelaten. Hoe echter Euclio tot mildheid wordt overgehaald, en hoe het komt, dat hij zijn tegenwoordigen toestand in vergelijking met zijn vroegere onrust gelukkig prijst, terwijl hij toch van zijn schat, hem dierbaarder dan zijn leven, afstand had moeten doen, is moeilijk te bepalen. Zooveel kan gezegd worden, dat er geen grond bestaat, om Euclio als geheel van zijn gierigheid genezen te denken. De overweging toch, aan den éenen kant dat de schat hem veel zorg en moeite gebaard had, waarover hij zich reeds vroeger bitter beklaagde (I. 1. 27, II. 2. 87), en aan den anderen kant, dat hij nu van de onkosten voor zijn dochter, haar

zoon en haar voedster ontslagen was juist door de opoffering van dat kleinood, kunnen bij alle gehechtheid aan het geld hem overigens met zijn verlies hebben verzoend. Vraagt men verder, bij welke gelegenheid de aangehaalde woorden („nec noctu nec diu"—) door Euclio kunnen uitgesproken zijn, daar zij toch niet onmiddellijk na 't verlies van zijn schat, maar eerst nadat hij het genot der rust had leeren kennen, gezegd kunnen zijn, dan ligt het vermoeden voor de hand, dat een vroolijk feestmaal het stuk heeft besloten, door Megadorus aangericht van de voorbereidselen voor de bruiloft; bij welke gelegenheid de onbekrompene en edelmoedige grijsaard zich van harte in 't geluk zijns neefs verheugde, tevens Euclio eene lichte berisping toevoegende over zijne vreemde houding bij het aanzoek om Phaedria (II. 2), waarover deze zich in de aangehaalde woorden verontschuldigd kan hebben.

Bovenstaande inhoudsopgave is uitgebreid genoeg om te bewijzen, dat er op het slot van 't stuk niet zeer veel behoeft verloren te zijn gegaan, en tevens om aan te toonen, dat de Aularia een wél sluitend geheel uitmaakt. Dat de voorbereidselen tot de bruiloft in het eerste gedeelte zoo uitvoerig worden behandeld en de belangen van Megadorus daar eene zoo ruime plaats innemen, is alles behalve vreemd of onnatuurlijk. Men moet zich daarom verbazen, dat op zoo zwakken grond eene verwerking van twee oorspronkelijke Grieksche stukken tot één geheel (contaminatio) is kunnen aangenomen worden (Wagner, de Pl. Aulul., diss. Bonn. 1864, p. 26). Immers door het aanzoek van Megadorus, den edelmoedigen, milden en onbekrompenen oude komt Euclio te meer uit in zijne schraperige inhaligheid en ongerechtvaardigde achterdocht tegen allen, die hem eenige vriendschap bewijzen; ook wordt daardoor zekere spanning bevorderd, daar Luconides zich over zijn medeminnaar verontrust. De zorg, door den dichter aan de koks besteed, is geheel in den geest der nieuwe komedie; hoewel de mindere man te Athene in werkelijkheid niet in overvloed kon zwelgen, schepte

hij toch blijkens de overblijfselen der nieuwe komedie bijzonder veel genoegen in de hem voorgespiegelde heerlijkheden van een wel voorzienen disch.

De eenige bijzonderheid, die te recht bevreemdt, is deze, dat de slaaf van Megadorus in het eerste en die van Luconides in het tweede gedeelte denzelfden naam, *Strobilus*, dragen. Indien deze twee personen niet maar in naam, maar ook in wezen identisch waren, zou men recht hebben, om van een fout des dichters te spreken, die zijn Strobilus in het verloop van het stuk geheel deed vergeten, wat hij in 't begin bijgewoond had. Zoowel uit andere omstandigheden als uit de wijze, waarop Strobilus in het vierde bedrijf optreedt, blijkt zoo zeer dat wij hier met een nieuw persoon te doen hebben, dat het tijd verspillen zou zijn, hierover nog een woord te zeggen. Wel is deze homonymie minder hinderlijk, omdat beide slaven niet te gelijk op het tooneel verschijnen, en er dus geen verwarring plaats heeft, maar toch is de gelijknamigheid van twee personen in éen stuk, wanneer die niet tot eene bedoelde verwikkeling dient, zoo vreemd, dat natuurlijk een reden of aanleiding daartoe gezocht wordt. Dat deze gelijknamigheid nog in het laatste gedeelte tot eene komische verwarring zoude geleid hebben, is bijna ondenkbaar.

Wij mogen wel aannemen, dat in het oorspronkelijk geen twee namen zijn voorgekomen; waarom toch zou Plautus, éen van die beide veranderende, uit het groot aantal slavennamen juist dien hebben gekozen, die reeds in het stuk aan een ander was gegeven? Is dit zóo, dan zal wel in het Grieksche stuk òf éen persoon bedoeld geweest zijn, òf de gelijknamigheid evenals in de Menaechmi om eene komische verwarring gezocht zijn. Het laatste schijnt, zooals gezegd is, met het stuk niet wel bestaanbaar; door het eerste aan te nemen komen wij tot eene oplossing, die, wel is waar, slechts op den naam van vermoeden aanspraak mag maken, maar toch als zoodanig hier eene plaats moge vinden. Het is namelijk deze, dat Strobilus in 't origi-

neel slaaf was zoowel van Megadorus als van Luconides, en dat Plautus, omdat geen verwarring daarvan 't gevolg was, den naam onveranderd heeft gelaten, schoon hij voor één twee personen in plaats stelde. Eunomia en haar zoon Luconides bewoonden, zoo het schijnt, met Megadorus, broeder der moeder en oom van Luconides, hetzelfde huis; Strobilus, de slaaf van Megadorus, sluit zich, zooals gewoonlijk, aan den zoon des huizes aan — als zoodanig kon Luconides beschouwd worden — dien hij als zijn jongeren meester aanhangt. Hij was het, die het best in staat was om Luconides te berichten, wat Megadorus voornemens was; hij ontvangt dan ook den last, om een oog in 't zeil te houden, bij welke gelegenheid hij den schat in handen krijgt. Voor dit vermoeden pleit, vooreerst, dat het met de afhankelijkheid der Attische vrouwen overeenkomt, dat Eunomia na den dood haars mans bij een nabestaande inkeerde; vervolgens, dat door de hypothese, dat Eunomia en haar broeder één huis bewonen, de tooneeltoestel eenvoudiger wordt, daar nu behalve den tempel van Fides niet drie huizen (die van Megadorus, Eunomia, Euclio) maar slechts twee den achtergrond van het tooneel uitmaken; eindelijk, dat, indien de slaaf van Megadorus tevens den schat buit maakte, de inmenging van den ouden nabuur, die alleen het recht had om den slaaf vrij te maken, natuurlijk wordt.

Uit het gezegde blijkt reeds hoedanig het decoratief is. Voor één der drie huizen, dat van Euclio, staat een altaar, waarop Strobilus zich neerzet om te bespieden, wat er bij Euclio omgaat; dat altaar dient waarschijnlijk ook om Strobilus voor de blikken van Euclio, als hij straks uit den tempel treedt, te bedekken. Het tooneel is van 't begin tot het einde de openbare straat. Bij de gewoonte der Atheners om een goed deel van den dag in het openbaar door te brengen en de moeilijkheid, die de verandering van het tooneel toen nog bood, is het inderdaad minder vreemd, dat dit in de oude komedie regel was, dan wel dat het door Hooft in zijn Warenar is behouden. Molière maakte

zich op dat punt van zijn voorbeeld los, en verplaatste het tooneel in het huis van Harpagon.

Gaarne zouden wij in de gelegenheid zijn om het juiste jaar, waarin de Aulularia opgevoerd werd, te bepalen; wij moeten echter erkennen, dat de aanwijzingen in het stuk onvoldoende zijn. Immers de klacht over de weelde der vrouwen (III. 5, vooral 31) kon even goed vóór de opheffing der lex Oppia in 195 v. C. (Liv. XXXIV. 1, vlgg.) als eenigen tijd daarna plaats vinden; bij die wet, die in buitengewone politieke omstandigheden in 215 was gemaakt, was onder meer het gebruik van rijtuigen in de stad aan vrouwen verboden; nu vinden wij in ons stuk t. a. p. de klacht dat de vrouwen daarvan gebruik maken. Het is evenwel meer dan waarschijnlijk, dat reeds lang vóor de formeele afschaffing dier wet in 195, toen de redenen voor hare handhaving niet meer bestonden, meermalen op hare bepalingen inbreuk is gemaakt. Evenmin kan uit de vermelding van *bacchanalia* (III. 1. 3.) in den zin, waarin ook Livius bij de vermelding van het Senatusscons. de Bacchanalibus (a. 186) XXXIX. 18. 7 dit woord gebruikt, iets met zekerheid aangaande het jaar worden opgemaakt. Intusschen teekenen deze bijzonderheden, zooal niet het jaar, dan toch het tijdvak, waarin het stuk valt. Ook is, wanneer dat eens vaststaat, de afkeurende vermelding van veel Grieksche voorwerpen van weelde in III. 5 karakteristiek, daar Rome in dezen tijd met Griekenland voor 't eerst in aanraking kwam, en de vreemde weelde zich vooral na de overwinning op de Aetoliërs in 187 naar Rome een weg baande (Liv. XXXIX. 6). Wij hebben dus recht om dit stuk tot de latere voortbrengsels te rekenen van den dichter, die in 184 gestorven is.

Evenzeer als over den tijd, kunnen wij over het origineel iets gissen. Athenaeus bericht XIV. 658. E.: οὐδὲ γὰρ ἂν εὕροι τις ὑμῶν δοῦλον μάγειρόν τινα ἐν κωμῳδίᾳ, πλὴν παρὰ Ποσειδίππῳ μόνῳ. Nu zegt Congrio, de kok II. 4. 30:

Censen talentum magnum exorari potest
Ab istoc sene, ut det, *qui fiamvs liberi?*

Wij hebben dus hier met een slaaf te doen. Het bewijs zou voldingend wezen, indien het zeker was, dat deze trek geen toevoegsel van den bewerker, maar uit het oorspronkelijk Grieksch overgenomen was. De zaak is evenwel toch aannemelijk, omdat Posidippus, die in Ol. 123 optrad, werkelijk volgens Gellius II. 23 door de Latijnsche Comici is nagevolgd [1]). Een woordenstrijd tusschen koks komt in fr. 1 (Mein.) van den Ἀναβλέπων van Posidippus voor, waarmede het slot van Aulul. II. 4 is te vergelijken. Op denzelfden grond is reeds vroeger in de Menaechmi door Ladewig eene navolging van Posidippus erkend, zie Brix, Einl. S. 7. De titel van het Grieksche stuk is waarschijnlijk Θησαυρός of Φιλάργυρος geweest.

Over 't algemeen kan gezegd worden, dat Plautus met groote vrijheid zijne Grieksche voorbeelden heeft nagevolgd; Romeinsche rechtsgebruiken, zeden, gewoonten en localiteiten verrassen ons meermalen, terwijl het tooneel der handeling in meer dan de helft der stukken, waaronder de Aulularia, Athene is; maar het is veelal onmogelijk in bijzonderheden aan te wijzen, welke veranderingen zich de Latijnsche dichter heeft veroorloofd. Zoo is het ook in de Aulularia. Als zuiver Romeinsch doet zich daar terstond de invective tegen de vrouwelijke weelde met de klacht van karigheid tegenover den oud-gediende III. 5. 52 kennen; Laverna III. 2. 31, Silvanus IV. 6. 8, Iuno Lucina IV. 7. 11 zijn uit den Romeinschen godenkring opgenomen. Zoo is het ook met den Lar familiaris in den prologus, ofschoon daaruit niet volgt, dat dit geheele stuk oorspronkelijk van Plautus is. Want daar de nieuwe komedie bij de Grieken reeds prologen had (Luc. Pseudol. 4), kan deze voorafspraak van de hand van den Griekschen auteur zijn. Het gebruik van allegorische wezens voor de prologi, zooals Ἔλεγχος, Φόβος en derg. (Lorenz op Mil. p. 45), Luxuria en Inopia in den Trinummus, en van goden zooals Mer-

[1]) Wel is waar komt ook in den Truculentus een slaaf voor, die in het koken ervaren is, maar hij wordt niet uitdrukkelijk als *kok* (coquus) gekenmerkt, zoodat de opmerking van Athenaeus daarop niet toepasselijk is (Lorenz Pseud. p. 13).

curius in den Amphitruo en Arcturus in den Rudens stemt te zeer met dat van den Lar familiaris overeen, om daarin iets vreemds of ongrieksch te vinden, al ware het ook dat hij de plaats had ingenomen van een vrij onbepaalden θεὸς πατρῷος (Wagner), en al kon men niet (wat beter is) aan den Griekschen Hermes denken, die de schat als een waar ἑρμαῖον aan Euclio openbaarde. Evenwel schijnt de proloog den bijzonderen lof, die hem van sommige uitgevers ten deel is gevallen, niet te verdienen: wel moet erkend worden, dat voor de mededeelingen, die hier te doen waren, niet licht een geschikter persoon was te vinden, maar de taal is breedsprakig, en het verhaal omslachtig, daar de lotgevallen en het gedrag van den grootvader en den vader van Euclio, die tot de handeling niets afdoen, worden medegedeeld; zelfs is vers 20 niet juist gedacht; de toon van het laatste gedeelte vooral is meer koddig dan geestig; in dit opzicht verschilt deze proloog niet van andere, die blijkbaar van lateren oorsprong zijn.

Evenmin als de nieuwe Attische komedie had de Romeinsche eene groote verscheidenheid van personen. De Romeinsche maatschappij van den tijd van Plautus had den dichter een rijker overvloed van krachtige karakters kunnen aanbieden dan het afgeleefde Athene uit den tijd der Diadochen; de Romeinsche matrona, die als de koningin des huizes geëerd was, de pater familias, wiens strengheid in hardheid kon ontaarden, de scherpzinnige rechtsgeleerde, die zich zoo vaak in haarkloverijen verloor, de bedriegelijke waarzegger en andere echt Romeinsche verschijningen hadden eene waardige plaats in de komedie kunnen innemen; bij de algemeene belangstelling voor de publieke zaak hadden de toespelingen op politieke personen en gebeurtenissen een willig oor kunnen vinden. Dat in Plautus tijd niets hiervan geschied is, ligt deels in den tegenzin, dien de Romeinen hadden tegen de vrijheid van het tooneel (het noemen van een beroemden naam kon den dichters groote moeilijkheden berokkenen, zooals Naevius, de oudere tijdgenoot van Plautus, had ondervonden), deels ook was het gemakkelijker de keurige vrucht

van het Grieksche genie te plukken, dan met moeite eene inheemsche plant op te kweeken. Vandaar dat de karakters, die te Athene te huis behoorden, naar Rome verplaatst en, zoo goed als dat ging, geromaniseerd werden. Grijsaards, die karig zijn voor hunne zonen of ook met hen in dezelfde strikken vervallen, jongelingen, die alleen voor zingenot schijnen te leven, bordeelhouders, die bedrogen en afgezet worden, hetaeren, die dikwijls beter en trouwer zijn, dan haar stand schijnt mede te brengen, slaven, die listig en doortrapt hunne jonge meesters uit elke verlegenheid redden, en armzalig pochende krijgslieden zijn bijna staande rollen, personen die altijd dezelfde algemeene karaktertrekken vertoonen. Het loont de moeite niet, deze voor elk stuk te ontleden. De koks Congrio en Antrax en de slaaf Strobilus in de Aulularia verschillen niet van andere exemplaren van dezelfde soort; niet zoozeer door hun individueel karakter, als wel door hunne kwinkslagen, koddige invallen, gevatheid en handigheid trekken zij hier als elders de opmerkzaamheid. De slaven zijn bij Plautus, wat Strobilus hier is, de bij uitstek handelende personen, door wie de verwikkeling wordt veroorzaakt en vaak ook de verwarring weder opgelost.

In plaats dus van eene nauwkeurige karakteristiek van de bijpersonen vinde hier de opmerking plaats, dat zij zoo gekozen zijn, dat al het licht op Euclio valt. Naast den gierigaard, die zich elk genot ontzegt, de onbekrompene Megadorus, die zijn goud beter weet te gebruiken dan Euclio het te begraven; zooals deze *nescit quid valeat nummus*, weet gene er den weg door te vinden om het leven voor zich en anderen te veraangenamen, met der daad aanprijzende wat Horatius begeert: *Panis ematur, olus, vini sextarius, adde Quis humana sibi doleat natura negatis.* Evenzeer als Euclio ieder van zich afstoot, en voor zijne naaste betrekkingen niets over heeft, is hij de man, die in de innige liefde deelt van Eunomia, die niets meer wenscht dan haren broeder gelukkig te zien. De uitdrijving van Staphula vormt eene niet onaardige tegenstelling tegen het gesprek van

Eunomia en Megadorus. En ook Luconides, die alleen de inspraak van zijn hart volgt zonder aan tijdelijk voordeel te denken, toont door zijne handelwijs, hoe er in eene trouwe liefde een grooter geluk is dan in het angstig bezit van goud.

Ofschoon de stukken van Plautus navolgingen van Grieksche modellen zijn, volgt daaruit niet, dat zij ook in taal en toon hun Griekschen oorsprong verraden; Plautus' stijl is zoo door en door Romeinsch, dat nergens zich het Grieksche origineel verraadt. Fijn beschaafd is zijne taal niet, maar naar 't leven terug gegeven en puntig. Plautus heeft blijkbaar het gesprek van het volk, waartoe hij zelf behoorde, in zijne eigenaardigheid goed afgeluisterd en gelukkig nagebootst. De beelden en figuurlijke spreekwijzen zijn geheel uit dien kring en natuurlijk. Door nieuwe woorden en samenstellingen, door assonantie en alliteratie weet hij aan deze taal nieuwheid en frischheid bij te zetten. Vgl. uit de Aulularia IV. 1. 3: qui ex *se*ntentia *ser*vire *ser*vos postulat", zoo ook Mil. III. 1. 150; Aul. IV. 2. 15. *Fi*des-*f*aciam tibi *fi*deliam; I. 1. 10: *gra*ndibo *gra*dum; II. 2. 4: *proper*are *proper*e; II. 4. 35: *parc*e *parc*um, zie ald.; nieuwe woorden: virgidemia, (toespeling op vindemia), dolum dolare Mil. 936, domi domitus Men. 105, licentia Rud. 1225 (= het zeggen van *licet*), mōrari (van *μωρός*, dwaas handelen) Mil. 369; uit de Aulularia: verberabilissimus, censio (kastijding, in Rud. 1273 het *censeo* zeggen); Grieksche en hybridische woorden: ulmitribus, ferritribus, euscheme, dica, vgl. op II. 2. 20, enz.

Evenzeer is het talent, waarmede de dialoog behandeld is, de gemakkelijkheid en snedigheid in de *altercatio*, voor een deel veroorzaakt door het gepast gebruik der particulae, de uitwerking van eene eens gegevene komische situatie, de geestigheid in de behandeling, in 't kort de eigenlijke virtus comica [1])

[1]) De uitdrukking vis comica, die bij dit onderwerp zoo geliefd is, steunt op eéne verkeerde interpunctie in het versje van Caesar op Terentius:

Lenibus atque utinam scriptis adiuncta foret vis,

eene eigenaardige verdienste van Plautus, die alle tijden erkend hebben. Het is daarom niet te verwonderen, dat hij in nieuwere tijden navolgers heeft gevonden in Shakespere, Hooft en Molière. Inzonderheid is het onderwerp van de Aulularia meermalen behandeld [1]). Molière heeft in zijn Avare, Hooft in zijn Warenar [2]) de Aulularia nagevolgd met die wijzigingen, die het verschil van tijd vereischte. Hooft gaf voortreffelijk de volkstaal terug en staat daarin boven Molière, wiens stuk geen schijn of schaduw heeft van den toon van 't oorspronkelijke; geestig weet de Nederlandsche dichter bijna elke bijzonderheid van Plautus op nieuwere toestanden over te brengen, zoodat zijn stuk zoo Hollandsch is, als dat van Plautus Romeinsch. Is dit een groote lof voor Hooft, er volgt tevens uit, dat hij de lectuur van het origineel niet overtollig kan maken. Plautus is noodig om eenige eigenaardigheden bij Hooft (b.v. het tooneel der handeling) te beoordeelen, gelijk Hoofts stuk na de lezing van Plautus een proeve geven kan van hetgeen eene dichterlijke navolging vermag.

Zooals in de vroegere uitgaven is ook in deze het stuk in vijf *actus* afgedeeld. De HSS. geven echter nergens deze verdeeling. Nieuwere uitgevers hebben haar ingevoerd volgens het voorschrift van Horatius ad Pis. 189: „Neve minor neu sit quinto productior actu Fabula, quae posci volt et spectata reponi". Dit voorschrift, dat waarschijnlijk uit Alexandrijnsche bron gevloeid is, vindt gemakkelijker toepassing op de tragedie, die door parodos en stasima dikwijls in vijf stukken vervalt, dan op de komedie, ofschoon ook de eerste nooit eigenlijke bedrijven gekend heeft. De invoering van de actus in de oude komedie heeft een eigenaardig bezwaar in de onveranderlijkheid van het tooneel der handeling

Comica ut aequato virtus polleret honore,
waar, zooals reeds Bentley opmerkte, na *vis* moet geïnterpungeerd worden.

1) G. Claus, de Aulularia Plauti fabula, iisque scriptoribus, qui eam imitati sunt, Sedini, 1862. Ook Fielding, die slechts Molière, Goldoni, die noch Plautus noch Molière navolgde, worden hier vermeld; te minder is het te vergeven, dat Hooft hier geheel is vergeten.

2) Vgl. P. C. Hoofts Warenar, met eene inleiding en aanteekeningen door M. de Vries. Leiden, Hazenberg, 1845.

van het begin tot het einde van het stuk. Ook kan in het aftreden van alle personen tegelijk geen kenmerk van een nieuw bedrijf zijn, daar dit in de meeste stukken niet viermaal (zooals noodig zou wezen voor eene splitsing in vijf deelen) maar òf minder òf meer geschiedt (vgl. Ussing, t. a. p., bl. 168). Er behoorde dus een andere maatstaf gezocht te worden; daar men het echter over het beginsel der verdeeling en over de toepassing daarvan bij elk stuk moeilijk zóo eens zal worden, dat de daarnaar ingerichte nommering der verzen algemeen ingevoerd zou kunnen worden, is het beter om ten gerieve van de aanhaling de indeeling der oudere uitgevers te behouden. Plautus zelf heeft ongetwijfeld geen actus gekend.

De tekst van Plautus' stukken is niettegenstaande de vele verbeteringen, die hij, in de laatste vijftig jaren vooral, heeft ondervonden, toch nog in veel opzichten gebrekkig. Daartoe werkt behalve andere oorzaken, die straks bij het metrum ter sprake zullen komen, de onvoldoende toestand der afschriften, die allen aan een reeds gebrekkig en onvolledig archetypum zijn ontleend, mede. De ontdekking van een palimpsest uit de 5e eeuw (*palimpsestus Ambrosianus*) door den kardinaal A. Mai in 1815 (gewoonlijk A geteekend) komt der Aulularia niet ten goede; want dit stuk wordt in dien codex rescriptus gemist. De tekst steunt dus (daar de *Decurtatus* of C alleen de twaalf laatste stukken bevat) hoofdzakelijk óp den *Vetus Camerarii* (B) een HS. uit de XI eeuw en den *Ursinianus* (D) uit de XII. Daarenboven is in deze uitgave voor het eerst gebruik gemaakt van een HS. uit de Leidsche Bibliotheek: *Voss. MS. Lat. Q* 30; het bevat evenwel slechts een stuk der Aulularia, daar het met II. 2. 13 *Meg. Quid tu solus tecū* aanvangt.

Onder de Grammatici, die stukken uit de Aulularia aanhalen, komt de eerste plaats toe aan Nonius Marcellus, een compilator uit de derde eeuw. Zijne lezingen zijn hier en daar vermeld en gevolgd.

De maat, waarvan Plautus zich doorgaans in den dialoog bedient, is dezelfde, die de Grieksche Comici vóor hem hadden gebruikt: de TRIMETER IAMBICUS, door de Romeinen SENARIUS genoemd, uitstekend geschikt voor het losse en ongedwongene van den dagelijkschen omgangstoon en met veel kunstvaardigheid in tallooze vormen afgewisseld. Wel is waar was het Latijnsche accent, dat nooit op de laatste syllabe van een meersylbig woord valt, het gebruik van deze maat niet gunstig, en mag men vermoeden, dat, indien de Romeinsche poëzie zich vrij had ontwikkeld, zij een andere maat zou hebben gevonden, die niet dwong om het eind van een woord tegen het taaleigen onder het accent te brengen; maar van den anderen kant is juist in het overwinnen van de moeilijkheid, die de eens gekozene vorm met zich bracht, een bijzondere verdienste gelegen.

Intusschen hebben de Comici zich door groote prosodische en metrische vrijheid die taak gemakkelijker gemaakt.

De *trimeter iambicus* of *senarius* bestaat uit zes iamben, gewoonlijk met caesuur in 't midden van den derden voet:

⏓ ⏒́ ⏑ — ⏓ ‖ ⏒́ ⏑ — ⏓ ⏒́ ⏑ —

De vrijheid, die bij de Grieken de nieuwere tragedie en de komedie zich veroorloofden, is bij de Latijnsche Comici nog vermeerderd. Alle voeten, met uitzondering alleen van den laatsten, laten bij hen verlenging van de thesis [1]) en oplossing van iedere lange syllabe in twee korte toe. In plaats van den iambus kunnen dus in voet 1—5 spondeus, dactylus, tribrachys en anapaestus voorkomen.

Men houde hierbij in 't oog, dat het versaccent in de opgeloste vormen dáar staat, waar de oorspronkelijke iambus het had. Een dactylus heeft als oplossing van een iambus niet het accent

---

[1]) *Thesis* heet het accentlooze deel van den voet; de syllabe (bij oplossing van de lange in twee korte kunnen het twee syllaben zijn), waarop het accent staat, heet *arsis*. Zóo Bentley, Hermann e. a. In den laatsten tijd zijn sommigen begonnen om in dezen weder het voorbeeld der ouden te volgen en arsis te noemen wat volgens ons thesis is, en omgekeerd.

op de eerste, maar op de tweede syllabe: — ⏑́⏑ (niet —́⏑⏑), omdat de eerste syllabe in den iambus, waaruit hij ontstond, niet geaccentueerd was; de twee korte syllaben daarentegen zijn uit de tweede (geaccentueerde) syllabe van den iambus voortgekomen. Om dezelfde reden heeft de tribrachys het accent op de tweede: ⏑⏑́⏑ De anapaestus is niet rechtstreeks uit den iambus, maar uit den daarvoor in plaats gestelden spondeus ontstaan, waarvan de eerste syllabe in twee korte is opgelost; hij heeft daarom het accent op de derde syllabe ⏑⏑—́.

Bij de opgegevene oplossingen voegt zich nog éene, die hoofdzakelijk in den eersten voet bij de Latijnsche Comici gebruikt is, namelijk de proceleusmaticus: de lange syllabe van den dactylus of den anapaest wordt ontbonden; van de vier korte syllaben, die dus ontstaan, heeft de derde het accent ⏑⏑⏑́⏑.

Bij deze groote vrijheden, die in elk vers vallen op te merken, zou men tot het besluit kunnen komen, dat de dichtmaat van Plautus van het proza nauwelijks te onderscheiden was. Zeker eischt het eenige oefening om het metrum duidelijk te doen hooren, zonder in de fout te vervallen van te scandeeren in plaats van te lezen; ja zelfs biedt het scandeeren aanvankelijk, indien men van een goede leiding verstoken is, niet geringe moeilijkheid aan. Evenwel zou het ongerijmd zijn om daarom de kunstvaardigheid van Plautus in twijfel te trekken, en aan te nemen, dat het genoeg is een zeker aantal woorden saam te lijmen, dat zich tot de opgegevene voeten laat terugbrengen, om een Plautijnsch vers te vervaardigen: Plautus en Terentius lieten zich niet alleen door lengte en kortheid der syllaben leiden, maar ook zooveel mogelijk door het grammaticale accent. [1])

Het ligt buiten het bestek dezer inleiding hieromtrent in bijzonderheden te treden; de hoofdzaak, waar het op aan komt,

---

[1]) Vgl. O. Brugman, quemadmodum in iambico senario Romani veteres verborum accentus cum numeris consociarint, Bonn. 1874; verder: Woord- en versaccent bij Plautus, Verslagen en Meded. der Kon. Ak. Letterk. II. 4, 1874.

is evenwel zeer eenvoudig: het streven namelijk der Comici was om de syllaben, die bij de gewone uitspraak het accent hadden, ook onder het *metrisch* accent te brengen. *Fácere*, *ínteger*, *dóminus* enz. hebben in proza den klemtoon op de derde van achteren; deze syllabe wordt dus in den regel in de arsis van den voet geplaatst. *Férrum*, *ámor*, *dólus*, enz., die paroxytona zijn, hebben ook het metrische accent zooveel mogelijk op de voorlaatste [2]).

Daarenboven moet bij de beoordeeling van Plautus' verskunst de eigenaardige uitspraak van zijn tijd, die in den overgeleverden tekst slechts onvolmaakt wordt teruggegeven, in aanmerking genomen worden. De orthographie, die in zijne stukken de gangbare is, verschilt wezenlijk van de schrijfwijze, die op de monumenten uit de tweede eeuw v. C. gevonden wordt. Het oudste Latijn kende geen adspiratae (ph, th, ch), geen y, geen verdubbeling van consonanten; toch is een en ander in den tekst van Plautus opgenomen. De orthographie is naar het gebruik van latere tijden gewijzigd. Het laat zich vermoeden, dat de oude spelling, die aldus verdween, zich over 't geheel nader aan de uitspraak van den ouden tijd aansloot. Hierbij komt, dat het schrift veelal de volksuitspraak met hare veelvuldige afkortingen en samensmeltingen niet juist uitdrukt. Toen de komedies van Plautus het onderwerp van de studie der oude Grammatici waren geworden en naar den smaak des tijds „verbeterd" werden, waarbij het purisme te vrijer spel had, naar mate eene strenge kritische constitutie van den tekst ook in schijnbaar onverschillige kleinigheden minder in den geest der oudheid lag, geraakte de oorspronkelijke uitspraak en voordracht in vergetelheid; men begon aan de kunstvaardigheid van Plautus te twijfelen en zich te verwonderen, dat zijn tijdgenooten in zijne

---

[1]) Het grammaticale accent richt zich in 't Latijn naar dezen regel: woorden, van twee syllaben zijn paroxytona; de polysyllaba zijn paroxytona, wanneer de voorlaatste lang, proparoxytona, wanneer de voorlaatste kort is. Oxytona kent het Latijn niet (natuurlijk behoudens de monosyllaba.)

verzen behagen hadden kunnen scheppen. En voorzeker, indien de gewone prosodische regels op Plautus moesten worden toegepast, zou het oordeel van Horatius volkomen gerechtvaardigd zijn, waar hij den staf breekt over de lankmoedigheid van het aloude Romeinsche publiek (ad Pis. 278).

In nieuweren tijd is Bentley begonnen de vrijheden der Comici — de „licentia comicorum", zooals hij zich uitdrukte — tot zekere bepaalde gevallen terug te brengen; op zijn voetspoor zijn G. Hermann, Ritschl, Corssen, C. Müller voortgegaan, zoodat thans de onregelmatigheden van de Plautijnsche prosodie en metriek — hoezeer ook de genoemde metrici in de verklaring der feiten uiteenloopen — geordend en zooveel mogelijk tot vaste analogieën gebracht zijn. Het is thans boven allen twijfel verheven, dat bij Plautus volstrekt geen willekeur, geen verwaarloozing van alle orde en regel plaats vindt, maar dat, waar hij tegen het metrum schijnt te zondigen, Plautus zich tot vrijheden bepaalt, die in den aard der woorden, waarop zij worden toegepast, haar grond vinden.

De onregelmatigheid van het iambische en trochaeische vers bij Plautus kan grootendeels dus omschreven worden: *Eene korte én lange syllabe treden soms in plaats van de thesis of van de arsis, wanneer de twee bedoelde syllaben éen woord uitmaken of de eerste syllabe een monosyllabum is.* Op deze wijze kan voor den iambus (⏑̄ –́) een creticus – ⏑ –́ (korte én lange syllabe voor de arsis) of een bacchius ⏑ – –́ (korte én lange syllabe voor de thesis) komen te staan. [1])

[1]) De zaakkundige lezer zal bemerken, dat ik hier in de formuleering der zaak C. Müller gevolgd ben, maar tevens uit het vervolg bespeuren, dat ik in afwijking van hem nog andere verkortingen blijf aannemen, die niet in dit kader vallen; zoo neem ik ĭlle en ĕsse aan, al verkeeren zij niet in het omschrevene geval. Müller heeft voor alle kwalen van het Plautijnsche vers slechts éen geneesmiddel, namelijk verkorting *per fas et nefas* van de in het boven aangegeven geval verkeerende syllaben, de vokaal moge dan van nature lang of kort, het getal der volgende consonanten éen of drie zijn. Dit druist zoozeer in tegen den in alle latere tijden nauwkeurig in acht genomen regel der Latijnsche prosodie, dat de remedie hier bijkans erger is dan de kwaal. Dat de bedoelde vrijheid vooral bij bepaalde woorden voorkomt, bewijst wel, dat er in die woorden (in hun uitspraak) iets bijzonders plaats vond, waardoor zij zich bijzonder daartoe leenden.

IRRATIONEELE ARSIS EN IRRATIONEELE THESIS worden in deze uitgave de zoodanigen genoemd, die uit eene korte én lange syllabe bestaan. Door dezen naam wordt te kennen gegeven, dat zij niet naar de gewone maat te meten zijn. [1]) Het is metrisch onmogelijk, dat de arsis of de thesis den vollen omvang zoude hebben van drie *morae*; zij moeten dus, wanneer zij uit eene korte én lange syllabe bestaan, iets bijzonders in de afmeting gehad hebben.

Dit irrationeele ontstaat namelijk òf uit verkorting van de lange (⏑ — geldt dan zooveel als ⏑ ⏑) òf uit suppressie van de korte vokaal, in dier voege dat over deze vluchtig heengegleden wordt en de twee lettergrepen als éene gebruikt worden (⏑ — zooveel als —).

Verkorting van lange syllaben, door korte syllaben voorafgegaan, heeft plaats in de tweesylbige imperativi van de *a*- *ē*- en *ī*-coniugaties: *abĭ*, *redĭ*, *parā̆*, *tenĕ*, *cavĕ*. Deze verkorting had ook plaats in *modŏ*, *nisĭ*, *quasĭ* en andere iambische woorden, die op een vokaal uitgaan, zooals *cito*, *ubi*, *mihi*, *tibi*, *sibi*, enz.. De oorzaak van deze verkorting is het grammaticale accent, dat, op de voorlaatste staande, ten gevolge had, dat de laatste syllabe aan gewicht verloor.

Onder *suppressie* van den korten klinker wordt hier geheele weglating of vluchtige en onvolledige uitspraak verstaan. De volksuitspraak geeft van deze suppressie in oude en nieuwe talen veelvuldige voorbeelden, in 't Engelsch b.v. *don't*, *won't*, *spose* = suppose, *tol'able* uit tolerable, bij ons *'t* uit *het*, enz. Zoo ontstond in het Latijn uit *iste*: *ste* [2]), uit *ĭlle* het Fransche *le*, uit *ego* Fr. *je*, Ital. *io* (vgl. Aulul. IV. 5.6); zoo is *tamen* tot *tam* ingekort in het compositum *tametsi* e.e. (zie op Aul. III. 6.3). Het is als

---

[1]) Door dezen naam wordt niets geprejudicieerd over de verklaring van het verschijnsel, er wordt geheel in 't midden gelaten of de verkorting dan wel de uitstooting van een vokaal aan te nemen zij. Dit is daarom verkieslijk omdat eene zekere verklaring in vele gevallen niet te geven is.

[2]) Lachmann op Lucr. III. 954.

zeker aan te nemen, dat deze verkorting veel meer voorkwam, ofschoon voor elk woord afzonderlijk geen bewijs kan geleverd worden. Immers is deze suppressie in het schrift niet uitgedrukt; moge ook al de alleroudste tekst van Plautus zich in dit opzicht aan de uitspraak hebben aangesloten, later is de schrijfwijze in elk geval beschaafd en de etymologisch juiste spelling, of liever dat, wat men daarvoor hield, ingevoerd. In het vers Trin 705: [1])

Nón enim possum quín exclamem . . . . .

maken *non enim* één voet uit door dat de eerste vokaal van *enim* in de uitspraak verflauwd is; zoo was het met *domi*, *quidem*, met *mina*, uitgesproken *mna*, als het Gr. μνᾶ, *erus*, [2]) enz. — Dezelfde suppressie kan plaats hebben bij eensylbige woorden, wanneer zij zich proclitisch aan een volgend woord aansluiten. Hiertoe behooren: *ad*, *et*, *sed*, *quid*, *quod*, *sibi* (met elisie), *ibi* (elis.), *ita* (el.), *sine* (praepos., el.), *in*, *quidem* (el.) b.v. *et id grátum*, waarin *et id grá* een spondeus uitmaken, *quid ergo*, spondeus; zoo ook *sed eccum*. Het monosyllabum maakt met de eerste syllabe van het volgende woord eene irrationeele thesis.

Eenige disyllaba [3]), die dikwijls irrationeel gebruikt worden, zijn: *ades*, *adest*, *amo*, *amas*, *amat*, *apud* (zeer algemeen), *bonus* in alle iambische casus, *caput*, verschillende vormen van *do* (*dedi*, *dabo*, enz.), *decem*, *decet*, *dies*, *domus* met de casus obl. *egon*, *enim*, *erit*, *erat*, *erus* en *era* met cas. obl., *eunt*, *foras*, *licet*, *ita*, *malus* met cas. obl., *nequit*, *nisi*, *pater*, *quidem*, *semul*, *senex*, *viden*, enz

---

[1]) Dit vers kan tevens ten voorbeelde dienen voor de mogelijkheid van verschillende verklaring; *enim* nemen anderen met korte eindsyllabe aan; daar nu twee korte syllaben in het metrum evenzeer voldoen als één lange, is met zekerheid niet te zeggen, welke der beide verklaringen de ware is. De boven gegevene is die van Ritschl. Over dit onderwerp kan men ook vergelijken: Spengel, T. Maccius Plautus, Gött. 1865.

[2]) Dit is niet vreemder dan *ego* als ééne syllabe. (Ussing p. 270). De vraag is niet, of wij dat kunnen uitspreken, maar of de Romeinen het hebben gedaan. Buitendien is die uitspraak zoo moeilijk niet.

[3]) Het metrisch accent wordt bij eene irrationeele arsis op de eerste syllabe geplaatst, b.v. *hoc déum*, daarentegen bij de gewone elisie op de tweede.

De schijnbare verkorting van de tweede syllabe in de meersylbige *senecta* en *senectus*, *fenestra*, *Philippus*, *venustas*, *voluptas* is evenzeer het gevolg van irrationeele uitspraak, waarbij de vokaal van de eerste of de tweede syllabe werd gesupprimeerd. Vgl. *sedentarii* Aul. III. 5. 40.

Behalve het geval, dat de schijnbaar verkorte lange syllabe door eene korte wordt voorafgegaan, waarover tot nog toe gehandeld is, hebben de volgende verkortingen plaats:

1°. De klinker, die gevolgd wordt door een verdubbelde consonant, geldt voor kort in *ille*, *esse* en eenige andere woorden. Zoo *pistillum* I. 2. 17, *sagĭttis* II. 8. 25, *ŏccidi*, *ŏccasio*, IV. 9. 1. De tijdgenooten van Plautus verdubbelden de consonanten in het schrift niet, waarschijnlijk wel in aansluiting aan de uitspraak; positie behoefde daarom niet plaats te vinden.

2°. Positie werd soms verwaarloosd, wanneer de eerste der beide consonanten een *m* op 't eind van het woord was. Op dezelfde wijze *nĕmpe*, en soms *enĭm* (III 5. 26). In den grond is dit hetzelfde verschijnsel als:

3°. de weglating van de *s* op het einde van een woord, zoodat de voorafgaande klinker kort bleef: *plenu' fidei*; *nimi' male* II 2. 31. De *s* werd blijkbaar zeer zacht uitgesproken. [1])

SYNIZESIS heeft vooral in *meus*, *tuus*, *suus*, *deus* en de casus obliqui van *is* en *idem* plaats. *Nihil* wordt nooit anders dan eensylbig gebruikt, [2]) *mihi* is één- of tweesylbig. *Praehibere prehendere* zijn soms driesylbig. *Quamobrem* en *tametsi* zijn door ecthlipsis van de *m* voor synizesis vatbaar. Verder zijn op te merken *ais*, *ait*, *aibam* om de mogelijke samensmelting van *a* en *i*; voorts de disyllaba, die in de eerste syllabe ĭ of ŭ purum

---

1) De HSS. schrijven altijd de *s*; duidelijkheidshalve heb ik haar weggelaten en door een apostrof vervangen.

2) Omdat de HSS. *nihil* hebben en er door het behouden van deze spelling geen ongerief ontstaat, is die vorm in deze uitgave behouden; daarentegen is naar de behoefte van het vers *mihi* of *mi* geschreven. Wanneer de twee door synizesis samensmeltende vokalen in de arsis staan, is het accent op de eerste geplaatst.

hebben: *dies*, *die*, *diu*, *duo*, *duae*. Of in *nescio* synizesis plaats vindt (— —) of verkorting van de *o* is moeilijk uit te maken. *Pecunia* Aul. II 2, 9 en *otiose* IV. 10. 41 behooren tot de meer zeldzame gevallen. [1])

Eene eigenaardige soort van synizesis heeft bij samengestelde woorden plaats, wier eerste deel op een vokaal uitgaat; in dit geval heeft samentrekking plaats, alsof er twee woorden waren: *praeut*, *quoad*, *dehinc* zijn aldus eensylbig; *deinde*, *quousque*, *deorsum* tweesylbig; zoo *ubiubi*, *antehac*, *proinde*, *deerat* en *deesse*.

Voorts grenst na aan de synizesis de samensmelting van twee vokalen door de halfvokalen *v* en *j* gescheiden. Van dezen aard is *avonculus* (IV. 7. 13), *cavillari*, driesylbig, *iuventus*, tweesylbig. *Huius* en *eius* worden meermalen als éene syllabe gebruikt.

Elisie heeft in het Latijn, zooals bekend is, niet alleen zooals in 't Grieksch plaats, wanneer het voorafgaande woord op een korte vokaal uitgaat, maar ook waar die vokaal lang is. De gevallen, waarin zij verwaarloosd wordt, zijn zeldzaam: de hiaat is te recht hoe langer zoo meer uit den tekst verdrongen. Hoezeer Plautus die ontweek, kan blijken uit de omstandigheid, dat geen *verandering van persoon*, geen *uitroep* of *caesuur* de elisie onmogelijk maakt. In de genoemde gevallen kan evenwel de hiaat geduld worden.

Een andere niet twijfelachtige hiaat heeft plaats bij de oplossing der arsis, wanneer de eerste der twee uit de oplossing ontstane syllaben een monosyllabum is, dat op een vokaal of *m* uitgaat en door een vokaal gevolgd wordt. Het lange monosyllabum wordt dan verkort: *sed mĭ a|vos; fac|tumst năm i|tem* (prol. 5, 20).

---

[1]) Deze en dergelijke plaatsen te verbeteren om het metrum schijnt toch nie raadzaam; dergelijke handelwijze verdient het verwijt van eene petitio principii. Overigens is hier *synizesis* in zijn ruimsten omvang gebruikt (samentrekking van twee vokalen, die niet door het schrift is aangewezen, in 't midden van een woord). De bewering, dat de bedoelde samentrekking alleen met voorafgaande *i* en *u* plaats vindt vat het begrip van 't woord scherper op en rekent veel, wat wij daartoe brengen, tot wat boven irrationeele afmeting genoemd is, b.v. *deum* en derg. Voor de praktijk scheen mij het bovenstaande doelmatiger.

Al de opgegevene vrijheden komen in de vijf eerste voeten voor, en bijzonder veelvuldig in den EERSTEN VOET. De stem, die aan het versbegin uit volle borst voortkomt, dringt gemakkelijker verscheidene lettergrepen tot één voet samen, terwijl het oor daar minder eischt, maar weer op het slot sterker ingespannen is; vandaar dat in 't algemeen de verzen op het einde veel gevoeliger zijn dan in het begin. De allereerste syllabe van het vers, die in het metrum overcompleet is, kan als een voorslag (anacrusis) beschouwd worden. Vgl. uit de Aulularia: *et invídia*, IV. 2. 8; *is ex se húnc*, prol. 21, zie verder prol. 32, II. 7. 3, IV. 1. 13, IV. 3. 2, IV. 4. 16 en 18, IV. 6. 13.

Alles, wat tot nog toe over de prosodie gezegd is, vindt evenzeer zijne toepassing in den SEPTENARIUS TROCHAICUS als in den trimeter iambicus. Na den senarius is dat vers voor den dialoog het meest gebruikelijk. Het bestaat uit zeven en een halven trochaeus; door de caesuur na den vierden wordt het in twee nagenoeg gelijke helften verdeeld. De metrische vrijheden die de trimeter toelaat, hebben ook hier plaats. De oplossingen van den trochaeus zijn ook die van den iambus, slechts met dit onderscheid, dat het metrisch accent anders geplaatst wordt [1]): spondeus, tribrachys, dactylus en anapaestus worden anders geaccentueerd in de trochaeïsche dan in de iambische maat:

---

[1]) Die dit ontkent, zooals onlangs geschied is, toont daardoor hoegenaamd geen begrip van versmaat te hebben.

iambisch:	trochaeisch:
⏑ –́	–́ ⏑
– –́	–́ –
⏑ ⏑́ ⏑	⏑́ ⏑ ⏑
– ⏑́ ⏑	–́ ⏑ ⏑
⏑ ⏑ –́	⏑́ ⏑ –

Het blijkt hieruit, dat in de trochaeische verzen het accent altijd op de eerste syllabe staat, zoodat men daardoor deze verzen altijd zeer gemakkelijk van de iambische kan onderscheiden.

Het schema van den septenarius is volgens het gezegde:

–́ ⏑ – ⏑ | –́ ⏑ – ⏑ ‖ –́ ⏑ – ⏑ | –́ ⏑ –

In de zes eerste voeten zijn alle opgegevene oplossingen veroorloofd; in de zevende alleen de tribrachys.

Minder algemeen zijn de OCTONARII IAMBICI en de OCTONARII TROCHAICI, bestaande uit acht iamben en uit acht trochaeën met caesuur na den vierden voet.

Waar de toon meer opgewekt of hartstochtelijk is, worden CRETICI, BACCHII of ANAPAESTI gebruikt, waarover het noodige in de aanteekeningen zal gezegd worden.

T. MACCI PLAUTI AULULARIA.

ARGUMENTUM I.

Senéx avarus víx sibi credens Eúclio
Domí suae defossam multis cúm opibus
Aulam ínvenit, rursúmque penitus cónditam
Exánguis, amens, sérvat. eius filiam
Lucónides vitiárat. intereá senex
Megadórus, a sorore suasus dúcere
Uxórem, avari gnátam deposcít sibi.
Durús senex vix promíttit: atque aulaé timens,
Domó sublatam váriis abstrudít locis.
Insídias servos fácit huius Lucónidis,
Qui vírginem vitiárat; atque ipse óbsecrat
Avónculum Megadórum sibimet cédere
Uxórem amanti. pér dolum mox Eúclio
Quom pérdidisset aúlam insperato ínvenit,
Laetúsque natam cónlocat Lucónidi.

ARGUMENTUM II, ACROSTICHUM.

Aulám repertam aurí plenam Eucliό *senex*
Vi súmma servat, míseris adfectús modis.
Lucónides istíus vitiat filiam.
Volt hánc Megadorus índotatam dúcere,
Lubénsque ut faciat, dát coquos cum obsónio.
Auró formidat Eúclio, abstrudít foras;
Re*que* ómni inspecta, compressoris sérvolus
Id súrpit. Illic Eúclioni rém refert,
Ab eó donatur aúro, uxore, et filio.

Arg. II. 1. *senex*, aangevuld door Ritschl. 6. gew. foris, verbetering van Bothe.

DRAMATIS PERSONAE.

LAR FAMILIARIS, *prologus.*

EUCLIO, *senex.*

STAPHULA, *anus.*

EUNOMIA, *mulier.*

MEGADORUS, *senex.*

STROBILUS, *servus Megadori.*

ANTRAX, } *coci.*
CONGRIO, }

PUTODICUS, *servus.*

STROBILUS, *servus Luconidis.*

LUCONIDES, *adolescens.*

PHAEDRIA, *puella.*

PROLOGUS.

LAR FAMILIARIS.

Ne quís miretur quí sim, paucis éloquar.
Ego Lár sum familiáris ex hac fámilia,
Unde éxeuntem me áspexistis. hánc domum
Iam múltos annos ést cum possideo ét colo
Patríque avoque iam húius, qui nunc híc habet;
Sed mí avos huius óbsecrans concrédidit
Aurí thensaurum clam ómnis; in medió foco
Defódit, venerans mé, ut id servarém sibi.
Is quóniam moritur, íta avido ingenió fuit,

1. De Lar familiaris, de beschermgeest van het huis, dien men zich later als den geest van een der voorouders dacht, treedt hier ten gevalle van de toeschouwers van zijne gewone verblijfplaats aan den haard uit het huis te voorschijn om het plan van het stuk mede te deelen. „Prologus" beteekent zoowel de inleiding tot het stuk als den persoon, die deze voordraagt. Bij Plautus komt het woord alleen in de opschriften voor.

4. iam multos annos voor iam multi anni sunt cum (ex quo) possideo, of: iam multos annos possideo.

4. „colo" heeft de bijbeteekenis van beschermen; vandaar de dativus commodi.

5. „habet" = habitat. Bacch. I. 2. 6: quis istic habet? Trin. I. 2. 156: ubi nunc adulescens habet? — Sed mĭ avos, gewone hiaat na een monosyllabum in de eerste syllabe van de arsis.

7. thes. auri HSS.; door de omzetting (Bothe) wordt de hiaat en de onwelluidende accentuatie vermeden.

8. venerans = supplicans, vandaar met ut, zooals Rud. I. 4. 37 veneror, ut nos ex hac aerumna miseros eximat, e. e.

9. „quoniam" tijdelijk, uit quom iam. Trin. I. 2. 112: quoniam profectus hinc est peregre Charmides, Thensaurum demonstravit mihi in hisce aedibus. Bacch. II. 3. 58.

Numquam índicare id filio voluít suo,
Inopémque optavit pótius eum relínquere
Quam eúm thensaurum cómmonstraret filio.
Agrí reliquit éi non magnúm modum,
Quo cúm labore mágno et misere víveret.
Ubi is óbiit mortem, quí mi id aurum crédidit,
Coepi óbservare, ecquí maiorem filius
Mi honórem haberet quam éius habuissét pater.
Atque ílle vero mínus minusque inpéndio
Curáre, minusque me ínpertire honóribus.
Item á me contra fáctumst, nam item obiít diem.
Is ex se húnc reliquit, qui híc nunc habitat, filium
Paritér moratum, ut páter avosque huiús fuit.
Huic filia unast; éa mihi cottídie
Aut túre aut vino aut áliqui semper súpplicat,
Dat mí coronas. Eíus honoris grátia

13. ei als spondeus, zoo ook eius trochaeus, ten gevolge van de i consona (eig. eii), elders verkort tot ĕi, ĕius.

15. ubi is obi-, proceleusmaticus. Ecqui in 't volgende vers heeft een ongewoon accent; het woordaccent van spondeïsche woorden staat altijd op de voorlaatste; dit hebben de comici ook in den versbouw in acht genomen, zoodat voet 2, 3 en 4 bijna nooit een spondiacum hebben. Vgl. evenwel Pseud. I. 5. 67 (Brugman p. 26).

17. „quam—pater" daarvan is eigenlijk boven niets gezegd; maar de samenhang wijst uit, dat de grootvader evenals de vader te gierig was (avido ingenio fuit, v. 9), om den Lar de hem toekomende offergaven te wijden.

18. vero is als versterkende partikel met ille, niet met atque, te vereenigen. Inpendio eig. met opoffering, als adverbium versterking van den comparativus: vrij wat, mirum quantum; zoo ook Nonius, die deze plaats aanhaalt p. 128. 25. Ter. Eun. III. 5. 39: inpendio magis animus gaudebat mihi. Een enkele maal bij Cic. Att. X. 4. 9.

20. -tumst: năm i - Gebruikelijke hiaat; zie v. 5. De zin is niet voldoende; er moest iets bijgevoegd zijn, waaruit de wijze van zijn sterven kon worden opgemaakt b. v. in armoede, nam miser.

21. is ex als thesis, zooals sibi u- v. 32, in den eersten voet; de eerste korte syllabe kan als anacrusis beschouwd worden.

22. huius voor eius, rechtstreeks aanwijzend, terwijl *is* op het in de gedachte aanwezige terugwijst.

24. aliqui, van qui, adv., ouden ablativus van quis, die ook voorkomt in alioqui, ceteroqui, ecqui, quipiam, qui fit? De beteekenis van alius (op eene *andere* wijze) is hier en elders, zelfs in de meer beschaafde taal, niet geheel afgesleten. Voorbeelden bij Ellendt op Cic. Or. II 42, 178, die het ten onrechte ontkent.

supplicat met den ablat. zooals bij litare, sacrificare, facere (dis).

25. eius (eensylbig) hangt als gen. obi. van honoris af.

Fecí, thensaurum ut híc reperiret Eúclio,
Quo illám facilius núptum, si vellét, daret.
Nam eám compressit dé summo adulescéns loco.
Is scít adulescens quaé sit, quam comprésserit,
Illa íllum nescit, néque compressam autém pater.
Eam ego hódie faciam, ut híc senex de próxumo
Sibi uxórem poscat. íd ea faciam grátia,
Quo ille eám facilius dúcat, qui comprésserat.
Et híc qui poscet eám sibi uxorém senex,
Is ádulescentis íllinst avónculus,
Qui illám stupravit nóctu, Cereris vígiliis.
Sed híc senex iam clámat intus, út solet.
Anúm foras extrúdit, ne sit cónscia.
Credo aúrum inspicere vólt, ne surruptúm siet.

33. compresserat is eene onjuiste consecutio temporum, die evenwel niet zonder analogieën is; in gedachte wordt overgesprongen tot den tijd, waarop de Lar zijn doel zal bereikt hebben: fecit id, ut ille eam facilius duceret, qui compresserat. Eenigszins te vergelijken is: adduco hanc, ut dudum dixeram, Pers. IV. 4. 27, Menaechm. prol. 17, waar de spreker zich evenals t. d. p. in een anderen tijd denkt, dan door den grammatikalen vorm wordt aangegeven.

Ille en esse verkorten dikwijls de eerste syllabe, zie inleiding.

36. Cereris vigiliis, een nachtelijk feest ter eere van Ceres, wellicht de Thesmophoria; vgl. beneden IV. 10. 65. Eigenlijk konden noch Luconides noch Phaedria daaraan deel nemen, omdat de Thesmophoria alleen door getrouwde vrouwen werden gevierd; maar het feest heeft zeker ook voor anderen aanleiding tot losbandigheid gegeven. De Grieksche feesten ter eere van Ceres werden overigens naar Rome overgebracht, en ook daar door de matronae gevierd. Paul. p. 97, Ovid. Metam. X. 431, Preller, Röm. Myth. p. 438, vlg.

39. surruptum. Surrupio, surrupui, surruptum, surrupticius hebben bijna overal (niet te dezer plaatse), voor zooverre bekend is, de beste HSS. van Plautus; daarentegen arripio, eripio, deripio (twijf. Men. 1006), diripio. De overgang van a tot u is door assimilatie met de eerste syllabe bevorderd, zooals in tugurium voor tegurium, socors uit secors, soms ook soboles nevens suboles, irritus van ratus. Vgl. overigens insulto, proculco, insulsus, occupo, Corssen I. p. 314.

ne-siet interrogatief. Capt. I. 2. 18: visam, ne nocte hac quipiam turbaverint. Most. III. 2. 162.

ACTUS PRIMUS. SCENA PRIMA.

EUCLIO, STAPHULA.

Eu. Exi, ínquam, age exi, exeúndum hercle tibi hinc ést foras.
Circúmspectatrix cum óculis emissíciis!
St. Nam cúr me miseram vérberas? Eu. Ut mísera sis,
Atque út te dignam mála malam aetatem éxigas.
St. Nam quá me causad éxtrusisti ex aédibus?
Eu. Tibi egón rationem réddam, stimulorúm seges?
Illúc regredere ab óstio; illuc sís. vide,

II. 1. De deur wordt geopend en uit zijn huis treedt Euclio te voorschijn, zijne slavin Staphula met slagen naar buiten drijvende. Inquam bewijst dat de woordenwisseling reeds vóor dit tooneel was aangevangen; de toeschouwer wordt terstond midden in de handeling verplaatst.

Staphula. In de opschriften en in den tekst heeft het beste HS. (B) slechts tweemaal Staphyla II. 6. 1, II. 3. 2, elders in overeenstemming met het tweede (D) en Voss. Staphila. Plautus schreef Stapula (Σταφύλη); want de y is eerst sedert Cicero's tijd in gebruik gekomen. Bij de wijziging van de spelling van Plautus door de grammatici is dit verkeerd door Staphila vervangen. (Zie Ritschl, Monum. tria epigr. p. 26).

1. Exeundum, driesylbig. Wellicht moet echter eundum gelezen worden.

2. cum met verontwaardiging. Ter. Eun. IV. 3. 9: in' (isne) hinc quo dignu's cum donis tuis tam lepidis? Adelph. IV. 6. 1: ut, Syre, te cum tua monstratione magnus perdat Iuppiter. Wij evenzoo *met*. — Emissicii oculi, die als het ware uit speuren gaan, eig. die ronddwalen en van 't eene voorwerp op het andere vliegen als tela emissa. Nagevolgd door Tertull. de pall. 3. Het adiect. is van den blik, die men *werpt*, op de oogen overgebracht (oculos *conicere*). De adiect. op icius hebben doorgaans passieve beteekenis.

3. Nam cur = curnam; nam is versterking van de vraag als in 't Gr. γάρ en in quisnam, ubinam en numnam. Curnam schijnt niet gebruikt te zijn. Wellicht behoort hier ook toe Hor. Epist. I. 2. 37.

4. mala malam vgl. inleiding.

5. causad. D komt als uitgang van den abl. eenige malen in de HSS. van Plautus voor, namelijk in de pronomina med, ted (ook accus.), niet in nomina; daar intusschen de opschriften van de 2e eeuw v. C. eene menigte voorbeelden bevatten zooals sententiad, oquoltod = occulto, poplicod, preivatod, conventionid = contione, en de hiaat door het aannemen van de *d* op een groot aantal plaatsen verdwijnt, is de *d* ablativi met even veel grond als de digamma bij Homerus, hier en elders door Ritschl opgenomen (N. Plaut. Exc. p. 72, 129). Met B is nunc na me weggelaten.

6. stimulorum seges figuurlijk van iemand, die een rijken voorraad van slagen verdient. Vgl. Rud. III. 4. 58: si attigeris ostium, iam tibi hercle in ore fiet messis mergis pugneis.

Ut incédit. at scin quó modo tibi rés se habet?
Si hodie hércle fustem cépero aut stimulum ín manum,
Testúdineum istum tíbi ego grandibó gradum.
St. Utinám me divi adáxint ad suspéndium,
Potiús quidem quam hoc pácto apud te sérviam.
Eu. At út scelesta sóla secum múrmurat!
Oculós hercle ego istos, ímproba, ecfodiám tibi,
Ne me óbservare póssis, quid rerúm geram.
Abscéde; etiam nunc, étiam nunc, etiám. ohe!
Istíc astato. si hércle tu ex istóc loco
Digitúm transvorsum aut únguem latum excésseris,
Aut sí respexis, dónicum ego te iússero,
Contínuo hercle ego te dédam discipulám cruci.
Sceléstiorem me hác anu certó scio

8. incedit; de indic. na vide ut (= quomodo) is bij de comici gewoon, bij latere dichters niet zonder voorbeeld. Zie Bentl. op Hor. Epist. I. 1. 91.

10. grandibo gradum vgl. inleiding. 't Fut. op ibo is in de 4e coni. bij Plautus zeer gewoon: scibo, audibo, servibo, enz., zoo ook impf. scibam en bij Verg. nog lenibant; oorspronkelijk komen dus de a-, e- en i-coniugatie in buiging overeen. Meer bij Corssen. Beitr. p. 539.

11. adaxint vgl. op II. 2. 51. Hiertoe behoort ook respexis 19.

13. ut, hoe, uitroep.

14. ecfodiam. De oorspronkelijke vorm van ex is ec, waarin de c vóor f in de composita door assimilatie in f overging: ec-ficio (niet ex-ficio), efficio. Van dit ec zijn nog sporen bij Lucilius, die ongeveer tachtig jaar na Plautus schreef, in ecfero, Non. 297. 14, 38. 18. en in ec fontibus XXX. 2 (Müll.); elders is het tot *haec*, t. a. p. tot *et* bedorven. (Vgl. Lucr. VI. 258). Beneden IV. 5. 4 HSS. hec feret voor ecferet. De praeposities ec, ab, ob, sub hadden bijvormen op s. Voor de laatste vgl. obstendo, ostendo en misschien obs-cenus, obscenus; verder abscedo enz.

17. astato, òf dit òf atstato ligt in de lezing der goede HSS. (BD) atasto (Z. Schneider p. 533). Voor de uitstooting der *d* pleit het woordspel met assum, acc. van assus en = adsum Poen. I. 2. 67.

18. dig. transv. spreekwoordelijk: een vinger breed; transvorsus, dwars, van een vinger niet in de richting van den te meten afstand uitgestrekt.

19. donicum = donec, heeft in een negativen of prohibitiven zin de beteekenis van antequam (niet quam diu). Capt. II. 2. 88: ego me amitti, donicum ille huc redierit, non postulo. Most. I. 2. 35, Vidul. fr. Prisc. VI. 692. Iussero, toestaan.

20. discipulam, om te leeren, hoe gij uw meester moet behandelen.

21. Ter zijde. Certo scio, dat ongeveer twintigmaal bij Pl. voorkomt is: ik weet stellig; certe scio is zeldzaam. Pseud. I. 5. 96: A. Iam dico ut a me caveas. B. Certe edepol scio, dat weet ik wel, dat behoeft gij mij niet te zeggen. Maar t. d. p. en Poen. III. 3. 10 moet wel certo gelezen worden. HSS. certe.

Vidísse numquam, nímisque ego hanc metuó male,
Ne mi éx insidiis vérba inprudentí duit,
Neu pérsentiscat, aúrum ubi est abscónditum,
Quae in óccipitio quóque habet oculos, péssima.
Nunc *íntro* ibo ut visam, éstne ita aurum ut cóndidi,
Quod mé sollicitat plúrimis miserúm modis.
St. Noenúm mecastor quíd hero ego dicám meo
Malaé rei evenísse, quamve insániam,
Queo cómminisci: itá miseram me ad húnc modum
Deciéns die uno saépe extrudit aédibus.
Nesció pol quae illunc hóminem intemperiaé tenent,
Pervígilat noctis tótas, tum autem intérdius
Quasi claúdus sutor dómi sedet totós dies.
Neque iám quo pacto célem erilis fíliae
Probrúm, propinqua pártitudo cui áppetit,

22. nimis (met male te verb.) = valde; Most. I. 3. 108: nimis velim lapidem, e. e.

23. duit = det. Do is uit dăuo ontstaan, dat tot (duo) duim staat, als lauo (lavo) tot -luo. Vgl. verder de coniunctivi sim, velim, nolim, edim. (Anders Corssen, Krit. Nachtr. p. 239.)

26. intro ibo met elisie; vgl. Ter. Andr. II. 2. 26, Pl. Amph. I. 1. 258.

28. Na het vorige vers treedt Euclio van het tooneel af. Noenum (ook noenu) is ontstaan uit ne oinum of oenum; en uit noenum weder non; de oorspronkelijke particula negativa in 't Latijn was nec of ne, nog te herkennen in neglegens = nec-legens, necne = annon, res nec mancipi, nec recte dicere (Pseud. IV. 6. 23), nefas, nescius, nequeo, nepos (opp. compos), necopinus. Noenum is dus te vergelijken met *οὐδείς* (ne-unum). Oinos voor unus komt op de oudste monumenten voor. Noenum wordt nog gevonden bij Ennius, Lucilius, Lucretius en Varro, bij Ennius in de bekende verzen over Fabius Cunctator Ann. 314: noenum rumores ponebat ante salutem.

32. nescio door synizese spondeus. Intemperiae eig. van het weder, overdr. van 'thumeur: booze bui. Dezelfde uitdrukking Mil. II. 5. 24: quae te intemperiae tenent? Vgl. Lorenz aldaar.

34. quasi claudus sutor. Het bedrijf van den schoenmaker is als een van de sellulariae artes veracht, vandaar het epitheton claudus, dat in de vergelijking kon gemist worden; de schoenmakers zijn door de ineengebogene houding waarin zij hun bedrijf uitoefenen, tot iets anders ongeschikt. Vgl. Iuven. III. 293: quis tecum sectile porrum sutor et elixi vervecis labra comedit? (woorden waarmede een beschonkene een rustig voetganger 's nachts aanrandt). Over de sellularii (*βάναυσοι*) Cic. ap. Augustin. adv. Pelagium 2. 37: de plebeia faece sellulariorum. Liv. VIII. 20. 4, beneden III. 5. 38.

Queo cómminisci, néque quicquam meliúst mihi,
Ut opínor, quam ex me ut únam faciam lítteram
Longám, meum laqueo cóllum quando obstrínxero.

87. quicquam, zie boven op prol. 15; ook hier geldt de uitzondering een pronomen compositum.

88. unam litteram longam, z. v. a. dat ik mijn lichaam zoo in de lengte uitrekke, dat het gelijkt op één streep of op éene lange letter. Hiermede is de I bedoeld, waarop het lichaam met recht nederhangende beenen en aan het lijf geslotene armen eenigszins gelijkt. De lange en boven den regel uitstekende I is van later tijd (Ritschl. R. M. XIV. p. 298, vlgg.); maar ook de vergelijking met den gewonen vorm is gepast.

ACTUS PRIMUS. SCENA SECUNDA.

EUCLIO, STAPHULA.

Eu. Nunc défaecato démum animo egrediór domo,
Postquám perspexi sálva esse intus ómnia.
Redi núnciam intro, atque íntus serva. St. Quíppini?
Egon íntus servem? an né quis aedis aúferat?
Nam hic ápud nos nihil est áliud quaesti fúribus:
Ita inániis sunt óppletae atque aráneis.
Eu. Mirúm quin tua me caúsa faciat Iúppiter

I. 2. 1. defaecare eig. van het klaren van den wijn, overdr. opvroolijken, verhelderen. Pseud. II. 4. 69: quidquid incerti mi in animo prius aut ambiguom fuit, nunc liquet, nunc defaecatumst z. v. a. abstersum est. In *liquere* ligt dezelfde beeldspraak (klaar, duidelijk zijn).

3. iam na nunc altijd tweesylbig; vgl. etiam, quoniam. Quippini, ironisch: wel zeker! waarom niet? De korte e van quippe (uit quid-pe) gaat in i over als in isticine, nuncine, sicine, tutin? undique.

5. nihil bij Pl. van éene syllabe. Quaesti, oude bij Pl. gebruikelijke genet. voor quaestus, zooals tumulti, fructi, ornati.

6. inaniis een *ἅπαξ εἰρημένον*, waarschijnlijk door Plautus gevormd. Het tegenstrijdige in de uitdrukking is opzettelijk gezocht (oxymoron). Capt. III. 1. 6: ecfertus fame.

7. mirum quin, ironische uitdrukking: 't is waarlijk ook een wonder, dat niet —, z. v. a. gij kunt toch niet eischen, dat —. Door de ironie verkrijgt mirum eene negative beteekenis. Amph. II. 2. 118: mirum quin te advorsus dicat, 't is ook geen wonder, dat hij (uw slaaf) u niet tegenspreekt. Trin. IV. 2. 125: Charm. Nempe ab ipso id accepisti Charmide? Syc. Mirum quin ab avo eius autproavo acciperem, qui sunt mortui. Most. II. 2. 62, Cist. IV. 2. 67, Rud. V, 3. 37.

Philippúm regem aut Daríum, tervenéfica.
Aráneas mi ego íllas servarí volo.
Paupér sum, fateor, pátior: quod di dánt fero.
Abi íntro, occlude iánuam. iam ego hic ero.
Cave quémquam alienum in aédis intro míseris.
Quod quíspiam ignem quaérat, extinguí volo,
Ne caúsae quid sit, quód te quisquam quaéritet,
Nam si ígnis vivet, tu éxtinguere extémpulo.
Tum aquam aúfugisse dícito, si quís petet.
Cultrúm, securim, pístillum, mortárium,
Quae uténda vasa sémper viciní rogant,

8. Philĭppum—Darium. Beide koningen hadden goud geld laten slaan, naar hun naam genoemd: δαρεικοί of Darii, Philippi. De tweede syllabe van het laatste woord is altijd kort, wanneer het een muntstuk beteekent; kort of lang waar het persoonsnaam is. Zie beneden IV. 8. 4, Epid. V. 1. 29, Pers. III. 1. 11.

9. Dat Euclio zelfs de spinnewebben wil bewaren, is niet vrij van overdrijving, maar toch is dit geen reden om hier aan een of ander bijgeloof te denken. Vgl. II. 4. 21, vlgg.

10. sum pauper zou om 't accent te verkiezen zijn; de eerste voet heeft echter ook in dit opzicht meer vrijheid.

11. iam, straks. Men. I. 3. 31: iam hic nos erimus (meer bij Brix, ald.). Ter. Eun. IV. 6. 27: omitte, iam adero.

13. quod-quaerat, eene losse verbinding van twee zinsneden, waarvan de eerste de aanleiding van de in de tweede vervatte uitspraak aanduidt. De coniunctivus is potentialis: wat aangaat dat iemand kan vragen, voor 't geval dat iemand vraagt. Cas. I. 1. 39: quod te postules gustare quicquam, numquam edepol ieiunium ieiunum est aeque, atque ego ruri reddibo te. Mil. II. 2. 7 (dicat), Asin IV. 1. 12 (nominet), 16 (dicat), 51 (simulet), Ter. Ad. II. 1. 8 (purges), Andr. II. 3. 21 (speres), Eun. IV. 7. 15 (videatur), Cic. Verr. V. 68, 175 (cogites), overal coniunct.; waar daarentegen van een reeds aanwezig feit gesproken wordt, indicativus: Most. I. 3. 145 en meermalen bij Cic.: quod scribis. Zie Madv. Gr. § 398. b. A. 2 (Duitsche uitg.) en op Fin. I. 7, 23.

15. Aan de flikkerende vlam wordt dichterlijk *leven* toegekend en omgekeerd *sterft* het vuur, dat uitgebluscht wordt; zoo *πυρός* of *῾Ηφαίστου πνοή*, *πυρὸς φλὸξ ἔτι ζῶσα*, Eur. Bacch. 8, *συνθνήσκουσα σποδός*, Aesch. Ag. 820. Het praedikaat, dat in eigenlijken zin aan Staphula toekwam, is hier aan het vuur toegekend, en evenzoo het blusschen van de vlam op St. overgebracht. — Hooft: Dooft me al 't vuer uit —, Of ik zel je zelver met de kop *in de doofpot steeken.*

16. aufugere, opdrogen, vervliegen. Lucr. VI, 231: curat (fulmen) utei vasis integris vina repente diffugiant.

17. pistillum is een creticum, zooals uit het versaccent blijkt, hetwelk in molossische woorden op deze plaats van het vers niet op de eerste syllabe staan kan. Soms maakt *ll* geen positie, zooals in ille, simillumae (Asin. I. 3.88).

18. utendus komt bij de beste schrijvers voor, te verklaren uit de oude (ook Plautijnsche) constructie utor aliquid. De accusativi cultrum enz. hangen van het meer verwijderde verbum abstulisse af.

Furés venisse atque ábstulisse dícito.
Profécto in aedis méas me absente néminem
Volo íntro mitti; atque étiam hoc praedicó tibi,
Si bóna Fortuna véniat, ne intro míseris.
St. Pol ea ípsa, credo, ne íntro mittatúr cavet:
Nam ad aédis nostras núsquam adiit quaquá prope.
Eu. Tace, átque abi intro. St. Táceo, atque abeo. Eu. Occlúde, sis,
Forís ambobus péssulis. iam ego híc ero. —
Discrúcior animi, quía ab domo abeundúmst mihi.

20. meas door synizese eensylbig.

22. Si bona Fortuna veniat, eenvoudige verscherping van het verbod (al komt ook het meest gewenschte), en niet met Douza op te vatten, alsof hier eene toespeling op een spreekwoord bona Fortuna te quaesivit (= nemo te qu.) zou plaats vinden. Vgl. Querolus, p. 42. 11 (Peiper): ipsam bonam fortunam clamantem pulsantemque hodie nemo audiat.

24. quaqua versterking van nusquam: nergens, waar dan ook. Quaqua komt bij Pl. als relativum indefinitum voor Mil. II. 1. 14 quaqua incedit, Epid. v. 2. 9: quaqua tangit omne adurit; hier heeft het zijne relatieve beteekenis afgelegd, als quoquo in quoquoversus, quaquaversus, naar alle kanten, (Cic. Phil. IX. 7) en quidquid = quidque bij de Comici en Lucretius (Madv. ad Cic. Fin. V. 9), unum quidquid voor unumquidque, ubiubi, ergens, waar dan ook (Liv. II. 2). De lezing quamquam prope geeft zonder *est* geen, met *est* een gedwongenen zin. In 't laatste geval zou men moeten veronderstellen, dat bona Fortuna altijd in de buurt was, b.v. een tempel in de nabijheid had. Doch hiervan blijkt verder niets.

adiít. In den vierden voet is een anapaestisch woord niet zeer gebruikelijk, omdat dit met het woordaccent strijdt; vgl. evenwel Mil. 6 animúm despóndeat, 31 operae pretiúm quidemst (verseinden) e. e. Eene verandering in adit (zie over dit afgekorte perf. Fleckeisen, Exerc. Plaut. p. 39) is dus niet noodig en zoude hier de duidelijkheid niet bevorderen. Vgl. overigens Ritschl, prol. p. 213.

26. ambobus pessulis, de beide grendels boven en onder aan de deur. Iam van de naaste toekomst: straks, sterker iamiam en (na Plautus en Ter.) iam iamque. Zooals hier Ter. Eun. IV. 6. 27: omitte, iam adero, e. e.

27. animi wordt zóo behalve bij discrucio en excrucio in de uitdrukkingen pendere animi, angere se animi (Epid. III. 1. 6), fallere aliquem animi (Lucr. I. 922), pass. falli animi (Ter. Eun. II. 2. 43) gebruikt; zoo ook horrescere animi Pacuv. 294 sollicitus, suspensus animi by Livius (VII. 30, VIII. 13 e. e.) e. a.; animi miser, lassus, Cist. IV. 2. 3, II. 1. 8. Daar deze constructie met den genetivus in het oude Latijn geen analogie heeft, is animi waarschijnlijk locativus; deze casus ging ook in o-stammen op -i (-ei of -e) uit: die quinte of-ti, die noni (Gell. X. 24), die septume of-mi Pl. Pers. II. 3. 8, Men. v. 9. 9 (Brix ald.), die crastini Most. IV. 1. 25; vandaar posteri die, samengetrokken tot postridie.

quia ab. Ab heeft met een voorafgaand monosyllabum (ook door elisie ontstaan), inzonderheid met ego, nisi, neque voor het metrum de beteekenis van éene lange of twee korte syllaben. (Voorbb. bij C. Müller p. 281).

Nimis hércle invitus ábeo; sed quid agám, scio.
Nam nóster nostrae qui ést magister cúriae,
Divídere argenti díxit nummos ín viros;
Id sí relinquo, ac nón peto, omnes ílico
Me súspicentur, crédo, habere aurúm domi.
Nam vérisimile nón est, hominem paúperem
Pauxíllum parvi fácere, quin nummúm petat.
Iam núnc quom celo sédulo omnis né sciant,
Omnés videntur scíre, et me benígnius
Omnés salutant, quám salutabánt prius.
Adeúnt, consistunt, cópulantur déxteras,
Rogitánt me ut valeam, quíd agam, quid rerúm geram.
Nunc quó profectus sum íbo, postidém domum

28. nimis = valde, zooals meerm. bij de Comici, zie op I. 1. 22.

29. magister curiae, waarsch. δήμαρχος. Zie op II. 2. 2. Verdeelingen van geld 't zij van staatswege onder den naam van θεωρικά of door enkele rijke medeburgers, om zich aangenaam te maken, waren te Athene niet onbekend. Zie Böckh, Staatsh. I. p. 306, 309.

30. De nummus is bij Pl. nu eens sestertius, dan weder drachme of didrachme, Brix op Trin. 844; hier, waar van Grieksch geld gesproken wordt, een van de beide laatsten.

dividere het praes. voor 't fut. met weglating van se evenzoo Asin. II. 4. 86: aibat reddere. Vgl. ald. III. 3. 109, II. 2. 110.

31. relinquo, voorbij laten gaan, hier van iets, dat men nog niet onder handen heeft en in zooverre verschillend van relictis rebus en derg. Vgl. reliquit annum suum, seseque in proximum transtulit. Cic. Mil. 9, 24.

35. Iam nunc, nu reeds, terwijl ik den schijn aanneem niets te bezitten; hoe veel meer, als ik mij voor een kleine winst onverschillig betoon. HSS.: nam.

36. Omnes videntur scire. Een fijne trek; vriendschapsbetoon wordt voor den gierigaard een reden tot achterdocht: hij kan niet denken dat iets anders dan het bezit van geld iemand kan bewegen om hem te begroeten. Men houde hierbij verder in 't oog, dat Euclio zijn schat pas gevonden heeft, eerst nadat zijne dochter zwanger geworden was; zie prol. 28; vandaar quam salutabant *prius*.

38. copulantur geen deponens (Wagn.) maar passivum zoo goed als induor vestem, accingor ensem, succincti corda machaeris Enn. Ann. XV. 4.

39. ut valeam. De opeenhooping van drie nagenoeg synonieme vragen geeft den ijver en de belangstelling der vragenden te kennen. Quid agis? gewone uitdrukking = hoe gaat het u?

40. quo profectus sum, waarheen ik op weg was. Euclio heeft door zijn verlaten van het huis aan zijn plan om zich bij den wijkmeester aan te melden, gevolg gegeven; proficisci, zich op weg begeven, staat dus te recht in 't perfectum. Niet anders Ter. Eun. II. 2. 49: detineo te fortasse: tu profectus alio fueras, nam. voordat ik u staande hield. — Postidem een ἅπαξ εἰρημένον = postea, te vergelijken met indidem, identidem. (Wagn.)

Me rúrsum, quantum pótero, tantum récipiam.

41. quantum potero, tantum, zoo spoedig als ik kan. Vgl. Most. II. 2. 94: tu ut occepisti, tantum quantum quis fuge. Ter. Ad. V. 7. 11: quantum potest, zoo spoedig mogelijk.

ACTUS SECUNDUS. SCENA PRIMA.

EUNOMIA, MEGADORUS.

Eu. Velím te arbitrári med haéc verba, fráter,
Meái fidei tuáique réi
Causá facere, ut aéquomst germánam sorórem.
Quamquam haúd falsa súm nos odiósas habéri.
Nam múltum loquáces merito ómnes habémur,
Nec mútam profécto repértam ullam esse hódie
Dicúnt mulierem úllod in saéclo.
Verum hóc, frater, únum tamén cogitáto,
Tibí proxumám me, mihíque esse itém te,

1—15. Tetrametri bacchiaci, met uitzondering van 7 (trim. bacch.). De twee eerste syllaben van den bacchius laten dezelfde veranderingen toe als de iambus (— —, — ∪∪, ∪∪∪, ∪∪ —), de laatste kan in twee korte worden opgelost. Na den tweeden voet caesuur.

2. āī, oude genetiefuitgang, die nog op tien plaatsen bij Plautus voorkomt, bestaande uit de oorspronkelijke lange eindvokaal *-a* en het afgekorte casus-suffixum *-is*. De *s* had als eindconsonant in 't Latijn een zwakken klank, zooals uit de prosodie bekend is. Vgl. Bücheler, Latein. Declin. S. 33, Lorenz op Mil. 84. — Fidēi archaistisch met lange e; Ennius op 't eind van een hexameter: plenu' fidei. Ann. 342, Lucr. V. 102, Pl. Trin. II. 1. 5, Mil. 103.

4. falsa sum = fallit me of fallor; het perf. met de beteekenis van het Grieksche. Ter. Andr. IV. 1. 23: falsus es, gij verkeert in dwaling. Sall. Iug. 85. 20: ne illi falsi sunt.

5. multum als adv. (valde) bij adiectiva minder gebruikelijk dan bij verba. Stich. I. 3. 52: multum miseri. Multum similis, m. dissimilis, Hor. Sat. II. 5. 92, Epist. I. 10. 3. Overigens geeft Eunomia zelve hier een niet zeer fraai voorbeeld van breedsprakigheid; zie v. 5 vgl. met 6 en 7, hodie (tot op heden) naast ullo in saeclo; ook is de herhaling van habere v. 4 en 5 onaangenaam, en dat werkwoord in het eerste dier verzen min juist.

Ut aéquomst quod ín rem esse utríque arbitrémur
Et mí te et tibí *me* consúlere et monére,
Neque óccultum habéri id, nec pér metum mussári,
Quin párticipem páriter te ego ét tu me ut fácias.
Eo núnc ego secréto forás te huc sedúxi,
Ut tuám rem tecum híc ego loquerér familiárem.
ME. Manum dá mi, femina óptuma.
EU. Ubi eást? Quis ea namst óptuma?
ME. Tu. EU. Túne ais? ME. Si negás, nego.
EU. Decet té quidem vera próloqui
Nam optúma nulla eligí potest,
Alia ália peior, fráter, est.
ME. Idem ego árbitror,

10. ut aequomst „zooals het (dan ook) betamelijk is". Met zekere vrijheid wordt datgene, wat de hoofdzaak is in de redeneering, als iets bijkomends voorgesteld: zooals het billijk is" in plaats van: zoodat, weshalve het billijk is" (unde aequomst).

12. id, namelijk quod in rem est; per metum uit vrees dat de raad niet aangenaam zal wezen. Musso en mussito (het laatste gebruikelijker) beteekenen eig. binnensmonds prevelen, vandaar: in stilte verdragen, verduwen en, zooals hier, verzwijgen. Pseud. I. 5. 86: non itidem scibas pistrinum in mundo fore, quom ea (amorem filii mei) mussitabas. Truc. II. 2. 57: egone haec mussitem? Cas. III. 5. 52: sub lectis latentes metu mussitant. Metum is irrationeele iambus. Metu (neque m.) voor per metum (Wagn.) heeft weinig palaeographische waarschijnlijkheid; wellicht neque metud, welke ongewone vorm door per metum kan verklaard zijn. Quin, zonder dat.

14, 15, Eo en tuam zijn eensylbig.

16—21. iambisch. Manum irrationeel, ook elders vooral in den eersten voet. Bacch. I. 1. 54: Mánum da et sequere. Pseud. III. 2. 71: Manum sí protollet.

17. Quis ea namst voor quisnam est ea. Het interrogatieve nam is meermalen van quis door één of meer woorden gescheiden; Bacch. V. 1. 27: quid tibi ex filio nam, obsecro, aegrest? e. e. Quis is bij de comici, als een nomen van de derde declinatie, meermalen masc. en fem. b. v. quis est haec muliercula? Epid. V. 1. 14, quis east? Mil. IV. 1. 22, enz. Tot dezelfde declinatie behoort abl. qui (op prol. 24), dat ook als adverbium gebruikt wordt, evenals het neutrum plur. quia (vgl. quod, omdat, eig. acc. neutr.); voorts quibus en nom. plur. queis, thans alleen bij Cato Or. I. 1 (Jordan). Bij de gewone woordschikking optuma femina manum heeft ubi east? eene belachelijke dubbelzinnigheid.

18. ais, ait, ain en het imperf. aibam zijn voor synizese vatbaar. In het volgende vers zijn decet en quidem irrationeele theses. Equidem HSS. tegen de maat, maar niet tegen het spraakgebruik van Plautus. Ussing op de Amph. p. 308 sqq.

19. nam optuma enz. komt in zin vrij wel overeen met 17 ubi east? enz.

Néc tibi advorsári certumst de ístac red umquám soror.
Eu. Da mi óperam amabo.
Me. Tuást, utere átque imperá si quid vis.
24a Eu. 'Id quod in rém tuam óptumum esse árbitror,
24b Te id mónitum advento.
25 [Me. Soror more tuo facis. Eu. Facta volo.]
Me. Quid ést id, sorór? Eu. Quod tibí sempitérnum
Salútare sít liberís procreándis:
[Me. Ita di, faxint. Eu.] voló ted uxórem
Domúm ducere. Me. Heí, occidí. Eu. Quid ita?
29a Me. Quia mí misero cerebrum éxcutiunt
30 Tua dícta, soror; lapidés loqueris.

22. Septenarius; 23 iamb. penth.; 24 bacchio-iambicus, een eigenaardig Plautijnsch vers, bestaande uit twee bacchiī en een penth. iamb., gewoonlijk met caesuur na den tweeden bacchius; hier valt die na het eerste deel van het compositum impera. Vgl. Studemund, de canticis p. 44. V. 24a (id quod-) tetram. cret., hier met hiaat na den tweeden voet; 24b (te id-) iamb.; 25 anap. (?); 26 Bacch., zoo ook 27 en 28—29 na verwijdering van de interpolatie; het tweede deel van 29 is iambisch; 29a (quia mi-) en 30 dim. anap.; 32, 33, 34a, 36—38 iambische verzen samengesteld uit een dim. iamb., waarna caesuur plaats vindt, en een penth. iamb. (versus Reiziani); 35 septenarius iamb.

22. red = re, zie op I. 1. 5.

24a. Na in rem tuam is optumum overtollig en ongebruikelijk.

25. Afgezien van het niet zeer gebruikelijke facta volo (Most. III. 2. 46), voor factum volo (wellicht eene metrische correctie), stoort dit vers den samenhang.

26. sempiternum, adv. vgl. insanum Trin. III. 2. 47, Bacch. IV. 5. 1.

27. Ita di faxint; deze woorden zijn ongepast in den mond van Megadorus, die volstrekt niet verlangt kinderen te verwekken; daarom hebben sommige uitgevers die aan Eunomia toegekend; maar de formula praefandi, quod—sit staat buiten het grammaticale verband en gewoonlijk voorop; zoo b. v. in de bekende woorden, waarmede een magistraatspersoon het volk of den senaat aanspreekt, quod faustum felixque sit, interregem create (Liv. II. 17) enz. Ter. Phorm. I. 2. 81. Zoo ook quae res bene vortat, quod bene eveniat. Beneden II. 2. 41: quae res recte vortat mihique tibique tuaeque filiae: filiam tuam mihi uxorem posco. Capt. II. 3. 1: quae res bene vortat mihi meoque filio vobisque: volt te novos erus operam dare tuo veteri domino. Eigenlijk is de wensch of het besluit (volo), dat volgt, het antecedent van quod; de gewone woordschikking wordt omgekeerd, opdat vóor alle dingen een kwade invloed worde afgeweerd. Soms geeft de persoon, die toegesproken wordt, na de bedoelde formule zijne instemming te kennen met ita di faxint (beneden IV. 10. 57, II. 2. 79, e. e.); maar hier gaat dit om de opgegevene reden niet aan.

30. lapides loqueris, woorden zoo hard als steen. Zooals in de uitdrukkingen amare amorem, pugnare pugnam en derg. de accusativus de werkzaamheid zelve van het subjekt is, zoo ook in garrire nugas (Curc. V. 2. 6), verba loqui (Hor. IV. 9. 4) en met eenige wijziging deliramenta loqui (Amph. II. 2. 64), sonare hominem (Verg. Aen. I. 328); vgl. het Grieksche νικᾶν 'Ολύμπια, βλέπειν ἀστραπάς, enz. Zie

EU. Heia,
Hoc fáce quod te iubét soror. ME. Si lúbeat faciam.
EU. In rem hóc tuamst. ME. Ut quídem emoriar priús-
(quam ducam
Sed * * * *
34a Quae crás veniat, peréndie forás feratur.
[Soror] his légibus *si* quám dare vis, cedo, núptias adórna.
EU. Quam máxuma possúm tibi, fratér, dare dote;
Sed es grándior natú; mediast mulíeris aetas.
Eam sí iubes fratér tibi me póscere poscam.
ME. Núm non vis me intérrogare te? EU. 'Immo, si quid
(vís, roga.

Gossrau, Lat. Sprachl. § 294, Krüger, Gr. Spraakl. § 46. 19 (Nederl. vert.). Wagner haalt uit Shakespere aan Hamlet III. 2 (eind): I will speak daggers to her, but use none. Much Ado II. 1.: she speaks poniards, and every word stabs.

32. si lubeat faciam. Met deze woorden, die de beslissing verschuiven, denkt Megadorus zich van zijne zuster af te maken, en spreekt daarna eerst, wanneer zij aanhoudt, ondubbelzinnig zijne meening uit.

33. Ut quidem ironisch: zoozeer in mijn belang, dat ik eer sterven moge! Ut quidem zoo Trin. II. 4. 29, Cas. II. 4. 21. Quidem e- irr. afmeting; deze beide syllaben maken gezamenlijk de arsis uit. — De houding van Megadorus is in dit tooneel zoo vreemd, dat er grond is om aan eene omwerking te denken. De sterke uitdrukkingen tegen een huwelijk in 't algemeen stemmen niet overeen met de bekentenis v. 43, dat hij zijn oog heeft laten vallen op de dochter van zijn buurman. Even vreemd is het dat hij straks, v. 39 eene vrouw van middelbaren leeftijd weigert omdat hij de geboorte van een kind licht niet zou beleven, maar in tegendeel zelf een jonge vrouw verlangt, alsof een kind, dat uit haar geboren zou worden, niet evenzeer na 's vaders dood kon ter wereld komen. Na 32 (faciam) zou gepast 36 (quam maxuma) en dan 44 (ego virtute) volgen; maar dat dit de oorspronkelijke vorm zou geweest zijn, kan niet met eenige zekerheid beweerd worden, te minder omdat de uitdrukkingen in 29, 30 dan toch nog te sterk blijven, terwijl die verzen evenwel in het verband niet kunnen worden gemist.

34. Sed... In B staat hier: sed his legibus quam dare vis ducam, in andere HSS. (o. a. D) ontbreekt dit. Blijkbaar is dit eene interpolatie (vgl. 35), die geschied is om eene lacune aan te vullen. Na prius quam ducam zijn eenige woorden uitgevallen ongeveer van dezen zin: dán alleen zou ik trouwen, als gij een vrouw kondt vinden, die, enz.

37. Sed es irrat. thesis. Zoo in de arsis *est* Most. I. 3. 152: séd estne hīc.

39 en vlgg. septenarii trochaici. 39 num non vis —, gij hebt er toch niet tegen, dat —? Door *num*, dat een negatief antwoord uitlokt, wordt het vermoeden (non velle alteram) reeds terstond verworpen. Vgl. Cic. Tuscc. I. 32, 77: num non vis igitur audire cur mors — non sit in malis? gij wilt dan toch zeker (nadat gij gehoord hebt dat daaraan getwijfeld wordt) wel eens hooren —? Zoo ook waarschijnlijk fragm. bij Cic. Or. III. 38, 154: num nón vis huius me vérsutiloquas málitias —?

Me. Póst mediam aetatém, qui media dúcit uxorém domum,
Si éam senex anúm praegnantem fórtuitu fécerit,
Quíd dubitas, quin sít paratum nómen puero póstumus?
Núnc ego istum, sorór, laborem démam, et deminuám tibi.
'Ego virtute déum et maiorum nóstrum dives súm satis:
'Istas magnas fáctiones, ánimos, dotis dápsilis,
Clámores, eburáta vehicla, impéria, pallas, púrpuram,
Níl moror, quae in sérvitutem súmptibus redigúnt viros.
Eu. Díc mi, quaeso, quís east, quam vis dúcere uxorem? (Me. 'Eloquar.
Nóstin hunc senem Eúclionem ex próxumo paupérculum?
Eu. Nóvi, hominem haud malúm mecastor. Me. 'Eius cupio (fíliam
Vírginem mi désponderi. vérba ne faciás, soror.

hoe? weigert gij, dat ik —? Numne is op zich zelf niet af te keuren, zie Cic. ND. I. 31, 88, Lael. 11, 36 (anders Ritschl, Opp. II. p. 248. not.), evenmin num nevis (Trin. V. 2. 32, Truc. II. 6. 65), maar verandering is onnoodig.

40—42. Vrije zinbouw voor: si quis anum eam, quam ducit domum, praegnantem fecerit, quid dubitas —? De oude man sterft voordat het kind geboren is. Zoo te recht Festus p. 238. — Eam eensylbig.

41. fortuitu is ontstaan uit fortuitus door afkorting van den gewonen adverbiaaluitgang -tus, die o. a. voorkomt in funditus, radicitus, publicitus, primitus (Luc. ap. Non. 154. 25: primitu'paucos; meer bij Corssen, Beitr. p. 23). Behalve op deze plaats is het nog aan te nemen Iuv. XIII. 223: non quasi fortuitus nec ventorum rabie, waar Servius ad Aen. IV. 209, VI. 179 het te recht als adverbium opvatte, zooals blijkt uit zijne lezing fortuitū, die evenwel tegen de maat is. Overigens is de i in dit woord anceps; de lange vocaal wordt ook in het soortgelijke simītu gevonden.

44. virtute = beneficio, z. v. a. dank zij den goden. Vgl. Pers. III. 1. 63: pol deum virtute dicam et maiorum meum. Trin. II. 2. 65. Het geheele vers komt nog Capt. II. 2. 74 voor, waarschijnlijk geïnterpoleerd. Ritschl. Op. II. p. 283. Deum smelt met et tot éene syllabe; het ondergaat meermalen synizese evenals meum.

45. factio, staat, statie, aanzien. Vgl. ons „in goeden *doen* zijn." Cist. II. 1. 17: neque nos factione tanta, quanta tu, sumus. Eburatus verschilt van eburneus evenals auratus van aureus. Quae in serv., door de onkosten en de moeiten, die daarmee gepaard gaan, maken deze zaken de mannen tot slaven van hunne vrouwen.

48. quis is bij Plautus zeer dikwijls communis generis, zie op 17.

51. verba ne facias. Volgens den bekenden regel van Madvig staat in den tweeden persoon een verbod met *ne* in het fut. exactum van den coni: ne feceris. Bij de Comici is echter het praesens coni. met *ne* alles behalve zeldzaam. Zoo bij Plautus: molestus ne sis, ne fuas, ne attigas, enz. Vgl. Müller, Jahn's Jahrb. 83. S. 273, fgg.

Scío quid dicturá's: hanc esse paúperem. haec paupér placet.
Eu. Dí bene vortant. Me. 'Idem ego spero. Eu. Quíd? me
(numquid vís? Me. Vale.
Eu. 'Et tu, frater. Me. 'Ego conveniam Eúclionem, sí domist.
Séd eccum *video*, nescio unde sése homo recipít domum.

52. scio geldt voor éene lange syllabe door synizese of wel voor twee korte; zoo is ook nescio dactylus of spondeus. — Dictura es; het gebruik van den conj. in de afhankelijke vraag is bij de Comici nog niet vast, inzonderheid komt na viden ut, audin ut, nescio quis, visam ne (boven I. 1. 26) en derg. de indicativus dikwijls voor. Zie op I. 1. 8. Voorbb. van den conj. Most. V. 1. 52 (nescis quam), Men. IV. 3. 26, Pers. I. 3. 64, 69, sqq., IV. 4. 45.

53. me numquid vis (facere)? gebruikelijke spreekwijs bij het afscheidnemen: „is er nog iets van uw believen?" Aliud of ceterum wordt hier nu en dan bijgevoegd zooals Ter. Eun. I. 2. 110: Phae. In hoc biduum Thaïs vale. Th. Mi Phaedria, et tu; numquid vis aliud? Pers. IV. 6. 10: numquid ceterum me voltis? Epid. III. 4. 75, Mil. II. 6. 94, Truc. II. 4. 78. Ook *nunc*, dat hier de HSS. in plaats van *num* hebben: Curc. IV. 2. 36: numquid nunc iam me vis? Mil. II. 6. 94: num quid nunc aliud me vis? Daarentegen is de hier voorafgaande vraag *quid?* ongebruikelijk en vóor eene zoo alledaagsche spreekwijs ongepast. Vandaar gist C. Müller niet onwaarschijnlijk: numquid nunc me vis? Ook numquid vis aliud? zou voldoen.

54. conveniam, hiaat in de caesuur.

ACTUS SECUNDUS. SCENA SECUNDA

EUCLIO, MEGADORUS.

Eu. Praésagibat mi ánimus, frustra me íre, quom exibám
(domo.
'Itaque abibam invítus. nam neque quísquam curiálium
Vénit, neque magíster, quem divídere argentum opórtuit.

II. 2. 1, 2. Vgl. boven I. 2. 28, vlgg. — Praesagibat (zie op I. 1. 10) wordt door Cic. Div. I. 31, 65 na aanhaling van dit vers aldus verklaard: sagire sentire acute est, ex quo sagae anus, quia multa scire volunt, et sagaces dicti canes. Is igitur, qui ante sagit quam oblata res est, dicitur praesagire, id est futura ante sagire. Dus: de lucht van iets krijgen, een juist voorgevoel van iets hebben.

2. Curiales zijn δημόται; Cic. Off. II. 18, 64 bericht uit Theophrastus: Cimonem Athenis etiam in suos curiales Laciadas hospitalem fuisse. De Λακιάδαι of Λακκιάδαι zijn een demus.

Núnc domum properábo propere: nam égomet sum hic; animús domist.
ME. Sálvos atque fórtunatus, Eúclio, sempér sies.
EU. Dí te ament, Megadóre. ME. Quid tu? récten atque ut vís vales?
EU. Nón temerariúmst, ubi dives blánde appellat paúperem.
Iam íllic homo aurum mé scit habere, eo mé salutat blándius.
ME. 'Ain tu te valére? EU. Pol ego haud á pecunia pérbene.
ME. Pól. si est animus aéquos tibi, habes sát, qui bene vitám colas.
EU. 'Anus hercle huic indícium fecit de áuro: perspicué palamst.
Cuí ego iam lingúam praecidam, atque óculos ecfodiám domi.
ME. Quíd tu solus técum loquere? EU. Méam pauperiem cónqueror.
Vírginem habeo grándem, dote cássam, atque inlocábilem,
Néque eam queo locáre cuiquam. ME. Táce, bonum habe animum, Eúclio:
Dábitur, adiuvábere a me, díc si quid opust, ímpera.
EU. Núnc petit, cum póllicetur: ínhiat aurum ut dévoret.
'Altera manú fert lapidem, pánem ostentat áltera.

4. properabo propere, beneden II. 8. 23: propere propero currere. Curc. V. 3. 10: argentum propere propera vomere. Maar properare propero, zooals hier gewoonlijk gelezen wordt, komt niet voor. — Animus domist, vgl. Pers. IV. 6. 27: nam animus iam in navist mihi. Hor. Epist. I. 12. 13 van Democritus, die met zijne gedachten niet bij de zaken is: dum peregrest animus sine corpore velox.

6. di te ament, gewone groet, bijna altijd als antwoord op een voorafgaand salve, salvus sis of i. d. — v. 7, 8 ter zijde gesproken. Non temerarium est, ook As. II. 1. 14, voor het meer gebruikelijke non temere est: 't is niet zonder reden.

9. a pecunia (met synizese) met betrekking tot. Ter. Haut. prol. 13: si hic actor tantum poterit a facundia (vgl. Ruhnk.). Epid. I. 2. 25: a morbo valui, ab animo aeger fui.

10. qui oude abl. voor quo, zie boven op prol. 24.

11. Uit de woorden habes sat maakt de achterdochtige Euclio op, dat Megadorus iets van zijn rijkdom gehoord heeft.

12. iam—domi, straks als ik te huis ben. Zie op I. 2. 11.

17. inhiare met den acc. ook beneden 88, Caecil. 147: dum eius mortem inhio, en verder regelmatig bij Plautus, terwijl later de dat. gebruikelijk is. De eigenlijke beteekenis (*aangapen*) is hier nog duidelijk zichtbaar. Vgl. incumbere culcitam Cas. II. 4. 29.

Némini credó, qui large blándust dives paúperi.
'Ubi manum inicít benigne, ibi órnat aliquam zámiam.
'Ego istos novi pólupos, qui ubi quídquid tetigerúnt, tenent.
ME. Dá mi operam parúmper. paucis, Eúclio, est quod té volo
Dé communi re áppellare, méa et tua. EU. ei miseró mihi!
Aúrum mi intus hárpagatumst. núnc hic eam rem vólt, scio,
Mécum adire ad páctionem; vérum intervisám domum.
ME. Quó abis? EU. Iamiam ad té revortar, nam ést quod invisám domum.
ME. Crédo edepol, ubi méntionem ego fécero de filia,
Mi út despondeát, sese a me dérideri rébitur.
Néque illo quisquamst álter hodie ex paúpertate párcior.

19. nemini credo, qui — dives. Dives is naar den relativen zin overgebracht, voor: nemini diviti, qui —. Het substantivum richt zich aldus naar den casus van het relativum, zooals in 't Grieksch gewoonlijk bij de attractie het omgekeerde geschiedt, dat namelijk het relativum den casus van zijn antecedent aanneemt. Asin. III. 3. 31: patronus qui vobis fuit futurus perdidistis. Curc. III. 63: ut ei detur quam istic emi virginem. Ter. Andr. prol. 3: populo ut placerent quas fecisset fabulas. Hardere voorbeelden beneden op III. 6. 38. Bij latere dichters is deze constructie zeldzaam. Vgl. Hor. Sat. I. 4. 2, Iuven. 3. 91.

20. Gewoonlijk *onerat*, dat men dan de verzwakte beteekenis: *aandoen* geeft, die het nooit had. *Ornat* = instruit. Vgl. Pseud. II. 3. 9: ut lenoni eriperem mulierculam iam instituta, ornata cuncta mi ordine. Cas. III. 3. 15: iamne ornata res est? Zamia is het Gr. ζημία, door Pl. onveranderd uit het Gr. (alleen hier) overgenomen. Zoo heeft hij ook malacisso, badisso, dica (δίκη), morus (μωρός), schema, -ae (σχῆμα), euscheme, logi (λόγοι). Polupus (in het volgende vers) heeft altijd de eerste syllabe lang als ontstaan uit πουλύπους, regelmatig bij de Attici voor πολύπους (Mein. praef. Hor. p. XXV).

21. ubi quidquid tetigerunt, met inachtneming van het onderscheid van quisque en quisquis moest Pl. òf ubi quidque, òf, met weglating van ubi, quidquid zeggen; maar de Comici hebben hier en daar beide pronomina (de indef. en de relatieve indef.) met elkaar verwisseld, zooals boven op I. 2. 24 is aangetoond. Vgl. ook Lorenz ad Most. 818. Toch is quidquid op deze plaats hard. De indicat. tetigerunt is noodzakelijk. (Zie Mnemosyne, 1875, p. 90.)

25. adire ad pactionem z. v. a. pacisci en daarom met den accus. eam rem, een akkoord maken over die zaak, het geld; hij verwacht een voorslag van Megadorus om het geld te deelen, waarvoor deze hem geheimhouding zou beloven. Voor den accusativus vgl. idne estis auctores mihi? Ter. Ad. V. 8. 16; id dare operam Andr. II. 1. 7.

26. iamiam, Curc. V. 3. 29: iamiam faciam ut iusseris. Vgl. op I. 2. 26.

29. alter in negatieve uitdrukkingen en vragen van negatieve strekking voor ullus. Amph. IV. 3. 12: qui me Thebis alter vivit miserior? Poen. IV. 2. 3: neque periurior neque peior alter usquamst gentium. De zin is: Euclio ziet tegen de uitgaven op, die het huwelijk van zijne dochter voor hem na zich zal sleepen.

Eu. Dí me servant, sálva res est; sálvomst si quid, nón perit.
Nímí' male timuí, priu'quam intro rédii, exanimatús fui.
Rédeo ad te, Megadóre, si quid mé vis. Me. Habeo grátiam.
Quaéso quod te pércontabor, ne íd te pigeat próloqui.
Eu. Dúm quidem ne quid pérconteris, quód mi haud lubeat (próloqui.
Me. Díc mi, quali me árbitrare génere prognatúm? Eu. Bono.
Me. Quíd fide? Eu. Boná. Me. Quid factis? Eu. Néque (malis, neque ímprobis.
Me. 'Aetatem, meam scís? Eu. Scio esse grándem, item ut (pecúniam.
Me. Cérte edepol equidém te civem síne mala omni málitia
Sémper sum arbitrátus, et nunc árbitror. Eu. Aurum huíc olet.
Quíd nunc me vis? Me. Quóniam tu me, et égo te qualis (sís, scio,
Quaé res recte vórtat, mihique, tíbique, tuaeque fíliae,
Fíliam tuám mi uxorem pósco: promitte hóc fore.
Eu. Heía Megadore, haúd decorum fácinus tuis factís facis,

30. salvomst enz.: indien *iets* gered is (veilig kan genoemd worden), dan voorzeker is mijn schat niet verloren; zoo zeker als iets veilig is, is het mijn schat. Perit is perf. Mil. II. 5. 6: haec múlier quae hinc exít modo, estne erílis concubína? Men. III. 1. 5: átque abit ad amícam credo, néque me voluit dúcere (Fleckeisen, Exercc. Plaut. p. 39, Bücheler, ad Petr. p. 67. 16). De gewone interpunctie na salvomst geeft geen voldoenden zin.

31. Nimis. In nimis en prius wordt de *s* geëlideerd. Exanimatus heeft de beteekenis van een adiectivum, zooals alle participia met fui vereenigd: „ik ben mijn hersens kwijt geweest" eene zelfbeschuldiging, die E. ter zijde uitspreekt.

32. Habeo gratiam beteekent niet: ik zal van uw aanbod geen gebruik maken, maar: zeer vriendelijk! Gij zijt wel goed! of i. d. Engelsch: I thank you. Soortgelijke beleefdheidsuitdrukkingen, maar met afwijzende beteekenis, zijn benigne, Hor. Epist. I. 7. 16, tam gratiast Men. II. 3. 36 en meerm. bij P.

34. quidem irrationeele thesis.

35. quid fide? = quid? fide quali me esse censes?

38. mala; tot deze overtolligheid, waarvan meer voorbeelden zijn (vgl. b.v. dolus malus) gaf hier het streven naar assonantie aanleiding. Sine met omnis in plaats van ullus meermalen bij de Comici: sine malo omni, sine omni malitia (Bacch. V. 2. 13), sine omni periclo, enz. Zie beneden IV. 1. 20-

39. arbitror de laatste syllabe is lang. Zie C. Müller, Plaut. Pros. p. 44.

41. quae res — filiae vooropgeplaatst, zie op II. 1. 27.

43. tuis factis, van decorum afhankelijk, is ablativus, vgl. Mil. III. 1. 26: neque te decora neque tuis virtutibus, geconstrueerd als dignus.

'Ut inopem atque innóxium abs te, atque ábs tuis me irrídeas.
Nám de te neque ré, neque verbis mérui, ut faceres quód facis.
ME. Néque edepol ego té derisum véni, neque derídeo:
Néque dignum arbitrór. EU. Cur igitur póscis meam gnatám tibi?
ME. 'Ut propter me tíbi sit melius, míque propter te ét tuos.
EU. Vénit hoc mi, Megadóre, in mentem, téd esse hominem dívitem,
Fáctiosum; mé item esse hominem paúperum paupérrimum.
Núnc si filiám locassim méam tibi, in mentém venit,
Té bovem esse, et me ésse asellum: ubi técum coniunctús siem,
'Ubi onus nequeam férre pariter, iáceam ego asinus ín luto;
Tú me bos magis haúd respicias, gnátus quasi numquám siem.
'Et te utar iníquiore, et mé meus ordo irrídeat.

48. propter = per, niet: wegens, maar: door, door mijn toedoen. Cic. pro Mil. 22, 58: fidelibus servis, propter quos vivit, aan wie hij zijn leven te danken heeft, het Gr. *διά* c. acc.

50. factiosus zie op II. 1. 45. In deze beteekenis (aanzienlijk, in grooten staat levend) schijnt het woord *ἅπαξ εἰρημένον*; elders: heerschzuchtig, partijzuchtig. De gelijkheid, die door item wordt uitgedrukt, ligt hierin: dat M. *zeer* rijk, en E. *zeer* arm is. Rud. IV. 3. 59: sunt alii puniceo corio, magni item atque atri bepaalt zich de gelijkheid alleen tot het zijn: er zijn insgelijks, enz. Autem (Brix) schijnt dus niet noodig.

51. locassim is fut. exact. coniunctivi, dat in dezelfde verhouding staat tot locavero als velim nolim edim tot volo nolo edo. Meer voorbeelden uit Plautus zijn dixis, parsis (peperceris), iussim, inspexim, comessis (comederis). Voorts amasso, levasso (fut. ex. ind.). De oorspronkelijke uitgang van het fut. ex. *so* is volgens de aan het Latijn eigene verwisseling van *r* met *s* (asa oud Latijn = ara) in *ro* overgegaan; *so* is zonder vereenigingsletter aan den stam gevoegd; naast fece-ro bestaat de sterke vorm fac-so (faxo); adac-sis boven I. 1. 11. De verdubbeling van de s in de verba der 1e coni. (asso) kan niet oorspronkelijk zijn, daar de dubbele consonanten eerst betrekkelijk laat in 't Latijn ingevoerd zijn.

52. te bovem esse, med asellum? — Asellus meermalen zonder deminutive beteekenis; daarvan: ezel.

53. pariter, met gelijke kracht. Hor. Od. I. 35. 28: ferre iugum pariter dolosi. De eerste zinsnede met ubi is aan de tweede ondergeschikt (gesubordineerd). Vgl. een veel sterker voorbeeld met si Trin. II. 4. 67.

54. quasi = quam si, nog op drie plaatsen na een comparativus bij P., Lorenz op Mil. 481: neque — plus curat, quasi non servitutem serviat.

Neútrubi habeam stábile stabulum, sí quid divortí fuat.
'Asini mordicús me scindant, bóves incursent córnibus.
Hóc magnumst períclum, ab asinis me ád boves transcéndere.
Me. Quam ád probos propínquitate próxime te adiúnxeris,
Tam óptumumst. tu cóndicionem hanc áccipe: auscultá mihi,
'Atque eam mi despónde. Eu. At nil est dótis quod dem.
(Me. Né duas.
Dúmmodo moráta recte véniat, dotatást satis.
'Eu. 'Eo dico, ne mé thensauros répperisse cénseas.
Me. Nóvi, ne doceás. desponde. Eu. Fíat. sed pro Iúppiter!
Num égo disperii? Me. Quíd tibi est? Eu. Quid crépuit
(quasi ferrúm modo?
Nímirum occidór, nisi ego intro huc própere propero cúrrere.
Me. Híc apud me hortúm confodere iússi. sed ubi hinc ést
(homo?

56. divorti in 't algemeen verwijdering, van divertor; als er eene verwijdering tusschen het echtpaar en Euclio ontstaat, zal deze door de aanzienlijken veracht geen toevlucht meer vinden bij de menschen van zijn stand. Recht komisch is de vergelijking in den mond van E., die een germanus asinus is. — Een genetivus op ii komt eerst in den laatsten tijd van Augustus voor.

57. boves éensylbig.

59. quam—proxime te adiunxeris, tam optumum est. Vgl. Ter. Ad. III. 4. 56: quam estis maxime potentes, tam aequo animo aequa noscere oportet, zoozeer als gij de machtigsten zijt, moet gij ook het meest, enz. Evenzeer als de eene hoedanigheid in de hoogste mate aanwezig is, is het ook, en juist daarom, met de andere het geval. Cato R. R. 175: quam plurimum ederit, tam citissime sanus fiet ex eo morbo. Sal. Iug. 31: ita quam quisque pessume fecit, tam maxume tutus est. Zie Kritz ald. en Ruhnk. op Ter. Haut. V. 3. 44.

60. condicio, huwelijksvoorslag, zooals in recusare, ferre, quaerere c., en in 't algemeen voorslag, ook bij Cicero e. a. b.v. pro Rosc. Am. 11, 30: hanc condicionem misero ferunt ut optet.

61. duas zeldzame coniunctivus van 't oorspronkelijke, duo = do; gebruikelijker is duim, duis, duit. Vgl. boven op I. I. 23, Merc. II. 3. 67, Brix op Men. 102. Meermalen komt echter creduam, - as, - at voor. Zie Neue, Forml. II. p. 339 en voor het verband van do en credo Curtius Grundz. No. 309.

65. num lokt hier geen negatief antwoord uit; zin: ben ik ongelukkig of niet? ook op enkele andere plaatsen, Amph. II. 1. 73 e. e. De vraag is in denzelfden toon uit te spreken als die met -ne, die wanhoop uitdrukt, zooals sumne ego homo miser? Merc. III. 4. 1; sumne autem nihili? Bacch. I. 1. 58; estne hoc miserum memoratu? Cist. II. 1. 15.

66. confodere; in plaats van het passivum wordt na iubeo zonder persoonlijk objekt hier en daar het activum gebruikt, waar dat objekt uit den samenhang gemakkelijk wordt aangevuld, of van eene bezigheid wordt gesproken, die aan bepaalde personen

'Abiit, neque me cértiorem fécit: fastidít mei.
Quía videt me súam amicitiam vélle, more hominúm facit.
Nám si opulentus ít petitum paúperioris grátiam,
Paúper metuit cóngrediri. pér metum male rém gerit.
'Idem quando occásio illaec périit, post seró cupit.
Eu. Si hércle ego te non élinguandam dédero usque ab (radícibus,
'Impero, sumque aúctor, tu ut me cuívis castrandúm loces.
Me. Vídeo hercle ego, med árbitraris, Eúclio, hominem (idóneum,
Quém senecta aetáte ludos fácias, haud meritó meo.
Eu. Néque edepol, Megadóre, facio; néque si cupiam, cópiast.
Me. Quíd nunc? etiam mí despondes fíliam? Eu. Illis légibus,
Cúm illa dote, quám tibi dixi. Me. Spónden ergo? Eu. (Spóndeo.

eigen is. Zoo in de vaststaande formule receptui canere iussit. Vgl. verder Liv. XXXVII. 43: stare iussit; XLI. 3: pabulum lignaque proiicere iubent; XXIV. 21, Madv. Em. Liv. p. 328, Cic. Verr. III. 11. 28. Wellicht is intusschen met Bothe confodiri te verbeteren; vgl. Mil. II. 4. 21. Apud geldt bij P. vrij regelmatig voor éene lange of twee korte. — Hinc, zóo met de HSS. waarschijnlijk te lezen voor het overtollige hic; hinc est = hinc abiit et est. Soortgelijke kortheid in 't bekende huc ades; voorts mihi in mentem fuit = venit Amph. I. 1. 25 eigenlijk met praegnante (door samenhang en constructie gewijzigde) beteekenis voor venisse et esse.

72, 73. Deze verzen worden door E., terwijl hij naar buiten komt, aan Staphula, die binnenshuis blijft, toegeroepen. De bedreiging geldt de praatzucht, of de brutaliteit van zijne dienstbode.

74. Video buiten het redeverband zooals Hor. Epist. I. 14. 21: fornix tibi et uncta popina incutiunt urbis desiderium, video. Rud. V. 2. 44: necessumst, video.

75. ludos facere aliquem, den spot met iemand drijven, ludificare, zelden ludos alicui f.; vgl. illudere alicui. Verzameling van bewijsplaatsen bij Brix op Capt. 576. Ludos is in deze spreekwijze geen praedicative accusativus, zooals na de verba van noemen en tot iets maken, maar staat, wat de constructie aangaat, gelijk met de in 't Gr. vooral gebruikelijke accus. der werking of acc. verbalis. Geheel daarmede gelijk zou staan: ludere ludos aliquem. De sing. ludum is in deze spreekwijs nooit gebruikt, Ritschl Par. 429.

77. etiam als vraagpartikel geeft ontevredenheid te kennen, nu eens ongeduld, dan weder verontwaardiging, soms zwakker leidt het een raad of verzoek in den vorm van eene vraag in (zoudt gij *ook?*) Etiam tu taces? wil je eens zwijgen, Trin. II. 4. 113. Etiam vigilas? word dan toch wakker, Most II. 1. 36; zoo ook Pers. II. 44. 7. Etiamne, ere, istunc amoves? wilt gij hem wel verwijderen? Asin. III. 3. 24. Etiam clamas? durft gij nog te schreeuwen? Amph. I. 1. 220. Hier versterkt het de beteekenis van ongeduld, die reeds in quid nunc? ligt, ongeveer: wilt gij haar mij ten huwelijk geven, ja of neen?

ME. 'Istuc di bene vórtant. EV. Ita di fáxint. illud [facito]
(ut mémineris
Cónvenisse, ut né quid dotis méa ad te afferret filia.
ME. Mémini. EU. At scio, quo vós soleatis pácto perplexárier.
Páctum non pactúmst, non pactum páctumst, quoad vobís
(lubet.
ME. Núlla controvórsia mihi técum erit. sed núptias
Hódie quin faciámus num qua est caúsa? EU. Immo edepol
(óptuma.
ME. 'Ibo igitur, parábo. numquid mé vis? EU. Istuc. ME.
(Fiét. vale.
Heús, Strobile, séquere propere me ád macellum. strénue!
EU. 'Ille hinc abiit. di ímmortales, óbsecro, aurum quíd
(valet!

79. ita di faxint, zie op II. 1. 27. — illud ut (facito is waarschijnlijk onecht), elliptisch voor vide ut, als in 't Grieksch ὅπως. Capt. I. 2. 6: sed uti asserventur magna diligentia. Terent. Ad. II. 4. 16: at ut omne reddat. Perplexari, knoeien, sluw handelen, een ἅπαξ εἰρημένον.

82. quoad, zoolang als (niet = prout), naar gewoonte eensijlbig, Lorenz Mil. 1150; deze uitspraak heeft veroorzaakt, dat hier en daar quod ten onrechte voor quoad geschreven is (Men. V. 2. 19) en quod werkelijk voor quoad gebruikt is in enkele formules zooals quod potero en quod sciam (voor zoo ver ik weet).

84. causa: is er eenige reden, om niet —, dus z. v. a. num quid impedit? Vgl. Ter. Andr. III. 4. 21: quid causaest, quin hinc in pistrinum recta proficiscar via? Cas. V. 4. 24: nulla causast, quin me — virgis verberes. Hor. Sat. I. 1. 20.

optuma, hierbij natuurlijk niet aan te vullen een negatief lid (ne faciamus) maar een affirmatief: neen, veeleer is voor de huwelijksvoltrekking de beste reden. Vgl. Capt. II. 2. 103: HE. num quae causast quin — viginti minas mihi des pro illo? TY. Optuma immo. Op beide plaatsen hebben de goede Hss. optuma, niet optume (Brix). Eenigermate hiermede te vergelijken zijn de plaatsen waar uit een negatief begrip een affirmatief wordt aangevuld, uit nego: aio, uit ne: ut: suasit ne se moveret et exspectaret (Nep. Eum. 6), en derg.

85. num quid me vis, zie op II. 1. 53. In istuc wordt de eerste letter in de uitspraak onderdrukt, evenals bij ille geschied is, waaruit het Italiaansche artikel lo li is ontstaan. — „Euclio is van plan te zeggen: istuc de dote memineris (79), maar Megadorus valt hem in de rede met fiet" (Wagner).

86. Megadorus roept zijn slaaf uit zijn huis, dat naast dat van Euclio ligt; vgl. II. 4. 12. Strenue, op zich zelf staande aansporing; vgl. Pseud. I. 5. 94.

87. Euclio beschouwt het huwelijk van zijne dochter blijkens de volgende regels als een last, die met zijn geld verbonden is; hij gevoelt zich ook hierin door zijn goud ongelukkig. Quid valet, nam. dat het een man als Megadorus heeft verleid, om een meisje van minderen stand te trouwen.

Crédo ego illum iam índaudisse, mi ésse thensaurúm domi:
'Id inhiat, ea affinitatem hanc óbstinavit grátia.

88. indaudisse samengesteld met het oude indu = in, hetwelk in induperator = imperator, indipiscor = adipiscor, indugredi, indutiae = indu-itiae, indoles van olesco of alesco (Festus p. 309. 19, Lucr. II. 1129) nog kenbaar is. Dit indaudire is nergens ongedeerd tot ons gekomen; maar daar op drie plaatsen bij P. Capt. prol. 30, Merc. V. 2. 100, Stich. I. 2. 19 inde audire is overgeleverd, alwaar *inde* geen zin heeft, is het te recht als de ware vorm herkend en voor inaudire hersteld. (Fleckeisen, Exercc. p. 44, Brix Trin. 224, Lorenz Most. 527). *In* geeft het begin der werking te kennen in inaresco, incresco, incalesco; dus inaudio, de lucht van iets krijgen.

89. obstinare = obstinate cupere, meerm. in 't pass. obstinatum mihi est, 't staat bij mij vast.

ACTUS SECUNDUS. SCENA TERTIA.

EUCLIO, STAPHULA.

Eu. 'Ubi tu es quae debláteravisti iám vicinis ómnibus,
Méae me filiaé daturum dótem? heus Staphula, té voco;
'Ecquid audis? váscula intus púrga propere atque élue.
Fíliam despóndi ego: hodie núptum huic Megadoró dabo.
St. Dí bene vortant. vérum ecastor nón potest: subitúmst nimis.
Eu. Táce *tu*, atque abi; curáta fac sint cum á foro redeám domum.
'Atque aedis occlúde, iam ego hic ádero. St. Quid ego núnc agam?
Núnc nobis prope adést exitium, mi átque erili filiae.
Nám probrum atque pártitudo própe adest, ut fiát palam.

1. deblaterare, ook nog eenmaal bij Lucilius Non. 96. 9 maar zonder dativus; hier: uitkraaien, uitstrooien.

6. abi heeft bijna altijd de *i* kort, daarom is *tu* na tace bij gissing ingevoegd, terwijl dán alleen het accent van abi goed valt. Redeam is onregelmatig voor redibo of rediero; dragelijker ware redeo. Vgl. Pseud. I. 2. 30.

9. nunc hebben de HSS. in plaats van het hier gepaste nam (Camerarius); nunc is waarschijnlijk door den aanvang van den vorigen regel veroorzaakt.

Quód celatum, atque óccultatumst úsque adhuc, nunc nón (potest.
'Ibo intro, ut erus quae ímperavit, fácta, cum veniét, sient.
Nám, ecastor, malúm maerorem métuo, ne inmixtúm bibam.

12. inmixtum, onvermengd, te beschouwen als saamgesteld uit mixtus en de negatieve partikel *in*, en niet als partic. van immiscere, dat bij Plautus niet voorkomt. Verba met *in* saamgesteld hebben affirmatieve beteekenis, m. a. w. verba worden niet met het negative *in*, maar met de gelijkluidende praepositie verbonden. Vgl. immuto, incresco, infundo, indico, enz.; maar de participia praeterita, die adiective gebruikt worden, laten het negative *in* toe: indoctus, incultus, inornatus van doctus, cultus, beschaafd, ornatus; insgelijks participia van die verba, die niet met *in* worden samengesteld, zooals intactus (intingo bestaat niet), intonsus, intentatus; maar intortus, inductus kunnen geen negatieve beteekenis hebben, omdat zij dadelijk van intorqueo, induco zijn afgeleid; daarentegen gebruikt Lucilius bij Non. 212. 3 impermixtus, onvermengd. Bij sommige composita ontstaat door dit *in* dubbelzinnigheid: indictus, aangezegd en onvermeld, immutatus, veranderd en onveranderd. Vgl. C. O. Müller op Festus p. 107. De lezing der HSS. minixtum is eenvoudig door letterverzetting ontstaan. De verbeteringen immixtim (de negatieve beteekenis is bij de groote zeldzaamheid van mixtim niet aan te nemen), ne mustim, ne amystin, malum meracum m. ne mistim b., moerore—mistum zijn onnoodig, meerendeels ook op zich zelf af te keuren.

ACTUS SECUNDUS. SCENA QUARTA ET QUINTA.

STROBILUS, CONGRIO, ANTRAX.

St. Postquam óbsonavit érus et conduxít coquos
Tibícinasque hasce ápud forum, edixít mihi,

1. Om zijn vriend Euclio in de onkosten voor de bruiloft te gemoet te komen heeft Megadorus de noodige visch en vleesch (obsonium) voor hem aangekocht, en koks gehuurd. — Eerst na het einde van den oorlog in Azië, 187 v. C. toen de vreemde weelde zich naar Rome een weg baande (Liv. XXXIX. 6), hadden de aanzienlijke Romeinen hun eigen kok; vroeger huurde men dien op de markt. Plin. XVIII. 11, 108. Ook te Athene geschiedde dit laatste. Daar de koks in de nieuwe komedie een zeer belangrijke rol spelen, is het waarschijnlijk dat P. bij de voorstelling van die personen zich aan het oorspronkelijke heeft aangesloten, te meer omdat zij bij hem niets uitsluitend Romeinsch hebben. Zij komen voor in de Menaechmi, Casina, Mercator, Pseudolus, Curculio en Miles.

2. apud forum, apud wordt voor *in* gebruikt hoofdzakelijk in de vereenigingen apud forum, apud villam. Apud Thebas Epid. II. 2. 66 behoort bij de oudere schrijvers tot de groote zeldzaamheden. De tibicinae zijn de beneden genoemde Prughia en Eleusium.

Ut díspertirem obsónium hic bifáriam.
Co. Me *núnc* quidem, hercle, hic tám palam, non dívides;
Si quó tu totum me íre vis, operám dabo.
An. Bellum ét pudicum véro prostibulúm popli!
Post sí quis vellet téd, haud nolles dívidi!
Co. Atqui égo istuc, Antrax, áliovorsum díxeram,
Non ístuc quo tu insímulas. St. Sed erus núptias
Meus hódie faciet. Co. Cúius ducit fíliam?
St. Vicíni huius Eucliónis *senis* e próxumo.
Ei ádeo obsoni hinc dímidium iussít dari,
Cocum álterum, itidemque álteram tibícinam.
Co. Nempe húc dimidium dúcis, dimidiúm domum?
St. Nempe sícut dicis. Co. Quíd? hic non poterat dé suo
Senex óbsonari fíliai núptiis?
St. Vah! Co. Quíd negotist? St. Quíd negoti sít rogas?
Pumex non aeque est áridus, atque hic ést senex.

4. Een gezochte aardigheid alsof het de bedoeling was dat elk der twee koks evenals de toespijs in tweeën verdeeld moest worden; tevens ligt in het woord eene onkiesche toespeling (perforare, scindere, stuprare). Cic. Fam. IX. 22. 4: quid enim? non honestum verbum est *divisio?* At inest obscoenum, cui respondet intercapedo. — De aanvulling van het vers is niet zeker; *nunc* (*nc*) is aannemelijk om het volgende *post* v. 7. Lipsius: tu, C. Müller: hic hodie tam.

7. si quis vellet te, indien iemand u een voorslag deed. Voor de constructie vgl. Caes. B. G. I. 34: si quid ille se velit, en boven op II. 1. 53.

8. aliovorsum = in aliam partem; istuc v. 9 = in eam partem; quo tu insimulas nam. me dixisse.

11. huius eensylbig. *Senis* (Douza) is na *-onis* uitgevallen; Fleckeis. hinc e pr.

12. adeo is vooral na pronomina bij de Comici bevestigende partikel: ja ook, dan ook, zekerlijk, voorwaar; sterker dan quidem, hetwelk de bijbeteekenis van uitsluiting heeft, terwijl adeo zuiver intensief is.

15. nempe heeft de eerste syllabe kort. Strobilus spot door de herhaling van dit woord met Congrio, die naar den bekenden weg vraagt. — Quid hic irrat. arsis.

16. filiai, niet filiai in; wanneer de voorlaatste syllabe op een lange vokaal uitgaat, wordt de laatste lange niet geëlideerd. — Vgl. II. 4. 17, IV. 10. 67. — In 16 Senex irrat. thesis.

18. āridus = schriel. Ter. Haut. III. 2. 15: sed habet patrem — miserum atque aridum. Arist. Vesp. 1450: *μετέστη ξηρῶν τρόπων καὶ βιοτῆς.* Hooft II. 1 (bl. 24 de Vries): hij is zoo droogh as een Maertsche bokken. De anapaest -ridus at- is ongewoon; de thesis bestaat in den regel uit de twee eindsyllaben van een woord, dat elisie heeft ondergaan (lepide hercle) of maakt met de arsis éen woord uit. Maar ardus, det Klotz wil, is zonder gezag. Fleckeisen wil quam voor atque (Jahrb. 1867, S. 629).

[Co. Ain tándem? St. Ita esse ut dícis. Co. Tute exístuma.]
Quin dívom atque hominum clámat continuó fidem,
Suam rém perisse, séque eradicárier,
De suó ligillo fúmus si qua·exít foras.
Quin cum ít dormitum, fóllem obstringit ób gulam.
Co. Cur? St. Né quid animae forte amittat dórmiens.
Co. Etiámne obturat ínferiorem gútturem,
Ne quíd animae *illac* fórte amittat dórmiens?
St. Haec tíbi me, ut mihi ted, aéquomst, credo, crédere.
Co. Immo équidem credo. St. 'At scin etiam quó modo?

19. Zoo staat het vers in de HSS., blijkbaar foutief. Gewoonlijk leest men Co. Ain—dicis? St. Tute existuma. Maar daarin is: ita esse ut dicis een nietsbeduidend toevoegsel, terwijl tute existuma niet goed met het volgende vers verbonden is; want op tute ex. moet een bewijs van 't beweerde volgen in de rechtstreeksche rede, ingeleid met *enim* of iets derg.; maar *quin* is niet gepast tenzij onmiddellijk een zwakker beweren voorafgaat. Met weglating van dezen regel loopt de rede van Strobilus in 20 door. In de HSS. staat 21 vóor 20 (Gulielmius).

21. eradicarier, de inf. pass. op *er* staat bijna altijd op het slot van iamb. trimetri en troch. septenarii en wordt vooral van verba der eerste coni. gevormd. Eradicarier = funditus interire, πρέμνοθεν ἀπολέσθαι.

22. ligillo, gewoonlijk tigillo; eigenlijke schoorsteenen komen bij de ouden nergens voor, hoogstens een pijp tot afvoer van den rook, die gewoonlijk door een opening in het dak of door de ramen zijn weg vond. Zie Rich, Wörterb. Röm. Alterth. op caminus 3 en 4. Het draagbare fornuis of komfoor, dat tot verwarming werd gebruikt, zal wel met houtskool gestookt zijn. In tigillum een schoorsteen te zien is noch zakelijk noch taalkundig te rechtvaardigen; het is deminut. van tignum, terwijl ook het onbepaalde si qua bewijst dat hier niet aan éene bepaalde opening wordt gedacht. Bij Nonius, die deze plaats aanhaalt, 134. 9 komt tweemaal het opgenomene ligillum (and. ligellum) voor; het is demin. van lignum, zooals signum sigillum. Zin: als van het hout, dat hij brandt (het vuurtje dat hij stookt) de rook ergens naar buiten dringt, zijn brandhout vermindert. Tegillum, dat ook is voorgeslagen, beteekent niet dak, maar kap tot hoofdbedekking (Rud. II. 7. 17 e. e.); ook zou Plautus daarvoor waarschijnlijk volgens zijn gewoon spraakgebruik de suis tegulis hebben gezet.

23. obstringere hier in de eerste beteekenis met accus. der zaak, die voor iets gebonden wordt, terwijl in de oneigenlijke beteekenis datgene, wat gebonden wordt, objekt is. Gulam, vertaal: luchtpijp, dan zal voor de inferior guttur een gepaste uitdrukking niet ontbreken. Hooft heeft het wonderbaarlijke in dit verhaal eenigszins verzacht (bl. 24).

25. guttur bij Plautus alleen hier en Trin. IV. 3. 7 masculinum.

27. „Dit moet *ik* op *uw* woord gelooven, zoo goed als gij *mij* op mijn woord geloofť" d. i. het eene is al even ongeloofelijk als 't andere, denk ik (credo). De dativus is hier niet de casus van 't verwijderde objekt (credere alicui aliquid, iemand iets toevertrouwen), maar dat. commodi (u ten genoege of gevalle).

28. Neen maar ik geloof u. Immo voegt aan het vorige iets sterkers of beters

Aquam hércle plorat, quóm lavat, profúndere.
Co. Censén talentum mágnum exorarí potest
Ab istóc sene, ut det, quí fiamus líberi?
St. Famem hércle utendam, sí roges, numquám dabit.
Quin ípsi pridem tónsor unguis démpserat,
Collégit, omnia ábstulit praeségmina.
Co. Edepól mortalem párce parcum praédicas.
[Censen vero adeo esse parcum et misere vivere?]
St. Pulméntum pridem erípuit ei míluos:
Homo ád praetorem plórabundus dévenit:
Infít ibi postuláre, plorans, éiulans,
Ut síbi liceret míluom vadárier.

toe; het gezegde wordt in zekere mate toegegeven, maar de uitdrukkingswijze als onjuist of te zwak verbeterd, nu eens: ja maar, dan weder: neen maar, veeleer. Na credo is de hiaat door de verandering van persoon te rechtvaardigen. — Scin etiam quo modo? Nog een sterker stuk wordt hierdoor ingeleid. Ook elders wordt deze spreekwijs zoo gebruikt, dat niet zoozeer naar de wijze, waarop eene zaak plaats moet hebben, als wel naar die zaak zelve wordt gevraagd = weet je wat? Amph. I. 1. 200: So. Hic, inquam, habito ego, atque horunc servos sum. Me. (die dat voor een leugen uitmaakt) At scin quo modo? waarop dan een dreigement volgt. Beneden V. 2. 21, Rud. III. 5. 18 (Gronovius t. d. p.). Aan te vullen is deze formule met het vorafgaande verbum: at scin quo modo tibi credendum sit.

29. „lavat zie beneden op IV. 10. 23. — Plorare, betreuren, met weglating van *se*.

30. „Talentum magnum ipsum est talentum Atticum sexaginta minarum, quod sic appellarunt Romani, quia erat aliud talentum Neapolitanum, Rheginum, Siculum parvae summae." Gronov., Spengel ad Truc. IV. 2. 71. — Met potest = posse vgl. Rud. IV. 8. 5: censen hodie despondebit eam mihi?

32. famem, deze overdrijving gaat tot het ongerijmde; die den honger te leen geeft, is er van bevrijd; dat is dus zuiver voordeel. Toch is eene verbetering (b.v. foenum—utendum) om het karakter van Strob. bedenkelijk.

34. collegit, nam. unguis, waarop dan bij wijze van gradatie zonder voegwoord omnia abstulit praes. volgt. Abstulit, nam mede; hij was naar den barbierswinkel (tonstrina) gegaan. Vgl. Hor. Epist. I. 7. 51.

35. parce parcum, door en door spaarzaam. Zoo madide madere Pseud. V. 2. 8, nitoribus nitidis Cas. II. 3. 4, nitide nitere Truc. II. 4. 3, cursim currere Pseud. I. 3. 124, lepide lepidus Curc. IV. 1. 1 en in 't Grieksch *πόνῳ πύνηρος* Arist. Vesp. 466, *μεγάθεϊ μέγας*, Hdt. I. 51, e. e. Lobeck, Parall. p. 528, sqq. Spengel op Truc. t. a. p.; meer nog bij Ussing op Amph. 284. — Censen vero, gelooft gij dan waarlijk? Maar te recht merkt C. Müller p. 300 op, dat in dezen zin *ain* gebruikelijk is; daarenboven is dit vers tegen de maat en flauw. In de HSS. wordt het aan St. toegekend, het volgende aan Co., blijkbaar onjuist.

40. vadarier dagvaarden tegen een bepaalden termijn en middelerwijl tegen borgstelling vrijlaten. De praetor geeft vergunning (liceret) tot rechtsvervolging.

Sescénta sunt, quae mémorem, si sit ótium.
Sed utér vostrorumst célerior? memorá mihi.
Co. Ego, et múlto, melior. St. Cócum ego, non furém rogo.
Co. Cocum érgo dico. St. Quíd tu aís? An. Sic sum, út (vides.
Co. Cocus ílle nundinálist, in nonúm diem
Solet íre coctum. An. Tún trium litterárum homo
Me vítuperas? fur, étiam fur trifúrcifer.

42. celerior, handiger; de koks en de spijzen (5. 1) worden thans verdeeld; de vlugste kok en het vetste lam worden aan Euclio gegeven. Vestrorum -arum, en nostrorum -arum, zijn bij P. regelmatig voor vestrûm, nostrûm van later tijd; het zijn genetivi der possessiva, tot vervanging van den gen. plur. der personalia gebruikt; alle leden van het geheel worden aldus gerekend te *behooren* bij of aan de personen, waarvan één door het regeerende nomen wordt uitgedrukt. Zoo is dan *niemand van ons* als identisch beschouwd met *niemand der onzen*. Hoe grof de anomalie is zal blijken, als men uit het Grieksch vergelijkt het onderscheid tusschen οὐδεὶς ἡμῶν en οὐδεὶς τῶν ἡμετέρων.

43. Verbind: ego melior, et multo (quidem). Congrio beveelt zich zoo haastig aan, of hij een groot voordeel verwacht, misschien niet op de eerlijkste wijze; ook is het verwijt van oneerlijkheid aan koks zeer algemeen. Zie Cas. III. 6. 1, Pseud. III. 2. 2. Zoo verklaart zich deze anders wel wat gezochte plagerij.

44. tu; Strobilus wendt zich tot Antrax: en wat zegt *gij* hiervan? Het antwoord van A. moet door eene gepaste voordracht zijn ware beteekenis ontvangen: *ik* ben zoo eenvoudig, zoo argeloos als gij ziet. Voor 't gebruik van een adverbium als praedikaat vgl. Ter. Hec. III. 5. 10: qui sic sunt, haud multum heredem iuvant. Cic. Sull. 7, 22 si ita sum (nam. rex). Slechts enkele adverbia worden zoo gebruikt: bene, male, frustra, longe, enz. Haase op Reisig, noot 392.

45. nundinalis. De nundinae hadden te Rome telkens om de acht dagen, nono quoque die, plaats; om zijn mededinger te bespotten zegt Congrio, door de aanmatiging van Antrax getergd: hij gaat om de acht dagen uit koken. Hij kookt dus enkel voor de buitenlui, of wel als 't bijzonder druk is, zoodat er geen ander te krijgen is. Bij Posidippus, Σύντροφοι, fr. 1 Mein. komt een kok van den tweeden rang voor, die zich buiten verhuurd heeft. Vgl. ook Pseud. III. 2. 10, vlgg. In nonum diem = nono quoque die. *In* met den accus. duidt het tijdstip aan van eene toekomstige handeling (*tegen* en dan *op*). Auctio constituta in mensem Ianuarium, Cic. Rull. I. 2, 4. In hunc diem ut de sumbolis essemus, Ter. Eun. III. 4. 1. Numquam edepol me vivom quisquam in diem prospiciet crastinum, Pl. Stich., IV. 2. 55.

46. trium litterarum homo, namelijk Fur. In trifurcifer ligt eene toespeling op fur, terwijl *etiam* nog eens, voor de tweede maal beteekent. Furca is een juk, waaraan de armen worden vastgebonden van den vorm van eene V; het wordt om den hals van een slaaf gelegd, om hem aldus weerloos ten toon te stellen; vandaar 't gewone scheldwoord furcifer, Becker, Alterth V. 1. 192. Trium is thesis, waarschijnlijk door verwaarloozing van de positie door *m* en aldus pyrrhichius. Zie Trin. IV. 2. 6.

II. 5 St. Tace núnciam tu: atque ágnum hinc uter est pínguior,
An. Licét. St. Tu Congrio eúm sume, * * *
Atque íntro abi illuc, ét vos illum séquimini,
Vos céteri illuc ád nos. An. Hercle iniúria
Dispértivisti: pínguiorem agnum ísti habent.
St. At núnc dabitur tibi pínguior tibícina.
I sáne cum illo, Phrúgia. tu autem, Eleúsium,
Huc íntro abi ad nos. Co. 'O Strobile súbdole,
Hucíne detrusti me ád senem parcíssumum?
Ubi, sí quid poscam, póscam usque ad ravím prius
Quam quícquam detur. St. Stúltus' et sine grátia,
Ibi récte facere, quándo quod faciás perit!

II. 5. 1. uter is relatief: dat van de (beide) lammeren, hetwelk —. *Hinc* is te vereenigen met *sume*; de rede van Strobilus wordt door Antrax afgebroken, die overgedienstig dadelijk bij de hand is, waar het op het eten aankomt, maar door de volgende woorden van Strob. wordt teleurgesteld. *Licet* is een woord, dat in den mond der slaven als bestorven ligt om instemming of bereidvaardigheid te kennen te geven; zie vooral Rudens IV. 6. Aan v. 2 ontbreken twee voeten; Weise vult aan: actutum tibi.

6. pinguior dubbelzinnig: dik en grof, lomp; de laatste beteekenis komt voor in het bekende pingui Minerva, met plompe kunst. Hetzelfde woordspel bij Hor. Sat. II. 6. 14: pingue pecus domino facias (Mercuri) et cetera praeter ingenium.

9. Het pronomen hic is ontstaan uit samenstelling met het aanwijzende *-ce*, afgekort tot *c*, zooals blijken kan uit de casus obliqui: (hum-ce) hunc, (ham-ce) hanc, ablat. (ho-ce) hoc, (ha-ce) hac, waarin de gewone casusuitgangen voor *-ce* voorkomen. Wanneer nu de afgevallene *e* hersteld wordt, zooals in den pluralis vóór vokalen (nom. dat. en abl. hisce, acc. hosce, hasce), dan komt de oorspronkelijke vorm (met enkele *c*) terug. Zie Schmidt, de pron. dem. formis Plautinis, p. 57. Zoo is dan niet huccine, maar hucine de ware vorm, voor hucene volgens den regel, dat de *i* verbindingsletter is bij alle samenstellingen, waarvan het eerste deel op eene korte *e* uitgaat: tutin = tu-te-ne, sicine, undique = unde-que, indidem, usquin = usque-ne, quippine. Ritschl. Opp. II p. 556 vlgg., boven op I. 2. 3.

detrusti = detrusisti, zooals discesti = discessisti, iusti = iussisti, tristi = trivisti, misti = misisti.

12. ibi recte facere, infinitivus van verontwaardiging. Curc. V. 2. 25: servom antestari! vide! een slaaf tot getuige roepen! Ter. Andr. I. 5. 18: tantamne rem tam neglegenter agere! Ald. V. 2. 29: tantum laborem capere ob talem filium! zóó veel moeite om zulk een zoon! Het subjekt voor dezen infinitivus is onbepaald en wordt nergens uitgedrukt, eigenlijk dat men —! Wien men onder dien onbepaalden persoon in de eerste plaats te denken heeft (dat ik, gij, hij) wijst de samenhang uit. De lezing *tibi* (Lachmann op Lucr. II. 16) laat noch *recte* (te onderscheiden van *bene*), noch den onbepaalden tweeden persoon *facias* (wat men doet) tot zijn recht

Co. Qui véro? St. Rogitas? iám principio in aédibus
Turba ístic nulla tíbi erit: si qui utí voles,
Domo ábs te adferto, ne óperam perdas póscere.
Hic aútem apud nos mágna turba ac fámiliast,
Suppéllex, aurum, véstis, vasa argéntea:
Ibi sí perierit quíppiam (quo té scio
Facile ábstinere pósse, si nihil óbviamst)
Dicánt: coci abstulérunt, comprehéndite,
Vincíte, verberáte, in puteum cóndite.
Horúm tibi istic níhil eveniet: quíppe qui
Ubi quód subrupias, níhil est. sequere hac mé. Co. Sequor.

komen. — De afdeeling van den anapaest *sine gra* — in het vorige vers is te verontschuldigen door de nauwe aaneensluiting van de praepositie en haar casus. Vgl. II. 4. 18.

perit. Perire wordt gezegd van weldaden, die vergeten worden. Catall. 76. 9: omnia quae ingratae perierunt credita menti. Zoo in 't Grieksch *σώζειν*, in gedachtenis of in eere houden.

13. iam principio, wel, vooreerst —, dit principio, waarop geen *dein* of i. d. volgt (vgl. Ter. Eun. V. 8. 39), wordt door Strobilus met zekere deftigheid in 't begin van zijn betoog gebruikt. *Iam* is het Grieksche *αὐτίκα*.

14. turba, een verwarde menigte, *ὄχλος*, van huisraad en keukengereedschap, zie v. 17. — Qui ablat., zie boven prol. 24.

15. poscere voor poscendo (eigenlijk is de inf. uitdrukking van het doel, de abl. ger. instrumentalis). Vgl. Men. II. 1. 19: operam praeterea numquam sumam quaerere. Pseud. IV. 7. 42: operam fac compendi quaerere.

17. vestis collectief = vestis stragula, kostbare spreien voor de aanligbedden. Vgl. Hor. Sat. II. 6. 103.

18. quo—obviamst eene ondeugende opmerking z. v .a. ik weet wel dat gij een eerlijk man zijt, — als er niets te stelen valt. Quo, nam. ut per te pereat aliquid. De HSS. hebben quod, dat als accusativus tegen de taal strijdt, als coniunctio geen behoorlijken zin geeft.

21. condite. Vgl. Pseud. I. 5. 119: num quid causaest, ilico quin te in pistrinum condam?

22. quippe qui. Qui is versterking van quippe: immers. Rud. II. 3. 53: etiam qui it lavatum in balineas, quom ibi sedulo sua vestimenta servat, tamen subrupiuntur:, quippe qui quem illorum (?) observat falsust, immers hij bedriegt zich in den persoon, dien hij in 't oog houdt. Ter. Haut. III. 2. 27: quippe qui magnarum saepe id remedium aegritudinumst. Truc. I. 1. 49. Zoo pol qui, hercle qui, edepol qui, atqui. Zie Fleckeisen Krit. Misc. p. 32. Ook quĭ-dem is wellicht daaruit ontstaan. (Eenigszins is te vergelijken *ὡς* in *ὑπερφυῶς ὡς*, *ἀμήχανον ὅσον*).

23. subrupias zie boven op prol. 39. Bij de laatste woorden gaan Phrugia en Antrax naar het huis van Megadorus.

ACTUS SECUNDUS. SCENA SEXTA.

STROBILUS, STAPHULA, CONGRIO.

Str. Heus Stáphula prodi, atque óstium aperi. St. Quí vocat?
Str. Strobílus. St. Quid vis? Str. Hós ut accipiás coquos,
Tibícinamque, obsóniumque in núptias:
Megadórus iussit Eúclioni haec míttere.
St. Cererín, Strobile, has *súnt* facturi núptias?
Str. Qui? St. Quía temeti níhil allatum intéllego.
Str. At iam ásseretur, si á foro ipsus rédierit.
St. Ligna híc apud nos núlla sunt. Co. Sunt ásseres?
St. Sunt pól. Co. Sunt igitur ligna; ne quaerás foris.
St. Quid? ímpurate, quámquam Volcanó studes,
Cenaéne causa, aut tuáe mercedis grátia

1. Qui oud Latijn voor quis, zooals: qui nominat? — ne quis miretur qui sim, boven prol. 1. Atque ut ne qui essem familiares quaererent, Amph. pr. 127.

2. coquos, Congrio heeft een gevolg van ondergeschikten bij zich, vgl. 7. 1, 9. 8, III. 1. 4.

4. mittere vgl. op II. 2. 66.

5. *sunt* ontbrak reeds oudtijds in de HSS., zooals blijkt uit eene aanhaling van Festus (p. 364) en van Servius (ad Georg. I. 344) die *estis* heeft, blijkbaar naar eigene aanvulling. *Sunt* kan niet gemist worden: slechts in enkele zeer weinige gevallen laat P. het verbum substantivum uit (Ritschl, Proll. p. 110, sqq.), alleen kan de vraag zijn, of wellicht met Macrobius (Saturn. III. 11) *hi sunt* is te lezen; maar voor: hic sunt futurae nuptiae (C. Müller p. 482) is geen reden; het persoonlijk subjekt (zullen ze —) stemt beter met den gemelijken toon van Staphula. — Cereris nuptiae, ook Orci nuptiae genoemd, een feest ter herinnering aan de vereeniging van Proserpina en Pluto, werden te Rome gevierd zonder wijnplenging. Servius t. a. p.

7. ipsus, de baas (zoo ook Hooft p. 28); Grieksch *αὐτός*. Plat. Prot. 314. D. zegt de portier: *ἔα, σοφισταί τινες; οὐ σχολὴ αὐτῷ*, al weer sophisten? *hij* (mijn meester, Callias) heeft geen tijd.

9. ne quaeras zie bov. op II. 1. 51.

10. impurate, sterker dan impure, voor- en naklassisch woord bij Pl., Ter., Lucilius, en later bij Apuleius en Fronto. Hiermede te vereenigen quamquam V. st., al zijt gij ook nog zoo'n vriend van Vulkaan, d. i. van een god. Douza denkt hierbij, wellicht terecht, aan de zuiverende kracht van het vuur.

11. cenaene (-ve HSS., dat geen Latijn is) aut; *aut* staat niet voor *an*; er is hier geen tweeledige afhankelijke vraag, maar eene eenledige, die herhaald en verbeterd wordt: „om uw maaltijd, misschien om —" of i. d. Zoo op alle plaatsen waar *aut* voor *an*

Nos nóstras aedis póstulas combúrere?
Co. Haud póstulo. Str. Duc ístos intro. St. Séquimini.

schijnt te staan, ook bij Cicero. Duidelijk vooral is Off. III. 13, 54: quaero num id iniuste aut improbe fecerit. Daarentegen zou men moeten zeggen: iniuste *an* recte. Zie Hand, ad Turs. I. 551. — Cena is te schrijven, niet coena, noch caena; het is ontstaan uit cesna, dat meermalen in het Etrurisch der zoogenaamde Eugubijnsche (bij Iguvium of Gubbio gevondene) tafels voorkomt. Fleckeisen (50 Artikel zur Rechtschr.) brengt daarmede ook sili-cernium, „zwijgende maaltijd" in verband.

tuae mercedis, het dagloon van slaven, die uitgehuurd worden, waarvan echter een deel aan den meester toekomt.

ACTUS SECUNDUS. SCENA SEPTIMA.

PUTODICUS.

Put. Curáte; ego intervísam quid faciánt coqui,
Quos pól ut ego hodie sérvem, cura máxumast:
Nisi únum hoc faciam, ut ín puteo cenám coquant.
Inde cóctam sursum súbducemus córbulis.
Sin aútem deorsum cómedent, si quid cóxerint?

1. Curate; Putodicus, zelf slaaf en opzichter van de slaven van Megadorus, richt dit woord tot zijne onderhoorigen binnenshuis. — Servare v. 2 is: het oog houden op = observare, zie boven I. 2. 4. Quid servas, quŏ eam, quid agam, quid id attinet ad te? Lucilius.

3. nisi, elliptisch: ik weet er niet beter op dan dat ik hen in den kelder laat koken; waarbij is weggelaten: nescio quomodo servem. De beteekenis van onzekerheid ligt eenigszins in het vorige (cura maxumast). Vgl. verder Rud. III. 4. 45: namque huic alterae quae patria sit profecto nescio: nisi scio probiorem hanc esse quam te, alleen dít weet ik, dat —. Trin. II. 1. 8: de hac re mihi satis hau liquet: nisi hoc sic faciam opinor, alleen wil ik het zoo aanleggen. Nisi is op dergelijke plaatsen, waar het een eigen werkwoord heeft, zooveel als: maar toch, evenwel. Zie nog Pseud. IV. 6. 40, Capt. III. 3. 17, Ter. Eun. III. 4. 9. — In *inde* is de eerste syllabe kort gebruikt, zooals elders b. v. Pers. III. 1. 96, Rud. IV. 3. 20, op beide plaatsen in den aanvang van het vers.

5. Eene bedenking, die P. zich zelf maakt: maar als eens. — Deorsum (als altijd bij P. tweesylbig) daar beneden, van rust. Cic. ND. II. 56, 141: nares recte sursum sunt. Varro RR. I. 8, III. 5 (Wagner).

Superi íncenati sínt, at cenati ínferi.
Sed vérba hic facio, quási negoti níhil siet,
Rapácidarum ubi tántum sit in aedibus.

6. superi—inferi, toespeling op de goden; een kwinkslag, waardoor P., al kan hij het bezwaar niet wegruimen, ten minste toont dat hij om woorden niet verlegen is: welnu dan krijgt het hoogerhuis geen eten, enz.

8. rapacidae, komisch patronymicum, zooals pultiphagides Poen. prol. 54, plagipatides Most. II. 1. 9, collicrepides, cruricrepides Trin. IV. 3. 29, pernonides, glandionida Men. I. 3. 27, Stoicides Iuven. II 65. Deze woorden zijn slechts naar den vorm patronymica; reeds bij de Grieksche Comici waren zij in gebruik. Zie Arist. Ran. 841. — Over den anapaest *ubi tan-* vgl. boven. — Overigens is dit tooneel zeer kort; voor de weinige woorden, die P. spreekt, behoeft hij zich niet van praatzucht te beschuldigen (v. 6); ook is zijn verschijnen voor het huis, vooral daar hij slechts zoo weinig te zeggen heeft, niet gemotiveerd. Waarschijnlijk is dit stuk door Plautus verkort.

ACTUS SECUNDUS. SCENA OCTAVA.

EUCLIO, CONGRIO.

Eu. Volui ánimum tandem cónfirmare hodié meum,
Ut béne me haberem filiai núptiis.
Venio ád macellum. rógito piscis. índicant
Carós, agninam cáram, caram búbulam,
Vitulínam, cetum, pórcinam, cara ómnia;
Atque éo fuerunt cáriora: aes nón erat.

3. Wat hier met Euclio gebeurt wordt door Theophrastus, Char. 10 als een eigenaardige trek van den gierigaard opgegeven: *(ὁ μικρολόγος οἷός ἐστιν) ὀψωνῶν μηδὲν πριάμενος εἰςελθεῖν.*

5. pórcinam een molossicum met het versaccent op de eerste en de derde syllabe, geheel in strijd met het grammaticale (porcína), behoort, behalve in den voorlaatsten voet, tot de groote zeldzaamheden. Zie boven op I. 2. 17 (pístillúm), Men. I. 2. 51: réspectás.

6. atque eo, daardoor, namelijk dat: aes non erat; de toevoeging van enim na *aes* zou de uitdrukking zeer verflauwen; na cariora is bij de voordracht eene kleine pause te maken.

Irátus illinc ábeo, quoniam níhil est qui emam.
Ita illís impuris ómnibus adií manum.
Deinde égomet mecum cógitare intérvias
Occépi: festo díe si quid prodégeris,
Proféato egere líceat, nisi pepérceris.
Postquam hánc rationem véntri cordique édidi,
Accéssit animus ád meam senténtiam,
Quam mínimo sumptu fíliam ut nuptúm darem.
Nunc túsculum emi, et hás coronas flóreas:
Haec ímponentur ín foco nostró Lari,
Ut fórtunatas fáciat gnatae núptias.
Sed quíd ego apertas aédis nostras cónspicor?
Et strépitust intus. númnam ego compilór miser?
Co. Aulám maiorem sí potes, vicínia

7. nihil, als altijd bij Pl. eensylbig, maakt met *est* de arsis uit (nilst). De aphaeresis (st) wordt in het schrift niet uitgedrukt, waar esse geen copula is. Ritschl, Prol. 325.

8. adire manum alicui, teleurstellen. Poen. II. 1. 11: eo pacto avarae Veneri pulcre adii manum. Meer voorbeelden bij Bentley op Ter. Haut. IV. 6. 14. Eigenlijk: iemands hand grijpen, voordat hij slaat.

9. intervias, onder het loopen, voortgaande. Staande-spreekwijze, die behalve bij Ter. Eun. IV. 2. 1 en Turpil. Philop. 196 R. (Wagner) ook bij Plautus Poen. V. 3. 43 voorkomt, evenals interdius, obviam in éen woord te schrijven. Zie Bücheler, t. a. p. bl. 32.

10. occepi van occipio, vgl. incipio; af te keuren is de spelling occoepi. *Die* eensylbig.

13. „mijn wil schikte zich naar mijn overleg"; overeenkomstig zijne redeneering (10, 11) kwam hij tot het besluit om, enz.

15. tusculum vgl. prol. 24; de gierige Euclio heeft hier den wijn weggelaten. — voor *has* hebben de HSS. hasce, waardoor een slecht verdeelde anapaestus ontstaat, terwijl ook hasce bij P. voor consonanten niet gebruikelijk is, zie op II. 5. 9. Priscianus III. 29 haalt aan: emi hoc et coronas fl., maar het pron. dem. wordt gepaster bij coronae gevoegd, daar deze meer in 't oog vallen dan de wierook, en ook in het volgende vers alleen op de eersten gedoeld wordt.

16. haec, de kransen. Haec is in nom. femin. plur. de gewone vorm bij P., eigenlijk hae-ce. — De haard is het altaar van den Lar familiaris. Vgl. verder Tibull. II. 1. 59: rure puer verno primum de flore coronam Fecit et antiquis imposuit Laribus.

19. numnam zie op I. 1. 3. Nam geeft bezorgdheid of angstige verwachting te kennen: toch niet. Numnam ego perii? Numnam illa, quaeso, parturit?

20. vicinia pete. Niet zonder reden verlangt Douza si pote ex vicinia. Vgl. evenwel Hor. Sat. II. 2. 120: piscibus urbe petitis.

Aula = olla, zooals plaustrum plostrum, plaudo explodo, lautum lotum. Zoo ontstond door onjuiste uitspraak uit ŏrichalcum (ὀρείχαλκος) aurichalcum.

Pete: haéc est parva, cápere non quit. EV. Eí mihi,
22 Perii hércle! aurum rápitur, aula quaéritur.
24 Apóllo, quaeso, súbveni mi, atque ádiuva;
25 Confíge sagittis fúres thensaurários,
Qui *mi* ín re tali iám subvenisti ántidhac.
Sed césso prius quam prórsus perii, cúrrere?

22. De hiaat na hercle is bij de snelle voordracht, die deze plaats vordert, zeer onwaarschijnlijk, maar de verbetering onzeker: disperii of mehercle (tweesylbig), of hercle hodie (C. Müller p. 512) of perii ego.

25. sagittis heeft de tweede syllabe kort, zooals Pers. I. 1. 25, Fleckeis. Krit. Misc. p. 39.

26. subvenisti bij het vinden van den schat waarschijnlijk. Antidhac is het eenige adverbium bij Plautus met *ante* saamgesteld; antea kent hij niet; antilla en antillac bestaan in 't geheel niet, ofschoon postillā en postillac in gebruik waren. Het tweede gedeelte van deze composita is een ablativus, zooals uit de lengte der laatste syllabe blijkt, (ook intereā, posteā, enz.); het eerste waarschijnlijk de oude vorm van post (poste) en ante: postid, antid.

ACTUS SECUNDUS. SCENA NONA.

ANTRAX.

AN. Dromó, desquama píscis: tu Machaério
Congrúm, muraenam exdórsua, quantúm potes:
* * * * * * * * * * exossata fác sient.
Ego hínc artoptam ex próxumo utendúm peto

2. exdorsuare, van de ruggegraat ontdoen. Eerst bij Apuleius komt dit weder te voorschijn, gelijk hier, met desquamare vereenigd, Apol. p. 301. 3. De woorden exdorsua quantum potes komen in de HSS. niet voor; het is blijkbaar, dat de afschrijver van het oorspronkelijk HS. van *ex*, de eerste syllabe van exd., tot het *ex* van exossata is overgesprongen, en aldus de daartusschen geplaatste woorden heeft overgeslagen, eene zeer algemeene bron van fouten in de HSS. De aanhalingen bij Nonius gaan niet verder dan potes (potest) p. 95. 13, 17. 30. De aanvulling van het nog ontbrekende is geheel onzeker; Camerarius: atque omnia, dum absum hinc. — Exossare is van visschen meermalen gebruikt.

4. artoptam, ἀρτόπτης: de naam van den persoon is op het werktuig overgebracht, zooals in onze taal meermalen geschiedt (stoffer., en derg.): een baktrog. De

A Cóngrione. tu ístum gallum, sí sapis,
Glabriórem reddes mí, quam volsus lúdiust.
Sed quíd hoc clamoris óritur hinc ex próxumo?
Coqui hércle, credo, fáciunt officiúm suum.
Fugiam íntro, ne quid túrbae hinc itidem *mí* fuat.

HSS. utendam, maar er is geen reden om een geheel met de analogie strijdend femininum artopta hier aan P. toe te kennen, daar Plinius XVIII. 28, die hier aan een persoon dacht, blijkbaar het masculinum gelezen heeft.

5 si sapis, als gij uw vak verstaat. Ludii of ludiones zijn speellui, dansers of tooneelspelers, die zich glad schoren om als knapen bij de openbare spelen te dansen en in vrouwenrollen op te treden.* Zie Varro bij Non. 530. 20.

vellere = depilare. Evenzoo Scip. minor bij Gellius VI. 12: qui barba volsa feminibusque subvolsis ambulet — eumne quisquam dubitet, quin idem fecerit, quod cinaedi facere solent?" Coniectt. in Lucil. I, p. 35.

7. quid hoc irrationeele arsis.

8. officium het gewone werk of de gewone bezigheid: de koks zijn weer aan 't werk! ironisch = zijn naar gewoonte aan 't razen.

9. ne quid-fuat z. v. a. ne quam mihi turbam concitent. Antrax bemerkt, dat de twist op straat zal worden voortgezet, en wil zich er buiten houden; hij wil niet in de moeilijkheid komen. De lezing is niet zeker; HSS.: ne quid turbae hic itidem fiat; maar uit fugiam, (het gevaar) ontvluchten, volgt dat Antrax voor zich zelven vreest, en dat derhalve mi of huic (= mihi) in het tweede gedeelte van het vers niet kan gemist worden.

ACTUS TERTIUS. SCENA PRIMA.

CONGRIO.

Co. 'Optati civés, populares, íncolae, accolae, ádvenae omnes,
Dáte viam, qua fúgere liceat, fácite totae plátéae pateant.
Tótus doleo, atque óppido perii, íta me iste habuit sénex (gumnasium.

1—5. tetr. acat. of octonarii troch. (caesuur na de tweede dipodia).

2. platea met korte e, ofschoon 't Grieksch πλατεῖα heeft, zoo ook gynaecĕum, ostrĕa (ὄστρειον Jacob, index Com.), stĭlus van στῦλος.

5. gumnasium, Euclio oefende zich aan Congrio in het slaan, Congrio's lichaam was dus voor Euclio een oefenplaats; vgl. As. II. 2. 31 gumnasium flagri (toespraak aan een slaaf). Senex irrationeele arsis (eensylbig of pyrrhichisch).

3 Néque ego umquam, nisi hódie, ad bacchas véni in bac-
(chanál coquinatum,
4 'Ita me miserum et méos discipulos fústibus male cóntu-
(derunt.
6 Néque ligna usquam ego géntium praehibéri vidi púlcrius:
'Ita [que] omnis exegít foras, me atque hós, onustos fústibus.
'Attat, perii hercle égo miser! aperítur bacchanál. adest,
Séquitur. scio quam rém geram: ipsus hóc magister mé docet.

3. bacchas, de woedende bacchanten verscheurden Pentheus en in 't algemeen alles wat hare uitzinnige razernij in den weg stond. Pl. schreef waarschijnlijk baca, bacanal, zooals het senatus consultum de baccanalibus van 186 v. C. heeft. Bacchanal is een tempel of verblijf der bacchanten; Liv. XXXIX. 18. 7: ut omnia bacchanalia Romae primum, deinde per totam Italiam diruerent. De verlenging van de laatste syllabe (v. 8) verklaart zich uit de omstandigheid dat het, evenals alle woorden op -al, eigenlijk neutrum van een adiectivum op -ālis is; bij de afkorting van *ale* tot *al* heeft elders regelmatig verkorting van de *a* plaats, zooals in animăl, cervicăl, torăl, enz. — Coquino met korte i; de lexica geven gewoonlijk ten onrechte ī (Wagner).

4. contuderunt, wellicht contudit, nam. Euclio; dan zou het vers catalectisch zijn. Overigens hebben de troch. octonarii door de splitsing van het vers in twee kleine deelen en de vrijheid om op 't einde ook anapaesti en tribrachi te gebruiken, zoodat het vers niet afgesloten is, iets bewegelijks en onrustigs; hetzelfde geldt ook gedeeltelijk van de octonarii iambici. Vgl. een bekend schoon voorbeeld in de Andria II. 1. 12, vlgg.

6. Dit en de volgende verzen zijn catalectisch. Ligna; Congrio bedoelt hiermede stokken, stokslagen, natuurlijk met toespeling op het hout, dat hij als kok noodig had. Praehibere is driesylbig, en de eenige ware Plautijnsche vorm.

7. ita om- irrationeele arsis.

8. bacchanal, het bacchantenhol, moordhol, zie boven.

9. magister, Euclio; Congrio wil het op een loopen zetten, dat had E. hem geleerd.

ACTUS TERTIUS. SCENA SECUNDA, TERTIA, QUARTA.

EUCLIO, CONGRIO.

Eu. Redi, quó fugis nunc? téne, tene. Co. Quid, stólide, clamas?

1—32 zijn hoofdzakelijk zoogenaamde versus Reiziani, (boven op II. 1. 22) bestaande uit een dimeter iamb. en eene tripodia iamb. catal.; de twee deelen zijn door caesuur gescheiden.

1. redi verkort zijn eindsyllabe, zooals alle iambische imperativi doen kunnen. —

Eu. Quia ad trísviros iam ego déferam nomén tuom. Co. (Quamobrem?
Eu. Quia cúltrum habes. Co. Cocúm decet. Eu. Quod cóm- (minatu's
Mihi. Co. Istuc malefactum árbitror, quia nón latu' fodi.
Eu. Homo núllust te sceléstior qui vívat hodie,
Neque quoí de industriá mali plus lubéns ego faxim.
Co. Pol, étsi taceas, pálam id quidemst res ípsa testist,
Ita fústibus sum móllior [miser] magi'quam úllu'cinaedus.
Sed quíd tibi nos táctiost, mendíce homo, quae res?

Het eerste tene heeft de laatste kort, het tweede lang en geaccentueerd, waardoor zeer juist het langgerekte geluid van de laatste lettergreep in een uitroep wordt uitgedrukt. Andersom tot nabootsing van de echo Verg. Ecl. VI. 44: „clamassent, ut littus Hylá Hylă omne sonaret". Ovid. Metam. III. 501: dictoque Valé, Valĕ inquit et echo.

2. De trisviri zijn de tresviri capitales, eene soort van policiebeambten, wier rechtsmacht zich vooral over slaven en vreemdelingen uitstrekte; zij hadden ook het toezicht op de gevangenissen, en komen in zooverre met de ἕνδεκα der Atheners overeen. Meermalen bij Plautus o. a. Amph. I. 1. 3 (155); zie Ussing, ald. — Tuom is één-, quamobrem tweesylbig.

3. quod redegevend, zich aan quia cultr. hab. aansluitend: omdat gij (daarmede) gedreigd hebt. Daarop Congrio: veeleer heb ik daarin misdaan, dat, enz. Voor mihi zou immo (met het volgende te vereenigen) wél zoo gepast zijn. — *Quia* non latus fodi voor *quod*. Mil. IV. 5.11: etsi istuc mihi acerbumst, quia ero te carendumst optumo. Asin. I. 1. 42 (55): Dem. Quid morbist? Lib. Quia non suppetunt dictis data. Zie Ussing ald. Regelmatig zegt Pl. nisi quia voor nisi quod. Brix op Trin. 938.

6. mali plus — faxim = en dien ik van harte meer kwaad zou toevoegen. Mali irr. thesis. Om afmeting en vertaling mogelijk te maken is hier eene onzekere verandering in den tekst opgenomen voor: neque quoi ego de industria amplius male plus lubens faxim; amplius schijnt eene kantteekening ter opheldering van plus en ten onrechte in den tekst gekomen te zijn. Neque quoi ego zou een bijna onmogelijke proceleusmaticus zijn.

7. palam id, irrat. arsis, over palam op II. 4. 44.

8. cinaedus = pathicus, iemand die zich tot onnatuurlijken wellust prijs geeft. Bij de Romeinen wordt cinaedus inzonderheid van een danser gebruikt volgens Nonius 5. 14; deze beteekenis is hier echter niet van toepassing, een danser is lenig, niet week (mollis). — Magis bij den comparativus als μᾶλλον in 't Grieksch. Vgl. Men. prol. 55, Poen. prol. 82: magis maiores nugas egerit, Capt. III. 4. 109: nihil invenies magis hoc certo certius. Bij de Grieken is daarvoor een rhetorische grond, bij de Romeinen is het navolging van de volkstaal, die tot meer nadruk een pleonasme (b. v. eene dubbele negatie) niet versmaadt.

9. Substantiva verbalia zooals receptio, accessio, pultatio, ventio, aditio, notio, worden bij Plautus (niet meer bij Terentius) vooral in een toon van verwijt met den accusativus van 't objekt en den dativus van den persoon geconstrueerd. As. V. 2. 70: quid tibi hunc receptio ad test meum virum? wat hebt gij mijn man bij u te ontvangen? Truc. II. 7. 62: quid tibi hanc notiost, amicam meam? Vgl. beneden IV. 10. 14.

Eu. Etiám rogitas? an quía minus quam aequóm *me* erát féci?
Co. Sine. at hércle cum maló magno tuo, si hóc capút séntit.
Eu. Pol ego haúd scio quid póst fuat, tuom núnc capút séntit.
Sed in aédibus quid tíbi meis nam erát negoti
Me absénte, nisi ego iússeram? voló scíre. Co. Tace ergo.
Quia vénimu' coctum ad núptias. Eu. Quid tú, malum, curas
Utrúm crudumne an cóctum edim, nisi tú mi es tutor?
Co. Volo scíre, sinas an nón sinas nos cóquere hic cenam?
Eu. Volo scíre ego item, meaé domi mean sálva futura?
Co. Utinám mea mi modo aúferam, quae adtétuli, salva!
Me haud poénitet, tua ne éxpetam. Eu. Scio; né doce, novi.

10. me erat, nam. facere. Het vers is eene syllabe langer dan de vorige; deze syllabe (de voorlaatste) is een ingekorte of gesyncopeerde iambus: door de suppressie van de thesis vóor feci komen nu twee arses onmiddellijk achter elkaar (◡ —́ ◡ —́ —́ — voor ◡ —́ ◡ —́ ◡ —́ —), waardoor het vers dat stootende krijgt, wat ook aan de hinkende iamben en trochaeën eigen is, en hier wel past bij den inhoud; zoo ook 11, 12, 22, 24, 32. Studemund, Cant. p. 32.

11. sine, uitdagend: beproef het eens! Een onbepaald objekt is weggelaten; laat *de zaak* haar gang eens gaan of i. d. Asin. V. 2. 48: ne tu istuc cum malo magno tuo dixisti in me: sine modo venias domum (probeer maar eens thuis te komen): faxo scies quid pericli sit, etc. Elders: wacht maar eens! Truc. II. 8. 6: pulcre ludificor: sine! Bacch. IV. 7. 13. — Si hoc caput sentit, als dit brein denkt z. v. a. si quid video. In het volgende vers staan dezelfde woorden in hunne gewone beteekenis; Euclio geeft Congrio een oorvijg: nu ten minste voelt uw hoofd. Het woordspel gaat in de vertaling verloren.

15. quia, zie op 3. Aan te vullen: hoc erat negotii, quia (quod), enz. Malum als interiectie meermalen gebruikt: voor den duivel! Catull. 29. 21.

16. crudumme an, *ne* komt meermalen na utrum voor, te verklaren uit de eigenlijke beteekenis van utrum. Edim zie boven II. 2. 51.

18. mean salva futura. De uitlating van het verbum substantivum is bij Pl. over 't algemeen zeldzaam, en in den coniunctivus alleen hier en daar te vinden bij *futurus*. (Ritschl, proll. p. 112).

19. adtetuli is gissing voor adtuli; tetuli als simplex voor tuli is in het oud-Latijn zeer gebruikelijk.

20. me haud poenitet; volkomen drukt de gissing van Camerarius meûm haud p. (ik ben met het mijne tevreden), die echter metrisch niet aanbevelenswaardig is, de hier vereischte gedachte uit. Eene duidelijke aanwijzing van het objekt van p. schijnt daarenboven noodig; wellicht poenitent, nam. mea (uit het vorige vers); p. is een enkele maal als verbum personale gebruikt. Tua ne expetam, laat staan dat ik uw goed verlang; zoover is het er af, dat ik uw goed verlang. Eigenlijk heeft *ne* hier zijn wettige beteekenis: opdat niet; volledig toch zou de zin zijn: hoc dico ne expetere videar. *Ne* is het Grieksche οὐχ ὅπως. Zie Krüger § 58. 2 (nederl. vert.)

Co. Quid est, quá prohibeas [nunc] grátia nos cóquere hic (cenam?
Quid fécimus? quid díximus, tibí sequiu', quám vélles?
Eu. Etiám rogitas, sceléste homo, qui*ne* ángulos omnis
Mearum aédium et conclávium mi pérviám fácitis?
Quid, íbi tibi erat negótium? ad focúm si adesses,
Non físsile haberes *núnc* caput. merito íd tibi factumst.
Adeo út tu meam senténtiam iam nóscere possis:
Si ad iánuam huc accésseris, nisi jússo, propius,
Ego té faciam misérrimus mortális ut sis.
Scis iám meam senténtiam. Co. Quo abís? redi rursum.
Ita mé bene amet Lavérna, te iam*iám*, nisi reddi
Mi vása iubes *mea*, pípulod hic dífferam ánte aédis.

21. qua gratia = quapropter, vgl. o. a. Men. I. 2. 41.

22. sequius (= setius) voert terug tot secius, met c (*qu* = *c*), comparatiefvorm van den stam *sequ*, eig. verder dan, gew. anders dan. Secus is wellicht hieruit ontstaan. Vgl. *liqu* relicuos, zoo *sequ* secuos, sequos, comp. sequius en daaruit secus. (De gewone afleidingen bij Corssen Beitr. bl. 5 vlgg. en zur Ital. Sprachk., bl. 35 schijnen althans onvoldoende).

23. homō; angŭlos tweesylbig.

24. perviam facere is oneigenlijk gezegd voor: openbaar maken, openstellen. Perviam is niet = pervius; pervius = per quod via est, perviam = quod in via, inter eundum fit. — Facitis pluralis onnauwkeurig na homo, met toespeling op de volgelingen van Congrio; dezelfde vrijheid laat het Grieksch bij het relativum toe, Pors. op Eur. Or. 910. Qui facitis = cum faciatis.

25. quid, ibi, voor de gewone lezing: id ubi; id negotium is hier ongepast, daar de aanwijzing van de bedoelde bezigheid ontbreekt.

27. adeo, ja. Vgl. op II. 4. 11. (Brix: atque ut tu). Het werkwoord zeggen, waarvan het volgende vers moest afhangen, is uitgelaten en de inhoud van het gezegde onafhankelijk opgegeven: om u kort en goed mijne meening te zeggen: indien ik, enz. Stich. V. 4. 15: atque adeo ut tu scire possis, pacto ego tecum hoc divido.

28. iusso = iussero.

29. te faciam ut sis z. v. a. ego faciam ut tu sis, prolepsis subiecti, zooals: te faciet ut sis civis Attica atque libera, Poen. I. 2. 159. Zie Holtze, Synt. II p. 223.

30. Na sententiam gaat Euclio zijn huis binnen en werpt de deur dicht. Congrio, daardoor teleurgesteld, blijft eerst schreeuwen en schelden, maar bemerkt daarna, dat dit vruchteloos is (33, 34).

31. ita me bene amet, zoo waarachtig, als ik wensch dat Laverna (de godin der dieven, Hor. Epist. I. 16. 60) mij bemint, zal ik u, indien gij, enz. Het motief waarmede eene bede aangedrongen wordt (sic of ita me di ament of amabunt) staat bij deze formula obtestandi voorop. Vgl. Tibull. I. 4. 1, Hor. Sat. II. 3. 300, Od. I. 3. 1.

32. pipulus volgens Varro LL. VII. 103: convitium, declinatum a pipatu pullorum. Mil. II. 6. 101 pipulo improbo, door mijn onverdiend schelden. Eerst bij latere schrijvers komt het woord weder te voorschijn.

Quíd ego nunc agám? nae ego edepol véni huc auspició malo:
Númmo sum condúctus, plus iam médico mercedést opus.

III. 3 Eu Hóc quidem hercle, quóquo *ego* ibo, mécum erit, mecúm feram
Néque istic in tantís periclis únquam committam út siet;
'Ite sane núnc [iam] intro omnes ét coqui, et tibícinae.
'Etiam *huc* introdúce, si vis, vél gregem venálium.
Cóquite, facite, féstinate núnciam quantúm lubet.
Co. Témperi, postquam ímplevisti fústi fissorúm caput!
Eu. 'Intro abite; opera húc conductast vóstra, non orátio.
Co. Heús senex, pro vápulando, hercle, égo abs te mercedém (petam;
Cóctum ego, non vápulatum dúdum conductús fui.
Eu. Lége agito mecúm, molestus né sis: i, cenám coque,
Aút abi in malúm cruciatum ab áedibus. Co. Abi tú modo.

III. 4 Eu. 'Illic hinc abiit. di ínmortales, fácinus audax íncipit,

33. vlg. trochaische septenarii.

34. plus mercede, reeds meer dan mijn loon moet de geneesheer hebben. Nummus kan sertertius, drachma, of aureus beteekenen; hier schijnt wel de laatste bedoeld, want de twee eerste munten zijn voor Congrio en zijn gevolg te gering.

III. 3. 1. Euclio, die zijn huis was binnengegaan om zijn schat te halen en Congrio, ten einde niet begluurd te worden, van de deur had verdreven (vorig tooneel 28) komt daaruit thans weder te voorschijn met het goud.

3. nunciam is zoo goed als etiam altijd driesylbig (zie boven), en kan dus hier niet geduld worden, ten zij men de eerste syllabe van intro als kort meent te kunnen afmeten. Tibicinae, eigenlijk is er maar éene, zie boven II. 6. 3; Euclio neemt dat in zijn drift zoo 'nauw niet.

5. facite, festinate; de woorden quantum lubet behooren natuurlijk bij beide imperativi: doet wat gij wilt, haast u zoeveel 't u belieft. Een meer bepaald werkwoord voor facite b. v. rapite of assate is niet stellig noodig.

6. temperi ironisch: waarlijk niet te vroeg (geeft gij deze vergunning). Temperi is locativus, te vergelijken met heri, vesperi, die crastini, enz. Zie boven I. 2. 27. Fissum, een schram, z. v. a. fissura. Als substantivum komt het woord ook, behalve bij Celsus, in de beteekenis van scheur als technische term in de waarzeggingskunst voor, b.v. iecoris. Cic. Div. I. 10, 16; 52, 118; II. 12. 28.

7. huc, de oorspronkelijke beteekenis van conduco (tot iets brengen, overhalen) veroorzaakt het gebruik van het adverbium van beweging.

8. ego abs te, Zie boven op I. 2. 27. In het volgende vers heeft ego de laatste lang; daarom stelt Müller voor: ego huc. Het is evenwel niet de eenige plaats, die om de kortheid van de *o* vol te houden verbetering zou behoeven. Zie Müller p. 30.

10. lege agere cum aliquo, een rechtsgeding met iemand aangaan, den weg van rechten inslaan. Zoo Mil. II. 5. 43, Merc. V. 4. 59.

1. illic heeft de eerste syllabe kort. In het volgende vers is na *rem* de gebruikelijke hiatus van een monosyllabum in de opgeloste arsis.

Quí cum opulento paúper [homine] coepit rém habere aut (negótium.
Véluti Megadorús me temptat ómnibus miserúm modis,
Quí simulavit, meí *se* honoris míttere huc causá coquos,
'Is ea causa mísit, hoc qui súbruperent miseró mihi.
Cóndigne etiam méus med intus gállus gallináceus,
Quí erat anui péculiaris, pérdidit penissume.
'Ubi erat haec defóssa, occepit íbi scalpurire úngulis
Círcumcirca. quíd opust verbis? íta mi pectus péracuit:
Cápio fustem, obtrúnco gallum, fúrem manifestárium.
Crédo edepol ego illí mercedem gállo pollicitós coquos,
Si íd palam fecísset. exemi éx manu *istis* mánubrium.

3. veluti M. me temptat, zooals het mij nu met M. gaat, die mij op alle mogelijke wijzen plaagt, eene korte uitdrukkingswijze, die na de particulae van gelijkstelling zoowel in 't Grieksch als 't Latijn zeer gebruikelijk is, zoo na *ut*, *sicut*, *velut*, in 't Gr. na ὡς en ὥσπερ (zie Comment. Lysiacae, p. 199). Most. II. 1. 69 (vooraf gaat: het is een bewijs van een schranderen geest als men fouten weet goed te maken) sicut ego ecficiam, quae facta hic turbavimus, profecto ut liqueant omnia, z. v. a. sicut ego faciam, dum efficio, ut, enz. Hor. Sat. I. 6. 90: ut magna dolo factum negat esse suo pars = ut magna pars, quae negat —. Cic. Tusc. I. 4. 7: ut nuper — tentavi = ut nuper factum est, cum tentavi. Or. 71, 234: ut in Thucydide orbem modo orationis desidero = ut in Th. est, in quo, enz.

4. mei eensylbig.

6. condigne, daarmede in overeenstemming, evenzoo. Men. V. 5. 8: condigne autem haec meretrix fecit, even slecht als de parasitus, waarvan in het vorige sprak was. Poen. II. 17: condigne aruspex — aiebat portendi mihi malum, evenals Venus, die hem teleurgesteld had. Het woord is bijna uitsluitend Plautijnsch en in de klassieke periode in onbruik geraakt.

8. occepit (obcepit Non 171. 32 en Voss. obscepit?) is compositum van capio, zooals incipio, en dus niet met *oe* te schrijven, zooals meermalen in oude uitgaven gelezen wordt. Boven op II. 8. 10. De uitgang der desiderativa ŭrio wordt met eene *r* versterkt in ligurrio scaturrio (gew. 'urio) en in het zeldzame minurrio, kwelen, in aansluiting aan de desiderativa gevormd naar het Gr. μινυρίζω (Paul. Diac. p. 122. 9); deze verba hebben de beteekenis van: met begeerte, met genot doen, en vandaar dikwijls doen. Scalpurrire, dat naar de analogie scalpturrire (scalpo) moest luiden (vgl. evenwel Non. t. a. p.) beteekent: telkens, bij voortduring omwoelen.

9. peracuit, vgl. Bacch. V. 1. 13: hoc, hoc est, quo pectus peracescit, hoc est demum quod percrucior. Het simplex acesco komt meermalen voor.

12. eximere manubrium, het wapen uit de hand slaan. Manubrium, te vergelijken met ludibrium, heeft de antepenultima kort Epid. III. 4. 88; daar muta cum liquida bij de oude dramatische dichters geen positie maken, kan die syllabe niet lang gebruikt worden; vandaar de aanvulling met *istis*. Ritschl. Opuscc. II p. 587.

[Quíd opus est verbis? fácta est pugna in gállo gallináceo.]
Séd Megadorus méus affinis éccum incedit á foro.
Iam húnc non ausim praéterire, quín consistam et cólloquar.

13. Dit vers is eene onhandige variatie van vers 9.
15. iam, nu, terwijl hij met mij in betrekking is gekomen.

ACTUS TERTIUS. SCENA QUINTA ET SEXTA.

MEGADORUS, EUCLIO.

ME. Narrávi amicis múltis consiliúm meum
De cóndicione hac: Eúclionis filiam
Laudánt; sapienter factum et consilió bono.
Nam, méo quidem animo, sí idem faciant céteri,
Opuléntiores paúperiorum filias
Ut índotatas dúcant uxorés domum,
Et múlto fiat cívitas concórdior,
Et invídia nos minóre utamur, quam útimur,
Et illaé malam rem métuant, quam metuúnt, magis,

4. meo quidem animo, naar mijne meening althans. — *Si* kort met hiaat.

6. De verandering, die M. op 't oog heeft, is doortastender dan hij hier zegt; hij wil niet alleen, dat onbemiddelde meisjes zonder bruidschat zullen kunnen huwen, maar ook dat de dochters van rijken niets zullen mogen ten huwelijk brengen, blijkens v. 17. Op de laatste slaan v. 9 en 10; indien de dochters van vermogenden geen geld ten huwelijk brachten, zouden zij zich van hare echtgenooten afhankelijker gevoelen en mindere eischen stellen, dan indien zij zich, zooals nu geschiedde, op haar geld wat konden laten voorstaan en dachten, door haar huwelijk een weldaad bewezen te hebben.

8. nos, wij, rijken; de rijkdommen zouden ook den armen ten goede komen, en de afgunst der laatsten zou aldus verminderen. Et invidi- maakt één voet uit door de vluchtige uitspraak van *et* (*'t*).

9. malam rem, armoede; zij zouden dus spaarzamer zijn; illae, uxores in 't algemeen. Klachten over de aanmatiging en verkwisting van vrouwen, vooral van de dotatae uxores zijn bij Plautus niet zeldzaam; zie Mil. III. 1. 85 vlgg., Asin. V. 2. 49, Men. V. 2. 17.

Et nós minore súmptu simus, quám sumus.
[In máxumam illuc pópuli partem est óptumum.
In paúciores ávidos altercátiost:
Quorum ánimis avidis átque insatietátibus
Neque léx, neque tutor cápere est qui possít modum.]
Namque hóc qui dicat: quo íllae nubent dívites
Dotátae, si istud iús pauperibus pónitur? —
Quo lúbeat nubant, dúm dos ne fiát comes.
Hoc sí ita fiat, móres meliorés sibi
Parént, pro dote quós ferant, quam núnc ferunt.

11. in partem est optumum, eene constructie, die in de oudere latiniteit zeldzaam is; eenigszins kan vergeleken worden gratum in volgus Cic. ad Att. II. 22. 8, vgl. beneden IV. 1. 4; voorts beneficus in aliquem.

12. altercatio est, ongepast voor esset. Het denkbeeld van altercatio (woordenstrijd) strookt niet met de hier gebruikte constructie; bij eene altercatio staan *twee* partijen tegenover elkaar; er is dan geen vijandelijke handeling tegen één persoon; men zegt daarom: altercari inter se, cum aliquo. Hier is *alt.* oneigenaardig eenvoudig voor: strijd gebruikt.

13, 14. De geldzuchtigen (avidi), waarvan hier en in 't vorige vers sprake is, zijn jongelingen van goeden huize, die hun geld verkwist hebben en nu op het huwelijk met eene rijke bruid hopen, de zoodanigen die trots de wet en de wettige macht van hun voogd hun erfgoed verspild hebben (v. 14.) De uitdrukking capere modum is ongepast voor m. facere of statuere. — Volgens anderen wordt hier aan de tuteel over de vrouwen gedacht en aan eene of andere *lex* daarop betrekkelijk (lex Atilia Liv. XXXIV. 2); in dat geval zou men moeten aannemen, dat de voogd de bevoegdheid had om een huwelijk van zijne pupil tegen te houden. In 't algemeen is de vermelding van een voogd (HSS. hebben evenwel *sutor*) vreemd; 't is alsof hier alleen aan weezen moet gedacht worden, terwijl Megadorus over 't afschaffen van de *dos* voor allen sprak. Er is zeer veel reden om aan de echtheid van v. 11—14 te twijfelen. — Insatietas komt alleen te dezer plaatse voor.

15. qui dicat; het antecedent van het pronomen relativum is met het verbum dicendi, waarvan quo lubeat nubant, v. 17, afhankelijk moest zijn, uitgelaten: namque ei, qui dicat, ... huic respondeo: quo lubeat, enz., eene kortheid van uitdrukking, waarvan veel voorbeelden bij de latijnsche schrijvers gevonden worden en in elke taal kunnen voorkomen. Hor. Epist. I. 1. 13: ac ne forte roges, quo me duce, quo lare tuter: Nullius addictus iurare in verba magistri, Quo me cunque rapit tempestas deferor hospes; vgl. I. 18. 58 (meer voorbb. bij Obbarius ald.); Lucret. III. 117, Cic. Tusc. I. 17, 41, pro Arch. 1, 2; 5, 11.

quo — nubent, evenzoo geconstrueerd als nubere in domum, in familiam, door huwelijk overgaan tot —, zich vermaagschappen met —; daarvoor ook innubere. Quoi (Meursius) is dus onnoodig, ook namque (neque Voss., waarop quis moest volgen) is niet aan te tasten.

18. mores meliores sibi parent, — quam nunc ferunt, dan zij nu ten huwelijk brengen, voor habent; veroorzaakt door den tusschenzin pro dote quos *ferant.*

Ego fáxim muli, prétio qui superánt equos,
Siént viliores Gállicis cantériis.
Eu. Ita mé di amabunt, út ego hunc auscultó lubens:
Nimi' lépide fecit vérba ad parsimóniam.
Me. Nulla ígitur dicat: équidem dotem ad te ádtuli
Maiórem multo, quám tibi erat pecúnia:
Enim mí quidem aequomst púrpuram atque aurúm dari,
Ancíllas, mulos, múliones, pédisequos,
Salútigerulos púeros, vehicla quí vehar.
Eu. Ut mátronarum hic fácta pernovít probe!
Moríbu' praefectum múlierum hunc factúm velim.

20. Zin: ik zal wel zorgen dat de muilezels goedkoop worden, nam. doordat zij niet meer als trekdieren voor de rijtuigen der matronae gevraagd worden. In de stad te rijden was volgens de lex Oppia aan de vrouwen verboden; deze werd in 195 afgeschaft, Liv. XXXIV. 8. Door Varro wordt als een bewijs van den eenvoud der voorvaderen het zeldzame gebruik van rijtuigen vermeld. *Γεροντοδιδ.* IV, Riese. Zie v. 27, 28.

pretio qui superant equos, waarschijnlijk wel met eenige overdrijving: die nu nog hooger in prijs zijn dan de paarden, waarvan de mannen gebruik maken. De Gallische pakpaarden canterii (aldus beter dan cantherius, ofschoon het van *χανθήλιος* wordt afgeleid) waren weinig geacht, omdat zij lui waren, vgl. Men. II. 3. 44, terwijl voor muilezels, althans later, groote sommen werden besteed, Mart. III. 62: quod pluris mulast quam domus emta tibi. — Faxim is fut. exact. coni. als potentialis gebruikt en wel potentialis futuri. Zie Madv. Opuscc. alt. p. 108.

22. amabunt, het futurum heeft in deze spreekwijs de beteekenis van een wensch, waarvan men zich de vervulling als waarschijnlijk voorstelt.

23. nimi', lepi- proceleusmaticus, vooral in den eersten voet gebruikt. Nimis bij de comici meermalen (ook boven): zeer. Verba facere ad pars., het woord voeren voor, tot aanprijzing van de spaarzaamheid, excitare ad.

26. enim voor enimvero of etenim bij de comici zeer dikwijls het eerste woord van den zin; gebruikt om iets, dat als van zelf spreekt, aan te duiden; na een vraag = *wel.* Mil. II. 5. 19, Capt. III. 4. 60, Bacch. IV. 4. 51, Pers. II. 2. 54; zonder vraag: neen want —, waarlijk, neen maar, maar. De adversative beteekenis (Ruhnk. op Ter. Phorm. IV. 4. 13) ligt niet in het woord, maar in de uitgelaten negatie. Pers. IV. 4. 60, II. 5. 18, Ter. Phorm. V. 8. 90, Haut. I. 1. 20, Mil. IV. 2. 27, Trin. V. 2. 10. — Enim heeft door verwaarloozing van de positie voor de *m* de laatste kort.

salutigerulus, qui alicuius nomine salutem nuntiat, die de groeten overbrengt, boodschapper. Qui slaat evenals hier op een pluralis Rud. IV. 4. 66: signa, qui parentis noscere haec possit suos. Ter. Andr. III. 2. 31: multa concurrunt simul, qui coniecturam hanc nunc facio.

30. moribus praefectum mulierum, *γυναικονόμον*, een te Rome onbekend ambt, waar de censoren (door de toepassing van de leges sumtuariae e. a.) op het leven der vrouwen toezicht hielden. Over de *γυναικονόμοι* te Syracuse en Athene zie Schoem. Alterth. I. 153. De onregelmatige accentuatie van het dactylicum moríbus behoort tot de zeldzaamheden.

ME. 'Nunc quóquo venias, plús plaustrorum in aédibus
Videás, quam ruri, quándo ad villam véneris.
Sed hoc étiam pulcrumst, praéquam *quae in* sumptús petunt.
Stat fúllo, phurgio, aúrifex, lanárius,
Caupónes, patagiárii, indusiárii,
Flammárii, violárii, carinárii,
[Aut manulearii, aut murobatharii,]
Propólae linteónes, calceolárii,

31. venias, de coniunctivus is het gevolg van den potentialis (videas) in den hoofdzin, niet van het onbepaalde relativum. Zie boven op II. 2. 21. Venerit zou het meest met 't gewone gebruik overeenstemmen.

33. praequam in vergelijking met; vgl. o. a. Amph. II. 2. 2: satin parva res est voluptatum in vita praequam quod molestumst? Sumptus petere kan zonder nadere bepaling niet gebruikt worden van den leverancier, die betaling vraagt; daarom kan, de vraag daargelaten of *ubi* door P. met lange *i* gebruikt is, de gewone lezing: praequam ubi s. p. niet zuiver zijn, evenmin als de door Müller voorgestelde verbetering: pr. qui sumptus petunt. De samenhang vordert veeleer praequam quae in sumptus petunt, in vergelijking met wat zij voor hare uitgaven vragen. In sumptum is eene bekende uitdrukking, Ter. Ad. III. 3. 16.

34. phurgio (= phrygio) is een gouddraadwerker, die met gouddraad sterretjes en kringetjes op de kleederen borduurt, iets dat in Phrygië tot de nationale dracht behoorde. Zie Titinius bij Non. 3. 20: Phrygio fui primo — reliqui acus aciasque, enz. en vooral Becker Alterth. V. 2. 153. De hiaat in de gewone lezing na phrygio is meer dan twijfelachtig; BD hebben phyrgio, Voss. phirgio; waarschijnlijk heeft hier in de uitspraak van het volk eene metathesis plaats gehad, die bij de *r* niet zeldzaam is (tarpezita, corcodilus voor trapezita, crocodilus. Ritschl, Opuscc. 524, sqq. Corssen I. 92 = 246, 2e uitg.)

35. caupo, niet als gewoonlijk: kroeghouder, herbergier, maar kramer; vgl. cauponari. — Patagiarii; patagium, παταγεῖον is de rand of het bovenste boordsel van de tunica (Festus), stootkant; patagiarius kan dus door kantwerker vertaald worden. Indusium, een lang hemd, door de vrouwen gedragen, bij mannen subucula, met een sjerp om het midden vastgemaakt en van linnen of katoen vervaardigd; dus indusiarius: linnenkoopman. Bött. Sabina II. 113.

36. carinarii; cărīnare eig. van de wol, kaarden, gew. overdrachtelijk: doorhalen. Enn. Ann. 229 Vahl.: nec me rem decet hanc carinantibus edere chartis; vgl. ald. 181. Een andere vorm, in den eigenlijken zin meer gebruikt is carminare, beide van cāro (*χείρω?*). Zie Varro L.L. VII. 54. Carinarii zijn dus volders, lakenwerkers. And. met Nonius (die evenwel cariarii en cariari heeft 541. 32, 549. 28) cararii, dat men met het oog op Ovid. Ars Am. III. 184 min juist van *cera* afleidt.

37. De echtheid van dit vers wordt te recht betwijfeld; murobatharius en murobrecharius (μυροβρεχής), dat daarvoor gegist wordt, zijn beide tegen de maat, ten zij men een hiaat na manulearii aanneme; het eerste geeft ook geen zin en is buitendien verdacht als variant van diabathrarii v. 39. 't Is niet onwaarschijnlijk, dat deze catalogus van voorwerpen van weelde bij de herhaalde opvoeringen door de tooneelspelers is uitgebreid.

38. propolae linteones te vereenigen, langs de huizen hun waar aanbiedende linnenkooplieden; de indusiarii v. 35 bieden gemaakt linnengoed aan.

Sedentárii sutóres, diabathrárii.
40 [Soleárii astant, ástant molocinárii,
Petúnt fullones sárcinatorés petunt.]
42 Strophiárii astant, ástant semisonárii,
47 Incédunt infectóres corcotárii;
Pro illís corcotis stróphiis sumptum uxórium
43 Petúnt: datur. Iam hosce ábsolutos cénseas:
Trecénti circum stánt phylacistae in átriis,
45 Textóres, limbulárii, arculárii,
48 Aut áliqua mala crux sémper est, quae aliquíd petat.

39. Sedentarii, die handenarbeid verrichten, die te huis werken, tegenover propolae. Vgl. verder boven op I. 1. 34. *Διάβαθρον*, een schoen met dunne zool, zonder hak, muil. Alexis bij Athen. XIII. 568. B. De solea, 40, voetzool met banden over den voet vastgemaakt, werd door mannen en vrouwen, de diab. door vrouwen alleen gedragen. Zie Rich i. v. Molocina (vestis) naar de stof (de vezels van de plant *μολόχη* of *μαλάχη*) of naar de kleur dier plant genoemd en wellicht hetzelfde als mollicina. — De twee eerste syllaben van sedentarii zijn thesis, waarschijnlijk door de vluchtige uitspraak van *seden* —

41. fullones, deze kwamen reeds boven voor, 34. Dit vers schijnt een later toevoegsel. Ook het vorige heeft den schijn van eene variatie te wezen op 42; de herhaling van het dubbele *astant* op dezelfde plaats van het vers is verre van bevallig.

42. strophium, *στρόφιον* is een gordel, door de vrouwen om de borst gedragen, te vergelijken met een korset. Semisonium = semicinctium (eigenlijk halve rok) is een schortje, voorschoot. Semisonarii met *s* volgens de HSS. Zie Ritschl, Mon. tria epigr. p. 26.

47. infectores crocotarii, geelverwers of vergulders; *κροκωτή* een goudgeel geverwd kleed. Het volgende vers komt niet in de HSS. voor, maar bij Nonius p. 538. 18: „Plautus in Aulularia: pro illis corcotis strophiis sumptu uxorio". Het vers moet ergens in dit verband gestaan hebben. Op 't gezag van deze plaats is ook in het vorige vers corcotarii voor croc. geschreven, zooals het metrum eischt. Zie op 34.

43. datur, nam. sumptus uxorius, het geld dat de vrouw verteerd heeft; duidelijk genoeg, ook zonder toevoeging van *aes*: datur aes, dat hier een slechten anapaestus zou geven. Zie verder het aanhangsel.

44. phylacistae, de schuldeischers, „het heer van beren" dat „door den honger opgestooten, belegert hem in huis en houdt hem opgesloten". Overigens is *φυλακιστής* geen gebruikelijk Grieksch woord; 't is echter geen vreemd verschijnsel, dat de Romeinen Grieksche termen overnemend, niet de zuiverste uitkozen.

45. limbularii, limbus is volgens Nonius 541. 25 een vrouwelijk kleedingstuk met purperen rand; beter denkt men naar het gewone gebruik aan den gestikten rand zelven. — Arcula is een kistje tot bewaring van sieraden, ook in de Most. I. 3. 91 onder de benoodigdheden van het vrouwentoilet vermeld: cedo mi speculum et cum ornamentis arculam.

48. crux, gewoonlijk van een zaak: verdriet, ramp; zooals hier van een persoon Pers. V. 2. 17: quid ais, crux, stimulorum tritor? — Aliqua = alia qua.

Eu. Compéllarem ego illum, ní metuam ne désinat
Memoráre mores múlierum: nunc síc sinam.
Me. Ubi núgivendis rés solutast ómnibus,
Ibi ád postremum cédit miles, aés petit.
Itúr, putatur rátio cum argentário,
Impránsus miles ástat, aes censét dari.
Ubi dísputata est rátio cum argentário,
Etiám [plus] ipsus ultro débet argentário,
Spes prórogatur míliti in aliúm diem.
Haec súnt atque aliae múltae in magnis dótibus
Incómmoditates, súmptusque intolerábiles.

49. Compellarem, voor compellem (zoo Acidalius), dat de regelmatige consecutio temporum vorderde; het laatste is echter te zwak; Euclio geeft stellig te kennen dat hij M. *niet* wil storen.

50. sic, eenvoudig. Evenals οὕτως dikwijls = zonder meer. Men. IV. 2. 94 sed ego illam non condonavi, sed sic utendam dedi. Vgl. Brix ald. op 134.

52. cedit = incedit. Cas. II. 8. 10: at candidatus cedit hic mastigia. Hor. Sat. II. 1. 64: detrahere pellem, nitidus qua quisque per ora cederet.

aes. petit. Varro L.L. V. 181 vatte dit op van de gewone soldij der krijgslieden, het aes militare. Hiertegen zijn echter gewichtige bezwaren: de soldij werd niet door bijzondere personen, maar door de tribuni militares uitbetaald (Cato bij Gell. VI. 10); vroeger uit de kas der tribus, en voor een enkelen veldtocht; maar in geen geval is het denkbaar dat aan elk soldaat een vermogend burger zou zijn aangewezen, bij wien hij zijn geld moest halen, en nog minder dat deze rijke burger de betaling naar goedvinden kon uitstellen, nog daargelaten, dat een gewapende niet binnen de muren wezen mocht. Het schijnt dus natuurlijker om aan een oudgediende te denken, die van de weldadigheid zijner medeburgers leven moest. Het geval moet te Rome, waar zoo velen van den oorlog hun handwerk maakten, meermalen zijn voorgekomen; daarmede stemt ook beter het impransus astat v. 54. Plautus wilde blijkbaar voor deze klasse van menschen het medelijden der toeschouwers opwekken. Met nadruk wordt *aes* v. 54 herhaald: aes censet dari; de oudgediende meent, dat hij aanspraak heeft op die ondersteuning. Soortgelijke berisping Epid. II. 2. 43.

53. Itur, dus zonder zich te bekommeren om den krijger gaat men naar den bankier, werwaarts de hongerige strijder volgt. Putare, aanzuiveren, vereffenen; de oorspronkelijke beteekenis *reinigen* is overgebleven in deze spreekwijs, in putare vitem, den wijngaard snoeien, en in purus putus. Disputare v. 55 is na over en weer (dis.) spreken in orde brengen.

56. debet, het saldo is in zijn nadeel; debet argentario, hij is in schuld bij zijn kassier. — Ultro, nog meer; de zin is op te lossen: hij ontvangt geen geld; nog meer, veeleer: hij blijft schuldig. Op dergelijke plaatsen is ultro altijd zoo gebruikt, dat aan eene maat gedacht wordt, die nog wordt overschreden. Plus is een voor den zin nutteloos en maatbedervend toevoegsel.

58. haec zie boven op II. 8. 16. In v. 60 smelt *ea* (eensylbig) met *in* samen.

Nam quae índotatast, ea ín potestate ést viri.
Dotátae mactant ét malo et damnó viros.
Sed éccum affinem ante aédis. quid ais, Eúclio?

III. 6 Eu. Nimiúm lubenter édi sermoném tuom.
Me. Ain? aúdivistin? Eu. 'Usque a principio ómnia.
Me. Tamen, méo quidem animo, aliquánto facias réctius,
Si nítidior sis filiai núptiis.
Eu. Pro ré nitorem, et glóriam pro cópia
Qui habént, meminerunt sése unde oriundí sient.
Neque pól, Megadore, míhi, neque quoiquam paúperi,
Opínione mélius res structást domi.
Me. Immo ést, et *ampliús* di faciant út siet,
Plus plúsque istuce sóspitent quod núnc habes.
Eu. Illúd mi verbum nón placet: quod núnc habes;
Tam hic scít me habere, quam égomet. anus fécit palam.

61. mactare van den stam mag- (vgl. magis, magnus) oorspronkelijk: augere; dan zegenen en meerm. in ongunstige beteekenis: overladen, overstelpen.

III. 6. 1. edi, te vergelijken is ons *verslinden*, het Griekscke ἐσθίειν en βιβρώσκειν (Arist. Geryt. fr. 205 Ddf, Vesp. 462) en gustare en devorare Asin. III. 3: 59: auscultate atque operam date et mea dicta devorate. Most. V. 1. 15: gustare ego eius sermonem volo. (Fleckeis. Exx. Plaut. p. 26.) Devorare in gewijzigde beteekenis bij Cic. Brut. 82: 283 voor: als dagelijksche kost opeten, met onverschilligheid hooren

3. Tamen eensylbig te lezen met onderdrukking van de tweede syllabe. Door deze irrationeele uitspraak ontstond de vorm *tam*, die door Festus p. 360 erkend en nog gevonden wordt in tametsi = tamen etsi. Evenzoo is te verklaren: tam gratiast, toch bedank ik u, eenige malen bij Plautus voorkomend (Men. II. 3. 36, Pseud. II. 4. 23, Stich. III. 2. 18, vgl. evenwel Gronovius ald.). Zie Brix, Men. 386. Sommige uitgevers schrijven in dit geval ook elders bij Pl. *tam*, zooals Fleckeisen Rud. 384 tam subrupiuntur voor tamen subr., 1350 tam fiet.

5. Pro overeenkomstig; unde oriundi sient, in welken stand zij zijn geboren. Dit is in 't algemeen gezegd, maar Euclio bedoelt er in de eerste plaats zich zelven mede (menschen die, als ik, enz.), en dit drukt zeer goed de zelfgenoegzame geveinsde nederigheid uit, die de kleine burger tegenover den praal der dikwijls boven hun vermogen levende rijken gevoelt. De gewone lezing: — copia. Qui habent (= divites) meminerint — laat Euclio eene ongemotiveerde grofheid zeggen tegen M., van wiens geringe afkomst immers niets blijkt.

7. Karakteristiek in den mond van den voor zijn geld zoo bezorgden en achterdochtigen Euclio! Qui s'excuse, s'accuse. — Opinione melius, beter dan *de menschen* zeggen.

10. sospitare is een oud woord, later uitsluitend als zegeningsformule nog in gebruik.

12. habere absoluut = rem habere, Truc. IV. 2. 3: nunc dum habet, tempus ei rei secundumst. Zoo in 't Grieksch οἱ ἔχοντες.

ME. Quid tú te solus é senatu sévocas?
EU. Pol ego út te accusem mérito meditabár. ME. Quid est?
EU. Quid sít, me rogitas? quí mihi omnis ángulos
Furum ínplevisti in aédibus miseró mihi;
Qui mi íntro misti in aédis quingentós coquos,
Cum sénis manibus, génere Geryonáceo;
Quos si 'Argus servet, qui óculeus totús fuit,
Quem quóndam Ioni Iúno custodem áddidit,
Is númquam servet; praéterea tibícinam,
Quae mi ínterbibere sóla, si vinó scatat,
Corínthiensem fóntem Pirenám, potest;
Tum 'obsónium autem! ME. Pól vel legioní sat est;
Etiam ágnum misi. EU. Quó quidem agno sát scio

13. te e senatu sevocas z. v. a. sermonem segregas, zich aan 't gesprek onttrekken. Senatus overleg: Epid. I. 2. 56: iam senatum in corde convocabo consiliarium. Mil. II. 6. 109: redeo in senatum rusum — frequens senatus poterit nunc haberier. Most III. 1. 158: dum mihi senatum consili in cor convoco.

14. accusem; het praesens duidt aan, dat Euclio er nog aan denkt om M. te beschuldigen. Merito, niet zonder reden, zooals gij verdient. Accussem (B D) kan niet van Plautus' hand zijn, daar de verdubbeling van conzonanten eerst regelmatig sints 640 U. C. plaats vindt en niet vóor 580 voorkomt. Ritschl, Titul. Mumm. p. IV, Monum. tria p. 10.

15. mihi tweesylbig (zoo niet te schrijven is: quine mi).

17. intro misti zie boven op II. 5. 9.

18. De door Hercules verslagene Geryones met drie lichamen (ter amplus G. Hor. Carm. II. 14. 8) wordt ook elders door dichters als beeld gebruikt. Aesch. Agam. 870.

19. Iuno liet de in eene koe veranderde Io door den honderdoogigen Argus bewaken om alle geheime verstandhouding met Iupiter onmogelijk te maken. Van de Grieksche dichters heeft Aeschylus in den Prometheus 609 vlgg., van de Latijnsche Ovidius Metam. I. 583 vlgg. de fabel uitvoerig behandeld. Attius vervaardigde een treurspel Io. — Is numquam servet = ne is quidem servet; servare, zooals meermalen observare, in 't oog houden, nagaan.

21. tibicinam is nog afhankelijk van intro misti. Scatat (v. 22) van scatĕre, dat meerm. bij Lucretius voorkomt; de coniunctivus is hier noodzakelijk (HSS. scatet; Donatus: scateat, ad Ter. Eun. I. 1. 35, Andr. III. 2. 16). Subjekt is natuurlijk Pirena, Gr. Πειρήνη, een bron op den Acrocorinthus. De Grieksche nomina propria op η hebben in het oudere Latijn regelmatig nom. *a*, acc. *am*: Alcumena, -am, Circam, Dircam; het gebruik van *e*, *en* is eerst bij de dichters van den Augusteïschen tijd algemeen. Neue I. 42 vlgg. De HSS. hebben: pirineum.

24. Pol vel, Megadorus valt Euclio, die van plan was aanmerkingen te maken op zijn geschenk, in de rede.

25. quo quidem agno z. v. a. agnum, quo quidem scio. Deze attractie van het subst. in den relativen zin is noodzakelijk, waar het eerste een appositum of eene herhaling van een voorafgaand nomen zou zijn.

Magi' cúriosam núsquam esse ullam béluam.
Me. Volo ego éx te scire qui sit ágnus cúrio.
Eu. Qui ossa átque pellis tótust, ita curá macet.
Quin éxta inspicere in sóle ei vivó licet,
Ita ís pellucet, quási lanterna Púnica.
Me. Caedúndum illum ego condúxi. Eu. Tum tu idem óp-(tumumst
Loces écferendum: nám iam credo mórtuost.
Me. Potáre ego hodied, Eúclio, tecúm volo.

26. curiosam; de hier aan dit woord gegevene beteekenis: *door zorg afgetobd, mager* is zoo gezocht, dat het vermoeden voor de hand ligt, dat er in het origineel eene uitdrukking voorkwam, die niet dan gedwongen in 't Latijn kon nagevolgd worden. Te Athene werd op de Apaturia door den vader van den knaap, die onder de *φράτερες* was opgenomen, tot onthaal der feestgenooten, een offer gebracht, *μεῖον* of *κούρειον* (*κούριων* Isae. 6. 22), dat gewogen en gewoonlijk te licht bevonden werd. Vgl. Schol. Ar. Ran. 798, Herm. Alterth. I. § 100. 11. Geen schaap was beter voor een *κούρειον* dan dit beest! (*οὐκ ἂν τις τούτου κουρειότερον εὕροι*) kan ongeveer de oorspronkelijke Grieksche uitdrukking geweest zijn. Plautus maakt er voor zijn gehoor van wat hij kan. Voor curiosam (bevestigd door Non. 455: 2) verlangde Douza niet zonder reden curionem. Overigens is curio elders bij de Romeinen de priester van de curia.

28. quia — ac HSS., qui Non. 509. 9.

29. In den zonneschijn is het beest van magerte doorzichtig, zoodat men het voor het extispicium niet eens behoeft te slachten. De lanterna Punica is onbekend; uit deze plaats kan men evenwel opmaken, dat zij van eene eigenaardig doorschijnende stof gemaakt was, hoorn of glas (hoewel men het gebruik van het laatste vóor den keizertijd voor vensterruiten niet kan bewijzen. Becker V. 2. 342).

31. conduxi, ik heb bedongen dat het geslacht moest worden; eene ongewone constructie; naar het gewone gebruik wordt conducere aliquid faciendum gezegd van hem, die tegen betaling een werk op zich neemt; het tegengestelde is locare v. 32: aanbesteden. Conducere heeft hier in plaats van den acc. van den persoon, dien men huurt, als objekt de zaak die men verkrijgt. Op dezelfde wijze beteekent het tegengestelde locare Capt. IV. 2. 39: (lanii) locant caedundos agnos: zich verhuren tot het slachten. Nonius verklaart conducere op onze plaats eenvoudig door emere, 274. 15, dat evenwel vooral om de tegenstelling niet aangaat. De begrafenissen werden meermalen aanbesteed Hor. Sat. 1. 8. 9. — Loces v. 32 irrationeele thesis.

33. hodied voor hodie, ontstaan uit hoc die of hod die. Door de toevoeging van de *d* (zie boven op I. 1. 5) wordt op eene menigte plaatsen het metrum hersteld. Ritschl, N. Excurse bl. 89. vlgg. Overigens is het begrip *dag* in dit adverbium zoozeer verloren gegaan, dat de tijdelijke beteekenis soms verflauwd en bijna alleen eene bevestiging overgebleven is, zooals bij ons: *nu* of *eens*. Evenzoo beteekent numquam soms eenvoudig geenszins (Verg.: numquam hodie omnes moriemur inulti.) Epid. I. 2. 54: hunc hodie diem luculente habeamus. Rud. V. 2. 67: non ego illi hocedie debeo triobulum (zoo R.). Bacch IV. 5. 6: vorsabo ego illunc hodie, si vivo, probe (ik zal hem eens —). Het volgende vers is onvolledig overgeleverd; door de hier opgenomene aanvulling (van Seyffert) slaat het antwoord van M. beter op het

Eu. Non *quód* potem ego quidem hércle *habeo*. Me. At ego (iússero
Cadum únum vini véteris a me adférrier.
Eu. Nolo hércle. nam mi bíbere decretúmst aquam.
Me. Ego te hódie reddam mádidum, si vivó, probe,
Tibi, cuí decretumst bíbere aquam. Eu. Scio, quám rem agat:
Ut mé deponat vívom, eam adfectát viam,
Post hóc, quod habeo, ut cómmutet colóniam.
Ego íd cavebo, nam álicubi abstrudám foris.
Ego fáxo, et operam et vínum perdiderít semul.
Me. Ego, nísi quid me vis, éo lavatum, ut sácruficem.

voorgaande dan door invulling van hodied na hercle (R.) Iussero voor het futurum simplex, maar met de bijbeteekenis van eene onverwijlde volbrenging. Zoo abiero, abscessero, revenero, enz.

35. unum komt hier in beteekenis ons onbepaald lidwoord vrij nabij. Epid. III. 4. 17: ego magis unum quaero, meas quoi praedicem (pugnas), quam illum, qui memoret suas mihi. Mil. I. 1. 24: nisi unum epityrum estur insane bene. Lorenz op Most. 676 en voor andere auteurs Coniect. ad Lucil. dec. sec. p. 6, sq.

37. si vivo, zoo waar ik leef. Vgl. Bacch. IV. 5. 6: versabo ego illunc hodie, si vivo, probe, e. e. De oude lezing *sed vino* is ontstaan uit de schrijfwijs van si: sei, verward met set (seiuiuo, setuino).

38 tibi door attractio inversa voor te; het antecedent van het pron. rel. (*te*) neemt den casus van het relativum aan, terwijl bij de gewone attractie het relativum den casus van 't subst. volgt. Minder hard is deze constructie, wanneer het substantivum naar den relativen zin verplaatst wordt: populo ut placerent, quas fecisset fabulas, voor *fabulae* (Ter.). Atque alii, quorum comoedia prisca virorumst, voor: atqui alii *viri*, quorum. Naast aan *deze* plaats komen: Truc. IV. 2. 32: illis, quibus invidetur, ei rem habent. Ter. Eun. IV. 3. 11: eunuchum quem dedisti nobis, quas turbas dedit! Amph. IV. 1. 1: Naucratem quem convenire volui, in navi non erat. Epid. III. 1. 8 tibi (= tu) quoi divitiae domi maxumae sunt, is nullum nummum habes. Meer bij Ussing op Amph. 100, Spengel Truc. IV. 2. 32, Holtze Synt. I. p. 387, sqq., boven op II. 3. 19.

39. deponere van een lijk: afleggen; overdr. het iemand doen afleggen. De gewone lezing *vino* geeft eene tautologie, want eam viam, dat middel, is niet anders dan de wijn. De bedoeling is: hij wil mij levend al tot een lijk maken.

40. hoc quod habeo is subjekt voor commutet; hij bedoelt den pot met goud, vgl. III. 3. 1. Colonia von colo, wonen = verblijfplaats; commutare coloniam derhalve: verhuizen, ontvoerd of weggevoerd worden. Pseud. IV. 6. 38: ut det nomen ad molas (= molae) coloniam.

42. faxo heeft regelmatig den indicativus: faxo, aderit, potabis, laudabitis, enz. Perdiderit is indicativus; met weglating van faxo zou het onveranderd blijven. Madv. Opp. alt. p. 77, sq. Usener ad Amph. p. 271. — Over nisi quid me vis, 43 zie boven. Na 43 verlaat Megadorus het tooneel, zonder door Euclio gegroet te zijn. Er is geen reden, om daarom het uitvallen van een vers aan te nemen (Wagner); na de beschuldiging tegen M. is het niet vreemd.

Eu. Edepól ne tu, aula, múltos inimicós habes,
Atque ístuc aurum, quód tibi concréditumst!
Nunc hóc mi factust óptumum, te ut aúferam
Aulam ín Fidei fánum: ibi abstrudám probe.
Fidés, novisti me ét ego te: cave sís tibi,
Ne tu ínmutassis nómen, si hoc concréduo.
Ibo ád te, fretus túa, Fides, fidúcia.

46. factum est optimum HSS., dat kan verdedigd worden door de formula bonum factum, die tot goede voorbeteekenis voor edicta werd geplaatst; vgl. Poen. prol. 16, 45. Wanneer evenwel van iets toekomstigs sprake is, schijnt factu te verkiezen. Zie interpp. op Apuleius p. 53, Madv. Opuscc. p. 187, Pseud. I. 2. 52.

47. fidēi, met lange e, naar dezelfde analogie als āi in de a-stammen, zie op II. I. 2.

48. Sis staat alleen bij een imperativus tot aandrang van een bevel; zoo o. a. boven I. 1. 7, 2. 25 en IV. 4. 7, 11. — Over concreduo (v. 49) vgl. op II. 2. 61. — Tua eensylbig.

ACTUS QUARTUS. SCENA PRIMA.

STROBILUS.

Hóc est servi fácinus frugi, fácere quod ego pérsequor,
Né morae moléstiaeque impérium erile habeát sibi.
Nám qui ero ex senténtia servíre servos póstulat,

IV. 1. De hier voorkomende Strobilus is de slaaf van Luconides en wel van den gelijknamigen van Megadorus te onderscheiden. Zie Inleiding.

1. persequor, bedrijven, uitvoeren. Ter. Hec. IV. 3. 10: ex usu quod est, id persequar. Zie beneden 14.

2. morae sibi habere, voor zich als een last beschouwen. Mora = impedimentum, zooals in de spreekwijs morae esse alicui rei, iets in den weg staan.

3. postulare, ἀξιόω, ergens aanspraak op maken, verlangen, willen; in dezen zin uitsluitend aan de Comici eigen. Vertaal: die wil doorgaan voor een slaaf, die zijn meester naar genoegen dient. In deze beteekenis wordt dikwijls bij den volgenden infinitivus de subjekts-accusativus gevoegd, al is deze ook van het subjekt van postulo niet verschillend. Capt. III. 5. 81: Cur ego te invito me esse salvom postulem? Cas. I. 53: ne tu te mihi respondere postules, abeo intro. Amph. II. 2. 157: nam haec quidem nos delirantis facere dictis postulat. Zie Usener ald. en Brix Trin. 237. — Men lette op de assonantie *sen*tentia *ser*vire *ser*vos.

'In erum matura, ín se sera cóndecet capéssere.
Sín dormitet, íta dormitet, sérvom se esse ut cógitet,
Nám qui amanti ero sérvitutem sérvit, quasi ego sérvio,
Si érum videt superáre amorem, hoc sérvi esse officiúm reor,
Rétinere ad salútem, noenum, quo íncumbat, eo inpéllere.
Quási pueri, qui náre discunt, scírpea induitúr ratis,
Quí laborent mínu', facilius út nent et moveánt manus:
'Eodem modo servóm ratem esse amánti ero aequom cénseo,
'Ut *eum* toleret, né pessum abeat, tánquam * *

4. capessere, nam. consilia, hij moet zijn meester schielijk, zich zelven langzaam bedienen. Over *in* boven op III. 5. 11. Zoo dicere in aliquem ook: *over* iemand 't woord voeren. Cic. Brut. 44, 164 e. e.

5. servom se esse ut cogitet, zoodat hij elk oogenblik gereed moet zijn. Zoowel in dit als in 't vorige vers is een pralende toon. De volgende regels 6—12 zijn, indien men wil, niet anders dan een locus communis, in zooverre als het daar bedoelde geval, dat een meester zich in eene verderfelijke liefde wil storten, hier niet te pas komt. Maar deze in eigen oog zoo brave en onmisbare slaaf wil het nut, dat hij sticht of stichten kan, blijkbaar overdrijven, en 't is dus niet vreemd, dat hij eenigszins „relationem egreditur". Deze verzen zijn door en door Plautijnsch en ten onrechte door Brix en Wagner voor onecht gehouden.

6. quasi = quemadmodum (uit quam si). Stich. IV. 1. 33: fuit olim, quasi ego sum, senex; ei filiae duae erant, quasi nunc meae sunt. — Ero irrationeele thesis, in het volgende vers herŭm met verwaarloosde positie.

8. noenum (Wagner voor non enim HSS.) zie boven op I. 1. 28. Vgl. Cic. Or. III. 14, 55: ut eos, qui audiant, quocunque incubuerit, possit impellere.

9. pueri qui n. d., hard voorbeeld van attractie; duidelijker zou zijn: quasi qui nare discunt pueri. Zie op III. 6. 38. Vgl. nog Curc. II. 3. 17: isti qui-ludunt datatim — omnis subdam sub solum. Trin. I. 2. 99: ille qui mandavit, eum exturbasti ex aedibus.
induitur ratis. Induo heeft in 't pass., ook bij Plautus, regelmatig een persoonlijk subjekt: induor vestem enz. Men. I. 3. 8, III. 2. 47, 50. Rud. I. 3. 24; zooals hier Verg. Georg. III. 363: vestes indutae. Ovid. Trist. IV. 10. 29: induiturque humeris — purpura. Met ratis schijnt bedoeld te worden een toestel van biezen die over 't hoofd of de beenen werd getrokken als een kleedingstuk (indui). HSS. inducitur, induetur, inductur; induitur B, 2e hand, Festus p. 166.

10. Eodem modŏ; soortgelijke vergelijking voor dezelfde zaak (opleiding door ouderen) Hor. Sat. I. 4. 120: nabis sine cortice.

12. tolerare, ophouden, boven water houden. Plin. X. 3. 10: aquilae non tolerantes pondus apprehensum una merguntur. — Pessum abire, naar den grond gaan. Pessum schijnt een defectivum te zijn dat diepte beteekent met πέδον, πεζός in verband staande; in den eigenlijken zin is pessum ire: sidere, subsidere, mergi, het tegengestelde van natare; overdr. wordt pessum voor verderf gebruikt in pessum dare (dare in profundum), ire, abire, premere. Zie de plaatsen van Plautus bij Lorenz, Most. 1156. — De toevoeging van *eum* verduidelijkt toleret en brengt het eerste deel van het vers in orde; aan het slot ontbreken nog twee en een halve voet; de zin van hetgeen na tanquam volgde is gemakkelijk na te gaan (als lood, als steen, of iets derg.); maar waarschijnlijk is er nog een regel uitgevallen.

'Erile imperium edíscat, ut quod fróns velit, oculí sciant.
Quód iubeat, citís quadrigis cítius properet pérsequi.
Qui éa curabit, ábstinebit cénsione búbula,
Néc sua opera rédiget unquam ín splendorem cómpedes.
Núnc erus [meus] amat filiam huius Eúclionis paúperis;
'Eam ero nunc renúntiatumst núptum huic Megadoró dari.
'Is speculatum huc mísit me, ut, quae fíerent, fieret párticeps.
Núnc sine omni súspicione in ára hic assidám sacra.
Hínc ego et huc et ílluc potero, quíd agant, arbitrárier.

13. Erile, de eerste syllabe is als anacrusis te beschouwen. Frons heri, oculi servi. — Verbind in 14: citius quadrigis albis. Het vierspan als beeld van snelheid Asin. II. 2. 13: numquam edepol quadrigis albis indipiscet postea. Hor. Sat. I. 7. 8.

15. censio, kastijding, ontleend aan de notae censoriae. Bubulus, met de van runderleder vervaardigde riemen. Trin. IV. 3. 4: cave sis tibi, ne bubuli in te cottabi crebri crepent. Stich. I. 2. 6: vos monumentis commonefaciam bubulis. Most. IV. 1. 25, 27 (Wagner). Abstinere is hier z. v. a. abesse.

16. Hij zal de boeien niet schuren, z. v. a. niet in de boeien geslagen worden. Vgl. Pers. III. 3. 15: compedium tritor als scheldwoord. — Unquam in, hiaat in de caesuur.

17. meus laat de maat niet toe. (Brix: *nam*, voor *nunc*).

20. sine omni vgl. II. 2. 38. — Suspicio; wat de spelling met *c* aangaat, vergelijke men regio, legio, occidio, condicio, die evenzeer van den praesensstam zijn afgeleid; men lette er evenwel op, dat suspicio de eerste *i* lang heeft. Zie Corssen, Beitr. p. 15 en Bergk, Philol. 1869 p. 448.

21. arbitrarier, waarnemen, vgl. Capt. II. 1. 25. Arbiter beteekent oorspronkelijk en nog meermalen bij Plautus e. a. *getuige* Mil. II. 2. 3: mihi quidem iam arbitri vicini sunt, meae quid fiat domi. Zoo sine arbitris. Arbĭter is af te leiden van arbītere, oud-latijn = accedere, eene samenstelling van bito of beto en ar = ad. Vgl. meridies uit medidies, arcesso uit adcesso (cio cesso, lacio lacesso, facio facesso). Schneider gr. I. p. 257, Corssen Ausspr. I. 89, 238, 2e uitg.

ACTUS QUARTUS. SCENA II—VI.

EUCLIO, STROBILUS.

Eu. Tú modo cave quoiquam índicassis, aúrum meum esse istíc, Fides.

1—8. Euclio spreekt deze verzen uit, terwijl hij schoorvoetend den tempel en zijn

Nón metuo ne quísquam inveniat: íta probe in latebrís situmst.
'Edepol ne illic púlcram praedam agat, sí quis illam invénerit,
Aúlam onustam aurí. verum id te quaéso ut prohibessís, (Fides.
Núnc lavabo, ut rém divinam fáciam, ne affiném morer,
Quín ubi accersát meam extemplo fíliam ducát domum.
Víde, Fides, etiam átque etiam nunc, sálvam ut aulam (abs te aúferam:
Túae fide concrédidi aurum, in túo luco et fanó situmst.
St. Di ínmortales! quód ego hunc hominem fácinus audió (loqui?
[Se] aúlam onustam auri ábstrusisse hic íntus in fanó Fide!
Cáve tu illi fidélis, quaeso, pótius fueris, quám mihi.

schat, dien hij daar geborgen heeft, verlaat. Nadat hij zich eenigszins verwijderd heeft, bemerkt hij het ongunstige voorteeken IV. 8, en keert terstond naar den tempel terug, waaruit hij Strobilus, die inmiddels den schat daar was gaan zoeken, v. 13, met scheldwoorden verjaagt IV. 4.

3. pulcram, hier en elders wordt dit woord bij Plautus in de HSS. met *ch* geschreven. De eerste spelling is voor den ouderen tijd de meer correcte. Cicero beproefde de uitspraak der tenuis te herstellen, maar moest deze poging opgeven; de kennis en 't gebruik van het Grieksch hadden het oor toen aan de aspiratae gewend. Zie Or. 48, 160. Vandaar dat het meerendeel der grammatici pulcher goedkeurt. Schneider Gramm. I. 206, Brambach, Lat. Orth. p. 287. Het Latijn kent oorspronkelijk geen aspiratae. — Agat irrat. thesis.

5. Evenals Megadorus III. 6. 43 doet Euclio vóor het huwelijk eene offerande, waarmede waarschijnlijk auspicia vereenigd waren. — Affinis noemt Euclio Megadorus bij voorbaat als zijn aanstaanden schoonzoon, hier en III. 4. 14, Megadorus Euclio als zijn aanstaanden schoonvader III. 5. 63; in de beteekenis van finitimus of vicinus komt affinis bij Plautus niet voor. Bij Liv. XXVIII. 17. 5 wordt het zoo opgevat.

6. accersere komt in de HSS. bijna even dikwijls voor als het oorspronkelijke arcessere, vgl. op IV. 1. 21; het eerste is een min correcte, maar toch in den dagelijkschen omgang gebruikelijke vorm. — Meam filiam is objekt bij beide werkwoorden. De HSS. hebben *me* vóor meam, te recht zoowel op metrische gronden als om den zin weggelaten.

8. fidei HSS.; daar evenwel Plautus fidei dikwijls tweesylbig gebruikt, de beste HSS. Pers. II. 2. 11, Trin. I. 2. 80 fide hebben en Charisius getuigt, dat fide in de Aulul. in den genetivus gevonden werd (55. 13, 70. 17, K), is het waarschijnlijk, dat Pl. in den genetivus en dativus in den regel fide schreef. Zie ook Bücheler, Decl. S. 35, 54. — Lucus hier van den *περίβολος* van den tempel te verklaren.

10. se blijft beter weg; het subjekt wordt meermalen weggelaten bij infinitivi, die verbazing te kennen geven. Zie op II. 5. 12.

'Atque hic pater est, út ego opinor, húius, eru' quam amát (meus.
'Ibo hinc intro: pérscrutabor fánum, si inveniam úspiam
Aúrum, dum hic est óccupatus; séd si reperero, ó Fides,
Múlsi congiálem plenam fáciam tibi fidéliam.
'Id adeo tibi fáciam; verum ego mí bibam, id ubi fécero.

IV. 3 Eu. Nón temere est, quod córvos cántat mí nunc ab laevá manu;
Sémul radebat pédibus terram, et vóce croccibát fera.
Cóntinuo meúm cor coepit ártem facere lúdicram,
'Atque in pectus émicare. séd ego cesso cúrrere? —

13. si, vragend, εἴ πως, zooals in visam si domist; volo scire si gerimus rem, Mil. III. 1. 18, e. e.

15. fidelia, een pot, zooals in het bekende spreekwoord: duo parietes de eadem fidelia dealbare, maar ook een kan. Persius V. 183: fidelia tumet vino; III. 73: quod multa fidelia putet in locuplete domo. Tevens is hier woordspel met *fid*es en *fid*elia. Mulsum is wijn met honing vermengd. Facere is het eigenaardige woord voor het doen of brengen eener offerande, dikwijls met ablat.: facere diis porco; zoo ook: ter tibi (Iuno) fit libo, Tib. IV. 6. 14. Op deze beteekenis bevat dit en het volgende vers eene schalksche toespeling: u zal ik het brengen, voor mij (op mijne gezondheid of i. d.) zal ik het uitdrinken. Adeo, dégelijk; op II. 4. 12.

IV. 3. 1. temere est = temerarium est, boven II. 2. 7 en II. 8. 44, Asin. II. 1. 15; adverbia met sum verbonden zijn bene, male, recte, sic (= talis: qui sic sunt), volup (Capt. I. 2. 20, Mil. III. 1. 151), frustra (esse, zich bedriegen, Plaut. meerm.), longe, pulcre (Merc. III. 3. 22), deels te verklaren uit eene gewijzigde beteekenis van esse, maar deels ook attributief. — Dat de kraai *links* krassend een ongunstig voorteeken geeft, is in overeenstemming met de voorspellingsleer van de Romeinen. Cic. Div. I. 39, 85: quid augur (habet), cur a dextra corvus, a sinistra cornix (de raaf) faciat ratum? Plaut. Asin. II. 1. 12: picus et cornix ab laeva, corvos, parra ab dextera consuadent. Cic. l.l. 7, 12. De kraai behoort op onze plaats tot de aves oscines. Aan de toevallige bewegingen van de vogels worden verder voorteekenen ontleend; zooals aan picus ulmum tundit de voorspelling ulmeae virgae mihi portenduntur, Asin. t. a. p., hier uit het radere terram pedibus, dat iemand den schat opgraaft. — Croccire wordt uitsluitend van kraaien gebruikt (vgl. de opsomming van de eigenaardige woorden voor het geluid der verschillende dieren bij Reifferscheid, Suetonii rell. p. 250), waarom voce *sua* (HSS.) overtollig is; fera Bothe.

2. semul (met irr. uitspr.) = simul; HSS.: semel; Nonius, deze plaats aanhalend p. 45. 20: simul; beide lezingen zijn ontstaan uit het oorspronkelijke semul, dat op veel plaatsen van P. in goede HSS. bewaard is en hier in latere gevonden wordt. Vgl. Ritschl., proll. p. 97.

3. artem ludicram facere, dansen, springen, hier: kloppen. Elders salire, subsultare Capt. III. 4. 104; Aesch. Choeph. 161: ὀρχεῖται δὲ καρδία φόβῳ.

cesso currere, nam. in fanum, om mij van het behoud van den schat te verzekeren. Cesso adloqui, pultare? en derg. vragen hebben de beteekenis van: waarom, of wat

IV. 4 Fóras, *foras* lumbríce, qui sub térra erepsistí modo;
Quí modo nusquam cómparebas, núnc, cum comparés, peri.
Ego edepol te, praéstigiator, míseris iam accipiám modis.
St. Quaé te mala crux ágitat? quid tibi mécumst com-
(mercí, senex?
Quíd me adflictas? quíd me raptas? quá me causa vérberas?
Eu. Vérberabilíssime, etiam rógitas, non fur, séd trifur?
St. Quíd tibi surrupuí? Eu. Redde huc sis. St. Quíd tibi
(vis reddám? Eu. Rogas?
St. Níhil equidem tibi ábstuli. Eu. At illud, quód tibi ab-
(stulerás, cedo.
St. Hém quid agis? Eu. Quid agám? mea auferre nón potes.
(St. Quid vís tibi?
Eu. Póne. St. Equidem pol, té datare crédo consuetúm,
(senex.

talm ik met —? Na deze woorden verdwijnt E. een oogenblik in den tempel, waaruit hij dan Strobilus verjaagt met de ww.: foras, enz.

IV. 4. 1. sub terra, van onder den grond, onder uit den grond, zooals ὑπό meermalen in 't Grieksch (Herm. ad Eur. Hec. 53). Capt. III. 5. 72: sub terra lapides eximet, dat hiermede vergeleken wordt, is twijfelachtig. Het eerste foras is irrationeel.

3. accipere, onthalen, ik zal u erbarmelijk toetakelen. Ter. Ad. II. 1. 12: indignis quom egomet sim acceptus modis. Praestrigiator HSS., waarschijnlijk om de afleiding van praestringo (praestringere oculos is bekend); vandaar misschien de korte *i* in de 2e syllabe (vgl. effingo, effĭgies), die lang is Capt. III. 3. 9, Amph. II. 2. 150, Poen. V. 3. 6; anders zal men synizesis moeten aannemen.

4. Quae te mala crux agitat, wat bezielt u? Dezelfde vraag Bacch. IV. 2. 2 aan iemand, die met zoóveel ongeduld aanklopt, dat hij de deur dreigt te verbrijzelen.

8. tibi abstuli; tibi kan beteekenen: aan u, en: voor u. Op de laatste beteekenis slaat het antwoord van Euclio. Hetzelfde woordspel Men. IV. 2. 82. Matr. Palla mist domo surrupta. Pen. Huic surruptast non tibi (huic, voor Menaechmus, die den mantel gestolen had): nam profecto tibi surrupta si esset, nunc salva foret (voor u was gestolen).

9. Na het vorige vers gaat Euclio Strobilus te lijf om hem zijn schat te ontrukken. De gewone lezing: ecquid agis voegt hier niet in het verband.

10. Strobilus veinst zich onnoozel en neemt den schijn aan alsof er van het teruggeven (pone: geef op!) geen spraak kan zijn. Hij houdt zich dus alsof hij begrijpt, dat Euclio van het spel spreekt: zet op, namelijk calculum, en antwoordt: dat is mijn zaak niet, gij zijt gewoon te geven; datare of dare, eene gewone uitdrukking van eene partij in het balspel (Curc. II. 3. 17. Becker-Marquardt, V. 2. 422), schijnt hier tevens eene onkiesche toespeling te bevatten. Van eene meretrix, die zich veil geeft, heet het bij Naevius Tarant. 2, dat zij „datatim dat se et communem facit." Afranius 222: datatim uxorem ut ludas. Pomp. 1: datatim in lecto tecum lusi. —

Eu. Póne hoc sis, aufér cavillam; nón ego nunc nugás ago.
St. Quíd ego ponam? quín tu eloquere quídquid est, suo (nómine.
Nón hercle, equidem quícquam sumpsi, néc tetigi. Eu. (Ostende húc manus.
St. Ém tibi! ostendi; éccas. Eu. Video. age óstende etiam (tertiam.
St. Láruae hunc atque íntemperiae insániaeque agitánt (senem.
Fácin mi iniuriam, án non? Eu. Fateor, quía non pendes, (máxumam.
'Atque id quoque iam fiet, nisi fatére. St. Quid fateár tibi?
Eu. Quíd abstulisti hinc? St. Dí me perdant, si égo tui (quicquam ábstuli,
Nive adeo abstulísse vellem. Eu. 'Agedum, excutedum pál- (lium.

Di quidem HSS.; Voss. haalt *di* door; de gewone lezing is equidem, dat duidelijker is dan id quidem van Pareus.

11. cavilla, woordenzifterij, een ἅπαξ εἰρημένον = cavillatio.

13. ostendo is ontstaan uit obs-tendo, toesteken; vandaar hier huc.

14. Em = en, te onderscheiden van hem, zie Brix, Trin. 3. — Ostendi, perfectum van de onverwijlde volbrenging. Vgl. Arist. Ach. 344. Hooft heeft deze plaats nauwkeurig nagevolgd 4e bedr., 2e toon. bl. 45: Warenar. Waer zijn jou hangden? Lekker. Daer is de een, en daer is de aêr. War. Fluks de derde meê. Zoo ook Molière Acte I, sc. 3. *Niet* Shadwell en Fielding. Maar in een oud stuk, Albumazar Act III, Scene 8 is eene rechtstreeksche navolging. Trincalo. Show me your hand. Ronca. Here 't is. Tr. But where 's the other? Ro. Why here. Tr. But I mean, where 's your other hand? Ro. Think you me the giant with an hundred hands?" (Thornton).

15. Laruae, spoken, schrikbeelden, inbeeldingen, vgl. Capt. III. 4. 66: laruae stimulant virum. Intemperiae boven I. 1. 32. Driesylbig larua is bij Plautus regelmatig.

16. facin irrationeele arsis of anacrusis vóor den spondeus.

18. ăbstulisti wordt gewoonlijk aangenomen met eene onmogelijke verkorting van de *a*; veeleer wordt quid zeer kort uitgesproken (q'd); men kan ook hier die overtollige eerste syllabe als een anacrusis beschouwen.

19. nive — vellem, die woorden worden door Str. snaaks ter zijde gesproken: en indien ik niet wilde —; nive = vel si non. Zie Hand, IV. p. 193. — Vellem hiatus bij persoonsverandering. Overigens is de coniunctivus niet het gevolg van *si*, maar uit de rechtstreeksche rede behouden. — *Dum* is als enclitica met den imperativus tot éen woord te vereenigen.

St. Tuo árbitratu. Eu. Ne ínter tunicas hábeas. St. Tempta quá lubet.
Eu. Váh, scelestus quám benigne! ut ne ábstulisse intéllegam.
Nóvi sucophántias. age! rúsum ostende huc déxteram.
St. Ém *tibi*! Eu. Nunc laévam ostende. St. Quín equidem ambas prófero.
Eu. Iám scrutari mítto; redde huc. St. Quíd reddam? Eu. Ah nugás agis,
Cérte habes St. Habeo égo? quid habeo? St. Nón dico; audire éxpetis.
'Id meum quidquíd habes, redde. St. Insánis: perscrutátus es
Túo arbitratu, néque tui me quícquam invenistí penes.
Eu. Máne, mane! quis íllic est alter, qui íntus tecum erát semul?

20. tunicas, de pluralis van éen persoon ook Amph. I. 1. 211.

22. rusum = rursum. Van rusum, prosus (= prorsus), susum (= sursum) komen sporen voor in de HSS. van Plautus (vgl. vooral Merc. I. 1. 68, Ritschl, proll. p. 104, Lucretius (Lachm. op I. 44), ja zelfs van Cicero (Fin. IV. 24, 68, Legg. II. 10, 24) en Vergilius (o. a. Aen. III. 31, Ribbeck Proll. p. 444). Deze schrijfwijze schijnt ontstaan uit de incorrecte uitspraak met dubbele *s*, *russum*, dat insgelijks gevonden wordt (*rs* gaat in de beste HSS. ook in andere woorden in *ss* over Ribb. t. a. p. p. 445, ongetwijfeld tengevolge der uitspraak), maar in den besten tijd raakte zij, althans bij de beschaafde Romeinen, in onbruik. Een overblijfsel is: prosa oratio = prorsa, van prorsus (provorsus), a, um, dat bleef bestaan, omdat men de afleiding vergat. — Dit en het volgende vers hebben het voorkomen van eene tweede bewerking van 13 en 14; zijn ze van P., dan heeft hij het „manum de tabula" vergeten, en zich niet kunnen bedwingen om van zijn snedigen inval tweemaal gebruik te maken. Behoudens het verband kunnen deze verzen gemist worden; het bekijken van de handen kan kwalijk „scrutari" genoemd worden.

24. Str. *moet* volgens Euclio den schat hebben; de gierigaard is niet voor overtuiging vatbaar.

25. certe habes, afgebroken; Euclio wil het woord thesaurus niet gebruiken, hij wil niet erkennen, dat hij een schat heeft. *Certe* geeft de vastheid van de overtuiging, *certo* de zekerheid van de zaak, afgezien van ons oordeel, te kennen; vandaar dat certe alleen (niet certo) restrictief gebruikt wordt. Beide beteekenissen vloeien meermalen in één; en zijn vooral bij oudere schrijvers niet steeds nauwkeurig gescheiden. Zooals hier Ter. Andr. V. 4. 30: certe meast. Over certe scio boven op I. 1. 21.

27. Verbind: penes me. Quam penes voor penes quam Truc. I. 1. 4.

28. Het eerste *mane* heeft het accent op de eerste, het tweede op de laatste syllabe, zooals meermalen de klemtoon afwisselt, wanneer een woord herhaald wordt; het eerste mane is een pyrrhichius, het tweede een iambus. — Dat er nog een tweede persoon in den tempel was geweest, is eenvoudig eene verbeelding van den tot krankzinnigheid toe gejaagden Euclio. Zie overigens aanhangsel.

Périi hercle! ille nunc íntus turbat; húnc si amitto, hinc (ábierit.
Póstremo iam hunc pérscrutavi: hic níhil habet. abi quó (lubet.
Iúppiter te díque perdant. St. Haúd male egit grátias.
Eu. 'Ibo intro; atque illí socienno túo iam interstringám (gulam.
Fúgin hinc ab oculís? abin, an non? St. 'Abeo. Eu. Cave sis té videam.

IV. 5 St. Emórtuom ego me mávelim letó malo,
Quam nón ego illi dém hodie insidiás seni;
Nam*que* híc iam non audébit aurum abstrúdere;
Credo écferet iam sécum, et mutabít locum.
Attát fori' crepuit! sénex eccum aurum ecfért foras,
Tantísper hic ego ad iánuam concéssero.

IV. 6 Eu. Fidé censebam máxumam multó fidem
Esse; éa sublevit ós mihi penissume.

29. turbare, absoluut, wanorde stichten, huishouden. — Amittere is: laten loopen, aan zich zelf overlaten, omittere: overslaan, b. v. bij eene opnoeming. Hunc, Strobilus; als ik dezen nu alleen laat, zal hij wegloopen. Maar na een oogenblik nadenken komt E. van dit bezwaar terug. — Postremo v. 30 = denique, in allen gevalle.

33. cave sis te videam, zóo de HSS.: pas op dat ik u niet in 't oog krijg, waarbij dan is weggelaten: *weder*, terwijl ook de maat geschonden is door den dactylus *te vide*. Aannemelijk is de gissing van C. Müller: cave sis mi obviam. Men zou ook kunnen schrijven: cave sis te invenam. Advenat, evenant, convenam zijn Plautijnsche vormen. Neue, II. p. 321.

5. 2. dem, met hiaat; zie boven op prol. 20. Dare insidias voor struere is in den stijl van Plautus zeer gebruikelijk.

3. hic is natuurlijk adverbium; iterum (gissing van C. Müller) voor que schijnt onnoodig.

4. locum mutare gew. *zich* verplaatsen, hier auri locum.

5. fori' crépu- proceleusmaticus; senex irrationeele arsis, zooals meermalen bij dit woord, dat òf door de onderdrukking van de eerste ĕ eensylbig uitgesproken is, òf in den samenhang met andere woorden de laatste *s* verloren heeft. — Crepare is op te vatten van het geraas, dat het oplichten van den boom en het draaien van de deur van zelf maakt, niet van een opzettelijk kloppen aan de binnenzijde; het is het Grieksche ψοφεῖν. Dat de deur naar buiten zou zijn opengegaan en men daarom van binnen klopte om de voorbijgangers te waarschuwen, is een fabel; bij Grieken zoowel als bij Romeinen gaat de deur in den regel naar binnen open. Zie Becker-Marquardt V. 1. 233 en Becker Charikles, Anm. 32 op Sc. 3.

6. ego ad, irrationeele thesis. Ad ianuam, van zijns meesters huis.

6. 2. sublinere os alicui, iemand bedriegen, alleen bij Plautus, maar bij dezen

Ni súbvenisset córvos, periissém miser.
Nimis hércle ego illum córvom ad me veniát, velim,
Qui indícium fecit, út ego illi *avi* aliquíd boni —
Dicám. nam quod edit, tám duim, quam pérduim.
Nunc, hóc ubi abstrudam, cógito solúm locum.
Silváni lucus éxtra murum est ávius,
Crebró salicto opplétus, ibi sumám locum.
Certúmst, Silvano pótius credam, quám Fide.
St. Euge! eúge! di me sálvom et servatúm volunt.
Iam ego illúc praecurram, atque ínscendam aliquam in (árborem,
Indeque óbservabo, áurum ubi abstrudát senex.
Quamquam híc manere mé erus sese iússerat,
Certúmst, malam rem pótius quaeram cúm lucro.

zeer dikwijls voorkomende spreekwijs, waarschijnlijk ontleend aan een spel, waarbij iemand, zonder dat hij het bemerkt, het gezicht zwart gemaakt wordt. Zie Lorenz op Mil. 466, Gronov. lectt. Plaut. p. 59. — Penissime ook boven III. 4. 7, op beide plaatsen in de HSS. met *e*, niet met *ae*; zoo ook hebben Most. III. 1. 127 de HSS. plenissime. Of de gewone afleiding van paene (pene) juist is (zoo Prisc , zie Ritschl en Lorenz op Most. 656) is meer dan twijfelachtig; de beteekenis *ten naaste bij* (es fehlte nur ein Haarbreit daran, dass —, Lorenz) is althans ongepast; veeleer is het als een nevenvorm van penitissime te beschouwen. De quantiteit van de eerste syllabe blijkt uit geen der opgenoemde plaatsen.

4. corvom ad me velim, de in 't Grieksch zoo bekende prolepsis van het subjekt, die de correcte Latijnsche schrijvers hebben vermeden; bij de Comici is zij vrij algemeen. Zie boven III. 6. 6. Pseud. IV. 5. 10: Simonem mi obviam veniat velim. Poen. V. 2. 106: patrem atque matrem viverent vellem tibi. Beneden IV. 7. 16, Holtze II. p. 222, sqq.

6. dicam, Euclio bedenkt zich bij tijds; hij wilde „donem" zeggen; *nam* geeft reden van dat woord dicam: want wat zij zou opvreten, zou zoo goed gegeven als weggegooid zijn. Edim behoort tot de weinige praesentia coniunctivi op -im (sim, velim, nolim). Over duim vgl. boven op II. 2. 61.

8. Silvanus waakt over de grenzen, de kudden en de herders, en is in zijne bescherming van huis en hof met de Lares en Penates verwant. Hartung, Myth. p. 350.

13. inde heeft de eerste syllabe dikwijls kort, waarschijnlijk ten gevolge van de vluchtige uitspraak van dat in het dagelijksche leven zoo veelvuldige woord. Zie Brix, Einl. z. Trin. p. 18, Wagner, introd. p. 45. Vgl. IV. 8. 7. De hiaat *bo-au* is te verdedigen door de caesuur. In v. 14 is *me* kort.

ACTUS QUARTUS. SCENA SEPTIMA.

LUCONIDES, EUNOMIA, PHAEDRIA.

Lu. Dixí tibi, mater, iúxta rem mecúm tenes,
Super Eúclionis fília. nunc te óbsecro,
4 Resecróque, mater, quód dudum obsecráveram:
3 Fac méntionem cum ávonculo, matér mea.
5 Eu. Scis túte, facta vélle me, quae tú velis.
Et istúc confido a frátre me impetrássere.
Et caúsa iustast, síquidem itast ut praédicas,

7. 1. Dixi tibi, enz. het slot van eene uiteenzetting van het gebeurde; daarom staat dixi met zekeren nadruk — tegen het woordaccent — voorop.

4. resecro, bij herhaling bezweren, z. v. a. iterum iterumque te obsecro. Het plqperfectum in plaats van het perf. omdat het eerste verzoek vroeger plaats had dan hetgeen zoo even aan Eunomia gericht is, hetwelk nu ook reeds tot het verledene behoort. Pers. IV. 4. 27: adduco hanc, ut tibi dudum dixeram. Capt. prol. 17: fugitivus ille, ut dixeram ante, huius patri vendidit. Men. prol. 57, Bacch. IV. 9. 33. — Minder eenvoudig en daarom af te keuren is de verklaring van resecro door religione té solvo (Paul. Diac. 280. 12), zoodat de zin zou wezen: ik ontsla u van de vroeger door mij op u gelegde verplichting om mijn oom onkundig te laten van het gebeurde. Waartoe ook zou die vroegere wensch van Luconides gediend hebben? Resecrare zooals hier Pers. I. 1. 48: obsecro resecroque te, operam da hanc mihi fidelem.

3. mentionem facere cum avonculo; cum wordt in eene menigte uitdrukkingen bij Plautus gevonden, waarbij aan eene gemeenzame handeling van twee subjekten wordt gedacht, al is de handeling van elk der subjekten verschillend, waar in de gewone taal een andere praepositie (contra, ab) of een casus obliquus zonder praep. gebruikt wordt. Orare cum al., iemand smeeken, queri, expostulare, cavere, osculari (Mil. II. 2. 90), fnsinuari (Cist. I. 194), conqueri, captare (het slim aanleggen, Mil. V. 1. 21). Vgl. o. a. Stamkart in Most. p. 116. Mentionem facere c. al. = agere cum aliquo, zooals hier, Pers. I. 3. 29, Cist. I. 2. 15. — In avonculo is de *v* verweekt en *auo* door synizese één syllabe geworden, vgl. IV. 10. 48, 69, 52, nagenoeg op dezelfde wijze als in de perff. amarunt, commorunt, enz.; in den keizerstijd komt in opschriften aunculus voor. Corssen I. p. 321.

5. facta velle, dat mij aangenaam is. Zoo factum volo, Ruhnk. op Ad. V. 7. 21.

6. impetrassere een oud futurum, waarin duidelijk de vorming van het Grieksche futurum met σ is te herkennen. Van dezen vorm komen voor reconciliassere, expugnassere, averruncassere, abiugassere. Spottenderwijs maakte Lucilius depoculassere, deargentassere, despeculassere = poculo, argento, speculo privare. Coniect. II. 33.

Te eam cómpressisse vínolentum vírginem.
Lu. Egone út te advorsum méntiar, matér mea?
Ph. Perií, mea nutrix! óbsecro te, uterúm dolet.
Iunó Lucina, túam fidem! Lu. Hem, matér mea,
Tibi rém potiorem vídeo: clamat, párturit.
Eu. I hac íntro mecum, gnáte mi, ad fratrém meum,
Ut istúc quod me oras, ímpetratum ab eo aúferam.
Lu. I, iám sequor te, máter. sed servóm meum
Strobílum miror úbi sit, quem ego me iússeram
Hic ópperiri. núnc ego mecum cógito,
Si mí dat operam, me ílli irasci iniúriumst.
Ibo íntro, ubi de cápite meo sunt cómitia.

8. Dit geval komt meer voor, en was ook bijzonder geschikt voor de verwikkeling en ontknooping van een stuk; men kan de Hecyra van Terentius en de Plocium van Caecilius (bij Ribb.) vergelijken.

9. egone ut, zoo spreekt iemand, die met verontwaardiging zekere meening van zich werpt. Bacch. III. 1. 8: egone ut haec conclusa gestem clanculum? ut celem patrem? Ter. Andr. I. 5. 28: eine ego ut advorser? Holtze II. p. 164.

10. Het gejammer van Phaedria, die in barensnood verkeert, wordt uit het huis van Euclio, dat naast de woning van Eunomia ligt, gehoord. Nutrix is de slavin, die de eerste zorg voor het jonge kind gedragen en het met de door haar toebereide spijs gevoed had (mansum ex ore dabat); dikwijls zal zij ook wel het kind gezoogd hebben, ofschoon de naam nutrix evenmin als τροφός (te onderscheiden van τίτθη) dit met zich brengt. De nutrix bleef als eerste dienares bij het kind, waaraan zij toegewezen was, ook als het volwassen was. — Uterum als neutrum ook bij Turpilius en Afranius volgens Nonius, p. 229. 29. Over Iuno Lucina, die altijd als de godin van licht en leven in deze omstandigheid wordt ingeroepen, zie Preller, Röm. Myth. S. 242, fg. Tuam fidem, uwe (trouwe) hulp, sc. invoco, sta mij bij. Ook elders, Curc. I. 3. 40.

12. tibi rem potiorem, „dat feit daar spreekt voor u (om u te overtuigen) beter dan mijne woorden”, met terugslag op den twijfel van Eunomia.

16. servom — miror ubi sit, zie op IV. 6. 4.

19. De zin is: als hij eens voor mij (ergens) in de weer is, dan is het verkeerd, dat ik mij op hem boos maak. Luc. is op dit oogenblik vergevensgezind, en wil oppassen dat hij Strob. niet ten onrechte beschuldigt.

20. ubi. Indien men eens van de veronderstelling uitgaat, dat ubī (met lange i) niet door Plautus gebruikt is, is dit vers evenals vele andere gemakkelijk te verbeteren; dit blijft evenwel, ook na C. Müller's betoog p. 26, vlgg. twijfelachtig. — De capite meo, over mijn leven, mijn geluk; over het caput kan alléen in de comitia gehandeld worden. Hier natuurlijk overdrachtelijk. Zie Lorenz op Pseud. 1215: Pseudolus mihi centuriata capitis habuit comitia.

ACTUS QUARTUS. SCENA OCTAVA.

STROBILUS.

St. *Picís divitiis, qui aúreos montís colunt,
Ego sólus supero. nam ístos reges céteros
Memoráre nolo, hóminum mendicábula:
Ego sum ílle rex Philíppus. o lepidúm diem!
Nam ut dúdum hinc abii, múlto illo advení prior,
Multóque prius me cónlocavi in árborem,
Indeque éxspectabam ubi aúrum abstrudebát senex.

8. 1. *Picis; de bewakers van het goud op de bergen zijn volgens de mythologie niet koning Picus (verg. Aen. VII. 188) en de specht, picus, die een aan Mars geheiligde vogel is (Preller, Myth. 298), maar de griffioenen, de γρῦπες, grypes. Deze kwamen ongetwijfeld in 't oorspronkelijke Grieksch voor, dat Plautus navolgde; dat hij daarvoor spechten in de plaats stelde, is op zich zelf onwaarschijnlijk en te minder aan te nemen om het verschil van lezing: pici, picis, dicis, dices, dites. Wellicht heeft hier oorspronkelijk gestaan grupis d. i. grypes. Over de griffioenen vgl. Stein op Herod. III. 116, IV. 13. Pomp. Mel. II. 1: gryphi, (minder goed voor grypes) saevum et pertinax ferarum genus, aurum terra penitus egestum mire amant mireque custodiunt et sunt infesti attingentibus. Serv. ad Verg. Ecl. VIII. 27: grypes autem genus ferarum in Hyperboreis nascitur montibus; omni (ima?) parte leones sunt, alis et facie aquilis similes, equis vehementer infesti, Apollini consecrati. Plinius passim. Nonius p. 152. 6: picos veteres esse voluerunt quos Graeci γρῦπας appellant, daarop wordt deze plaats van Pl. aangehaald. Het heeft alleszins den schijn of die bewering van Non. is uitgevonden om met deze plaats klaar te komen.

2. nam, want — de overige laat ik daar — ik ben koning Philippus. Nam is hier redegevend met dezelfde vrijheid gebruikt als zoo dikwijls γάρ, zoodat het betrekking heeft op 't volgende. Na mendicabula moet vooral geen punt staan.

hominum mendicabula, geestig Guyet: regum m., waardoor tevens de hiaat wordt vermeden: bedelaarspak van koningen. Mendicabulum alleen hier en later bij Apuleius; vgl. stabulum, pabulum, patibulum, enz., al welke woorden eene zaak te kennen geven; zoo ook mendic., met verachting.

4. Philippus zie op I. 2. 8.

5. dudum, straks, meermalen bij Plautus van een kort tijdsverloop. Zie Usener op Amph. 654. Capt. III. 1. 18: nam uti dudum hinc abii, accessi ad adulescentis in foro — Illo is masc., dan Euclio.

6. in arborem; ponere en locare met hunne composita hebben in 't Oud Latijn evenzeer den accusativus als den ablativus. Holtze I. p. 85 en 206.

Ubi ille ábiit, ego me deórsum duco de árbore;
Ecfódio aulam auri plénam. inde exeo ílico.
[Video recipere se senem: ille me non videt.
Nam ego non declinavi paulum me extra viam.]
Attát! eccum ipsum. abíbo, ut hoc condám domum.

8. ducere se, zich wegmaken, Amph. IV. 3. 8: iam me ad regem recta ducam. Bacch. IV. 2. 11: duc te ab aedibus; dus deorsum se ducere, zich laten zakken, demittere se. Deorsum is bij Pl. altijd tweesylbig.

12. attat heeft de laatste gewoonlijk lang. Zie o. a. Brix op Capt. 660. Abibo voor ibo is een van de vele emendaties, die C. Müller p. 684 op deze plaats voorstelt.

ACTUS QUARTUS. SCENA NONA ET DECIMA.

EUCLIO, LUCONIDES.

Eu. Perii! ínterii! occidi! quó curram? quo nón curram?
(tene, téne! quem? quis?
Nescío, nil video, caécus eo; atque equidém quo eam,
(aut ubi sim, aút qui sim,

IV. 9. Euclio, die naar het bosch teruggekeerd was en daar den diefstal had bemerkt, stuift in waanzin op het tooneel om den dief te zoeken. Het grootste gedeelte van dit tooneel (1—9) is in tetrametri anapaestici acatalecti geschreven met caesuur na den vierden anapaestus. Plautus (niet Terentius) gebruikt meermalen anapaesti als den vorm voor de heftigste aandoening in aansluiting aan de Grieksche Comici. „Ihren Inhalt characterisirt eine äusserst aufgeregte Stimmung, die in einer sehr komischen Situation hervortritt, und durch ihr Pathos die Komik nur noch um so stärker hervorhebt" (Rossbach). Molière heeft de kleuren in dit tooneel nog wat donkerder gemaakt en is niet van overdrijving vrij te pleiten; zoo terstond v. 1 perii, interii: je suis perdu, je suis assassiné! on m'a coupé la gorge, en verder: je meurs, je suis mort; je suis enterré.

1. ŏccidi, — terii occi — een proceleusmaticus; de *o* blijft voor de dubbele *c* soms kort, zooals in occasio, occultus, Ritschl ad Plaut. Pers. 268 — Quem? quis? Euclio is geheel verbijsterd; na zijn heftigen uitroep tene, tene (hou vast!) bedenkt hij, dat er niemand is, wien hij dat kan bevelen, en niemand die gevat kan worden. Hij voelt dan, dat hij geheel verblind is v. 2. Hooft breidde dit nog uit: zijn mijn oogen ook gestoolen?

2. quŏ eam en v. 5 quĭ eam abs — met dezelfde vrijheid, die ook de Grieksche dichters in de anapaesten hebben.

Nequeó cum animo certum ínvestigare. óbsecro vos ego,
(mi aúxilio,
4 Oro, óbtestor, sitís, et hominem demónstretis, qui eam
(ábstulerit.
6 Quid aís tu? tibi credére certumst. nam essé bonum, e
(voltu cógnosco.
7 Quid est? quíd ridetis? nóvi omnis, scio fúres esse hic
(cómplures,
5 Qui véstitu et creta óccultant sese, átque sedent quasi sínt
(frugi.
8 Hem, némo habet horum? occídisti. dic ígitur, quis ha-
(bet? néscis?
Heu mé miserum! miseré perii! male pérditu', pessume
(ornátus eo;
10 Tantúm gemiti et malí maestitiaeque híc dies mihi óptulit,

3. vos, de toeschouwers, die hij opmerkt. Een beroep op dezen is hier in den mond van den waanzinnigen Euclio uiterst gepast en dan ook door Hooft en Molière nagevolgd. Het moet voor de toeschouwers zijn, alsof de acteur Euclio zijn rol vergeet en in werkelijke radeloosheid het uiterste beproeft. De veronderstelling, dat er onder 't publiek dieven zijn v. 7, zou volgens Wagner voor de toeschouwers beleedigend kunnen wezen: I can hardly believe that a modern audience would patiently let themselves be called thieves by an actor. Maar Hooft: onder jou luy is al meê verschiet van dieven. Molière heeft zeker dezen trek zeer verzacht (vous verrez qu'ils — les spectateurs — ont part, sans doute, au vol, que l'on m'a fait), maar dit is te verklaren uit den eigenaardigen toestand van de maatschappij en het tooneel te zijner tijd.

5. vestitu et creta, een zoogenaamd hendiadys = vestitu cretato. De toga, die van witte wol gemaakt was, werd gewoonlijk alleen gewasschen, zij was dus alba, maar niet krijtwit, candida; die laatste kleur maakte men door zeker krijt: creta Cimolia; de toga candida was het kenteeken van hen, die naar een ambt dongen (candidati). Zij wordt evenwel ook toegeschreven aan hen, die feestelijk uitgedoscht zijn, of tegen de toga sordida overgesteld (in plaats van alba). Titin. 167 R.: togis cum candidis, tunicis sordidis. Plaut. Cas. II. 8. 10: at candidatus cedit hic mastigia. Gell. III. 4. 1. Die in het theater *zaten* (sedent) zijn de meer gegoeden, die zich een stoel lieten nadragen; want vaste zitplaatsen had men daar in dezen tijd nog niet. Ritschl, Parerg. p. 219.

8. occidisti, uw stilzwijgen doet mij den dood aan. Het perf. zooals perii en derg. Het voorafgaande moet noodzakelijk als vraag worden opgevat; het daarop gevolgde stilzwijgen van den aangesproken toeschouwer wordt beantwoord met occidisti. — Het vers is catalectisch.

9. ornatus, in ongunstige beteekenis. Ruhnk. op Ter. Andr. II. 1. 22: ornatus esses ex tuis virtutibus. — (Pes)sume or- — irrationeele thesis ◡ — voor ◡ ◡.

10—13 zijn iambisch. Gemiti voor gemitus, zoo quaesti, sumpti, tumulti e. a. Büch. Lat. Decl. S. 32.

Famem ét pauperiem; pérditissimús ego sum *senum* ómnium
In térra, nam quid mi ópus est vita, quí tantum auri (pérdidi,
Quod cústodivi sédulo? memét ego defrudávi,
Animúmque meum, geniúmque meum. nunc [eo] álii laeti- (ficántur,
Meo málo et damno: pati néqueo.
Lu. Quínam homo hic ante aédis nostras éiulans conqué- (ritur maerens?
'Atque hic [quidem] Euclióst, opinor; óppido ego interií! (palamst res:
Scít peperisse iam, út ego opinor, filiam suam. núnc mi (incertumst,
'Abeam an maneam? ádeam an fugiam? quíd *ego* agam (edepol néscio.

12. opus, waartoe dient mij het leven nog? Cic. Or. II. 10, 43: illud tertium, etiamsi opus est, minus est tamen necessarium. Cato bij Seneca ep. 94. 28: emas non quod opus est, sed quod necesse est. Ruhnk. ad Ter. Hec. IV. 3. 43, Gronov. ad Cic. Fam. I. 9. 25 (p. 25 Suringar).

14. anapaesticus tetram. catal. (Aristophaneus).
geniumque meum; genio indulgere beteekent, zooals bekend is, zich te goed doen, daarvan hier het tegengestelde genium defraudare, zich het noodige misgunnen. Ter. Phorm. I. 1. 10: suom defrudans genium compersit miser. Genius is in deze spreekwijze blijkbaar één met het gemoed. Defrudare voor defraudare is nog op vele plaatsen in de goede HSS. bewaard; zie ook Non. p. 117. 31, Ritschl Parerg. I. p. 541. De *u* ook in frustra, van fraus afgeleid.

15. Wellicht meo *cúm* malo et dámno, páti nequeó, dimeter anap.; malo eensylbig; want *meo malo et* en *pati neque* kunnen moeilijk elk voor een voet doorgaan, zooals Hermann Elem. p. 412 wilde, die in dit vers een paroemiacus ziet. Pati heeft de laatste kort, zooals met meer iambica 't geval is.

16—18. octonarii trochaici.

17. atque hic quidem hebben de HSS.: ac-quidem geeft een goeden zin, maar quidem (dat de maat bederft) is niet noodig; atque alleen heeft soms die versterkende kracht, die in quidem ligt. Stich. IV. 2. 4: sed video ego Pamphilum cum fratre suo Epignomo? atque is est. Hand. I. p. 435. — Palam est res, Luconides denkt, dat Euclio over de onteering zijner dochter jammert.

19. Het vers is aldus overgeleverd: quid agam abeam an maneam an adeam an fugiam quid agam edepol nescio, dat blijkbaar te lang is; quid agam is foutief tweemaal geschreven; nescio op 't eind bewijst dat het vers catalectisch is; na fugiam moet caesuur zijn; daarom is (door Brix) ego ingevoegd; en zoo blijft voor de eerste helft over: abeam — fugiam; in deze zijn twee paren antitheta abire ɔ: manere, adire ɔ: fugere. Zoo moet an vóor adeam uitvallen. Elke toevoeging bij de twee dubbele vra-

IV. 10. Eu. Quís homo hic loquitur? Lu. Ego sum *miser.* Eu. Immo égo sum et misere pérditus,
Cuí tanta mala, maéstitudoque óptigit. Lu. Animó bono's.
Eu. Quo óbsecro pacto ésse possum? Lu. Quía istuc facinus, quód tuum
Sóllicitat animum, íd ego feci, et fáteor. Eu. Quid ego ex te aúdio?
Lu. 'Id quod verumst. Eu. Quíd ego de ted émerui, adulescéns, male,
Quamóbrem ita faceres, méque meosque pérditum ires líberos?
Lu. Déus impulsor mí fuit, is me ad íllam illexit. Eu. Quó modo?
Lu. Péccavisse fáteor, et me cúlpam commeritúm scio:
'Id adeo te orátum advenio, ut ánimo aequo ignoscás mihi.
Eu. Cúr id ausu's fácere, ut id quod nón tuom esset tángeres?
Lu. Quíd vis fieri? fáctumst illud, fíeri infectum nón potest.
Déos credo voluísse. nam ni véllent, non fierét, scio.

gen verzwakt de tegenstelling, zoodat er niet anders overblijft dan een hiaat na maneam aan te nemen.

5. merere de aliquo aliquid, aan iemand iets verdienen. Ter. Haut. I. 1. 31.: quid de te tantum meruisti? hoe hebt gij dat aan u zelven verdiend? nam. dat gij u kastijdt. Boven II. 2. 45 met *ut* geconstrueerd. Met qua causa, zooals hier quamobrem, Men. III. 2. 25: quid de te merui, qua me causa verberas? Dit quamobrem en qua causa slaan niet zoozeer op quid, als wel op de algémeene beteekenis van het voorafgaande: niet *om* datgene wat iemand *meret*, niet *om* de straf wordt hij geslagen, maar om de misdaad; quid ego merui de te is z. v. a. wat heb ik aan u *misdaan*; de beteekenis wat *verdiende* ik is niet te drukken. Daar nu geen nadruk op *quid* valt, schijnt *male* beter dan *mali*. Emerere komt in dezen zin elders niet voor, evenmin als commerere (dat sommigen verlangen).

6. quamobrem vgl. boven III. 2. 2.

7. ad illam, Luc. bedoelt de dochter van Euclio, Euclio denkt, dat hij van zijn schat spreekt. Nagevolgd door Molière V. 3. en Hooft IV. 4, bl. 53.

12. Non fieret voor non factum esset. Ter. Phorm. I. 1. 119: non si redisset, ei pater veniam daret? Ad. II. 1. 24: si attigisses, ferres infortunium. In vooren slotzin beide, zooals hier, imperf. Hor. Sat. I. 3. 4: Caesar, qui cogere posset, si peteret —, non quicquam proficeret. Dergelijke vrijheid is zelfs in de meer gekuischte taal niet zonder voorbeeld. Cic. Brut. 19, 76: si illum contemneret, non — reliquisset; vgl. ald. 10, 40, Or. 9, 29, ad Fam. VI. 10: antea misissem, si invenirem. Meer bij Matth. ad Cic. Ep. CXXXI. 1, Dissen ad Tib. praef. p. 183, Bentl. ad. Hor. Sat. II. 3. 93. Luconides denkt zich de geheele geschiedenis als nog niet afgedaan.

Eu. 'At ego deos credó voluisse, ut ápud me te in nervo (énicem.
Lu. Ne ístuc dixis. Eu. Quíd tibi ergo meám me invito (táctiost?
Lu. Quía vini vitio átque amoris féci. Eu. Homo audacís- (sume,
Cum ístacin te orátione huc ád me adire ausum, ínpudens!
Nám si istuc ius sít, ut tu istuc éxcusare póssies,
Lúci clarod éripiamus aúrum matronís palam,
Póst id, si prehénsi simus, éxcusemus, ébrios
Nós fecisse amóris causa. ními' vilest vinum átque amor,
Si ébrio atque amánti impune fácere, quod lubeát, licet.
Lu. Quín tibi ultro súpplicatum vénio ob stultitiám meam.
Eu. Nón mi homines placént, qui, quando mále fecerunt, (púrigant;

13. Dit antwoord herinnert het voorval met den wijsgeer, die op de verontschuldiging van zijn slaaf εἵμαρτό μοι κλέπτειν antwoordde καὶ δαρῆναι, en hem tegelijk kastijdde. — Nervus is een strafwerktuig met riemen of boeien, waarin de beenen vastgebonden worden; ten onrechte wordt het met den stok vergeleken, waarin de beenen tusschen twee balken gesloten worden. Vgl. daartegen lex XII tab. bij Gell. XX. 1. 45: *vincito* aut nervo aut compedibus, e. e. Festus p. 165: appellamus etiam ferreum vinculum, quo pedes impediuntur. Nervus wordt ook in 't algemeen voor kerker gebruikt. — Enicem, voor de i vgl. pernicies, internicio; enicavit Asin. V. 2. 86; zoo ook van seco, exicare (ecsicare), sīca.

14. dixis voor dixeris, zie boven; meam, zie op III. 2. 9.

16. ausum, nam. esse, inf. van verontwaardiging, boven op II. 5. 12.

17. excusare, tot verontschuldiging aanbrengen, zooals inopiam, laborem (Hor. Ep. I. 7. 67), enz.; evenzoo defendere: tot verdediging aanvoeren. — Si sit is voorzin (HSS. est), de apodosis begint bij luci.

18. luci claro, Non. 210. 10. (lux masculini generis), die een paar voorbeelden uit Varro aanhaalt en uit Cic. Off. III. 24: ut antequam haereditatem adeat luci claro palam in foro saltet (de uitgaven van Cic. hebben luce palam). Vgl. hoc luci Amph. I. 1. 11, cum primo luci Cist. II. 1. 49; zoo mani, vesperi, temperi, heri, isti, illi, enz. Büch. Lat. Decl. p. 62. — Gew. claro deripiamus, maar deripere is bij Plautus, en gewoonlijk ook bij anderen, wegtrekken, voortsleuren, meest met bijvoeging van de plaats vanwaar; deripere alicui aliquid is ongebruikelijk.

20. nimis is versterkend en geeft geen te hoogen graad te kennen, zie III. 6. 1: wijn en liefde zijn wel zeer ellendige zaken, als zij voor elke misdaad straffeloosheid geven.

23. purigant oorspronkelijke vorm van purgare (purus), zooals narrare uit gnarigare (gnarus), door Ritschl (Op. II p. 431 sqq.) op verscheidene plaatsen van Pl. hersteld. Vgl. Lorenz Mil. 496; hier: zich verontschuldigen; door weglating van se gaan tot intransitiva over lavare, demutare, Mil. IV. 3. 87, vertere, veranderen,

Tu íllam scibas nón tuam esse: nón attactam opórtuit.
Lu. 'Ergo quia sum tángere ausus, haúd causificor quín eam
'Ego habeam potíssumum. Eu. Tun hábeas me invitó meam?
Lu. Haúd te invito póstulo, sed méam esse oportere árbitror.
Quín tute inveniés, inquam, meam illam ésse oportere, Eúclio.
Eu. Nísi refers Lu. Quid tíbi ego referam? Eu. Quód surru-(puistí meum.
Iám quidem hercle te ád praetorem rápiam, et tibi scribám (dicam.
Lu. Súrrupui ego tuom? únde? aut quid id est? Eu. 'Ita (te amabit Iúppiter,
'Ut tu nescis. Lu. Nísi quidem tu mí, quid quaeras, díxeris.
Eu. Aúlam auri, inquam, té reposco, quám tu confessú's (mihi
Te ábstulisse. Lu. Néque edepol ego díxi, neque fecí. Eu. (Negas?
Lu. Pérnego immo. nám neque ego aurum, néque istaec (aula quaé siet,
Scío nec novi. Eu. Illam, éx Silvani lúco quam abstule-(rás, cedo.

avertere, convertere, Rud. IV. 3. 60, recipere, Bacch. II. 3., 60. Purigare zelf aldus Merc. IV. 3. 37.

24. Over het onderscheid van oportebat en oportuit vgl. Madvig. § 348. e (Duitsche uitg., 389 1e nederl. vert.)

25. causificor hetzelfde als het meer gebruikelijke causor, gewoonlijk: gronden of voorwendsels aanvoeren om zich aan iets onaangenaams te onttrekken. Nu dan, zegt Luc., juist omdat ik gedaan heb wat ik niet mocht, wil ik er de gevolgen van dragen.

28. quin tu eam, HSS., dat bij illam overtollig is; er moet (blijkens *quin*) iets staan, dat sterker is dan het voorgaande; iam voor eam scheen minder gepast.

30 dicam vgl. boven op II. 2. 20. Ook in scribam, is het Grieksch (γράφομαι) te herkennen.

31. ita te amabit, het verband geeft hier de beteekenis: zoo *weinig* moge u Iupp. beminnen; de woorden zijn op schamperen toon gezegd; wij zouden zeggen: de duivel hale je (zoo zeker als je het weet)!

32. nisi, elliptisch, non scio, nisi quidem, ik weet het niet, althans niet, als gij mij niet eerst zegt, *wat* het is, dat gij zoekt.

35. pernego immo, door de ongewone plaatsing van immo (nog alleen Capt. II. 2. 104, zie Brix. ald.) krijgt *per* dubbelen nadruk.

36. scio nec novi, bij het laatste wordt in 't algemeen meer aan het oordeel, aan de

'I, refer: dimídiam tecum pótius partem dívidam.
Támetsi fur mihi és, molestus nón ero. i veró, refer.
Lu. Sánus tu non és, qui furem mé voces. ego te, Eúclio,
Dé alia re réscivisse cénsui, quae ad me áttinet.
Mágnast res, quam ego técum otiose, si ótiumst, cupió loqui.
Eu. Díc bona fidé: tu id aurum nón surrupuistí? Lu. Bona.
Eu. Néque scis, quis *id* abstúlerit. Lu. Istuc quóque bona.
. Eu. Atque id sí scies,
ndicabis? Lu. Fáciam. Eu. Neque par- (tém tibi
índe posces: néque furem excipiés? (Lu. Ita,
. Túm me faciat, quód volt magnus (Iúppiter.
unc lóquere quid vis. Lu. Sí me no- (vistí minus,

aan het geheugen, maar te dezer plaatse is eene
nonyma minder noodig: zij worden tot versterking
ok Mil. II. 5. 42: neque vos, qui sitis homines,
op IV. 7. 1, z. v. a. die gij zeidet weggenomen

vidam, Amph. V. 1. 73: si licet boni dimidium
Iup. te verdeelen, dat wij elk de helft krijgen.
len, maar dimidium geeft de wijze van verdeeling
one beteekenis behoudt.
ylbig.
ijfeld te recht geëmendeerd door Camerarius voor
1, cuiuis, Non. 293. 12.; de laatste lezing komt
cuiuis uit cuicuist d. i. quiqui st: door weglating
van het tweede ... zijn de andere lezingen ontstaan. — Inde posces, Non. t. a. p.: indipisces, een goed Plautijnsch woord, maar de zin van de gewone lezing is beter; Luc. moet zweren, dat hij niets zal *nemen*; indipisci is verkrijgen. — Excipies, nam. domi, een schuilplaats verleenen.

46. id, vgl. Amph. III 2. 52: id ego si fallo, tum te, summe Iuppiter, quaeso —; gelijk daar fallere iusiurandum, hier fallere met uitlating van promissum; soortgelijke spreekwijs is ook fallere depositum. — Me is ablativus; facere aliquid aliquo of alicui, met iemand iets aanvangen; Truc. IV. 3. 25: quid eo fecisti puero? Cic. Fam. XIV. 4: quid Tulliola mea fiet? Ter. Eun. V. 1. 21: quid illo faciemus, stulta? Hor. Sat. I. 1. 63: quid facias illi?

47. sat habeo = mihi satis datum, satisfactum est, ik ben tevreden. Ter. Eun. III. 2. 32: ubi tempus tibi erit, sat habet, si tum recipitur. Most. III. 1. 125: sat habeo, si cras fero (argentum). Westerhoven op Andr. II. 1. 35.

Génere quo sim gnátus: hic mihi ést Megadorus ávonculus;
Méus fuit pater *hínc* Antimachus; égo vocor Lucónides;
Máter est Eunómia. Eu. Novi génu', nunc quid vis, íd volo
Nóscere. Lu. Fíliam éx te tŭ habes. Eu. 'Immo eccillam (dómi *meae*.
Lu. 'Eam tu despondísti, opinor, méo avonculo. Eu. Om- (nem rém tenes.
Lu. 'Is me nunc renúntiare répudium iussít tibi.
Eu. Répudium, rebús paratis, [atque] éxornatis núptiis?
'Ut illum di inmortáles omnes déaeque, quantumst, pérduint,
Quém propter hodie aúri tantum pérdidi, infelíx, miser.
Lu. Bóno animo 's, bene díce. nunc quae rés tibi et gna- (taé tuae
Béne felicitérque vortat, — íta di faxint, ínquito.
Eu. 'Ita di faciant. Lu. Ét mihi ita di fáciant. audi núnciam.
Quí homo culpam admísit in se, núllust tam parví preti,

48. gnatus, Cic. Or. 47, 158: noti erant et navi et nari, quibus cum in praeponi oporteret, dulcius visum est ignoti, ignavi, ignari dicere. Niet geheel juist, zooals kan blijken uit *ΓΝΟ-* en gnaruris (adi. kundig); de *g* is oorspronkelijk, zoo ook in gnatus *ΓΕΝ-*, *γίγνομαι*, genus, co-gnatus. Over avonculus boven op IV. 7. 8. Vgl. nog Fr. oncle, Eng. aunt. Niet onaardig is wat Cic. Div. II, 40, 84 vertelt van M. Crassus, die te Brundusium scheep gaande zich had moeten laten weerhouden door het geroep van een koopman in Caunische vijgen: Cauneas! Daarin had hij kunnen hooren cave ne eas = cau' n'eas, waaruit blijkt dat ook in cave de consonant tot *u* verweekte. In 52 meo avonculo is dezelfde synizese, meo aun- gelden voor éene syllabe.

49. hinc, van Athene, dus Atheensch burger; hinc is attributief: mijn vader was A. van hier, Trin. II. 2. 45: adulescenti hinc genere summo — bene volo illi facere. Ter. Andr. I. 3. 16: fuit olim hinc quidam senex mercator. Brix op Trin 326.

51. immo, dat zal wel waar zijn! dáar in mijn huis! Immo geeft afkeuring te kennen van de uitdrukkelijke en plechtige wijs, waarop Luc. eene algemeen bekende zaak vermeldt. Vgl. overigens op II. 4. 28. — tŭ habes; domi irrationeel.

55. quantumst, zooveel als er zijn, met uitlating van eorum; Bacch. V. 2. 53: senex optume, quantumst in terra, namelijk: senum. Epid. II. 2. 29: tum meretricum numerus tantus, quantum in urbe omni fuit (nam. meretricum, quantus laat de maat niet toe). Pseud. I. 1. 35: at te di deaeque, quantumst. Lorenz op Pseud. 339. Vgl Catull. III. 1. Later is gebruikelijker quidquid.

56. propter quem, door wiens toedoen, cuius opera, zie II. 2. 48. — Auri tantum, nam. voor de bruiloft, waarvoor hij evenwel niets had uitgegeven.

57. bene dice, εὐφήμει.

58. vortat, na dit woord wacht Luc. een oogenblik op antwoord; zie verder op II. 1. 27.

Quóm pudeat, quin púrget sese. núnc te obtestor, Eúclio,
'Ut si quid ego ergá te inprudens péccavi, aut gnatám (tuam,
'Id mi ignoscas, éamque uxorem mí des, ut legés iubent;
'Ego me iniuriám fecisse fíliae fateór tuae
Céreris vigiliís, per vinum atque ínpulsu adulescéntiae.
Eu. Eí mihi! quod fácinus ex te ego aúdio? Lu. Cur éiulas?
Quém ego avom fecí iam ut esses fíliai núptiis;
Nám tua gnata péperit decumo ménse post, numerúm cape;
'Ea re repudiúm remisit ávonculus, causá mea.
I íntro, exquire, sítne ita, ut ego praédico. Eu. Perii óppido!
'Ita mihi ad malúm malae res plúrimae se adglútinant.
'Ibo intro, ut quid ístuc rei sít, sciam. Lu. Iam té sequor.
Haec própemodum iam esse ín vado salútis res vidétur.
Nunc sérvom esse ubi dicám meum Strobílum, non repério.

61. quom pudeat is hypotactisch met het volgende te verbinden.

62. erga in de beteekenis van *tegen* is voor- en naklassisch, alleen Cornelius Nepos heeft het in de klassieke periode eenige malen zoo gebruikt. Voor Plautus vgl. o. a. Rud. I 3. 7: si me erga parentis aut deos inpiarim. — Het accent is op ergá zoo gelegd, alsof erga me éen woord ware. Ritschl. N. Exc. p. 37.

63. ' ut leges iubent, of hier van een eigenlijke wet sprake is, mag betwijfeld worden; maar indien iemand impulsu adulescentiae, zooals hier, in een onbewaakt oogenblik een meisje verleid had, rekende men door een daarop gevolgd huwelijk alles weder goed gemaakt. Zoo is althans de moraal van de nieuwe komedie. Herm. Privatalterth. § 29. 4. Een vader was dus wel zedelijk gedwongen het huwelijk toe te staan.

65. Cereris vigiliis vgl. prol. 36.

67. quem feci ut esses, zie boven op IV. 6. 4; voor: quem ego feci, ut esses avos; de prolepsis heeft zich hier tot het praedikaat avos uitgestrekt; vgl. Pers. V. 1. 8: inde ego omnis *hilaros*-faciam ut fiant. Anders boven III. 2. 29.

68. numerum capere z. v. a. numerum inire, reken het maar na; capere hier evenzoo gebruikt, als in coniecturam capere e. d. — Decumo mense, nam. lunari, zooals de Comici gewoonlijk rekenen. Post, nam. post Cereris vigilias. In v. 70 lette men op praedĭco.

72. quid huius veri sit HSS., waarmede men vergelijkt Ter. Haut. II. 2. 8: pergin istuc prius diiudicare, quam scis quid veri siet, waar evenwel Bentley te recht quam scias quid rei siet verbeterd heeft. Quid rei est? wat is er te doen? is een gebruikelijke uitdrukking, maar huius kan daarmeê niet vereenigd worden. Vgl. quid istuc est rei, Ter. Eun. IV. 3. 10. Rei (zooals meerm. spondeus) is in sommige HSS. gevonden.

73—77. Septenarii iambici. Vadum salutis, behouden haven; Ter. Andr. V. 2. 4: omnis res est iam in vado.

Nisi étiam hic opperiár tamen paulísper; postea íntro
Hunc súbsequar. nunc ínterim spatium éi dabo exquiréndi
Meum fáctum ex gnatae pédisequa nutríce: ea anus rem (nóvit.

75. nisi zie op II. 7. 8.

ACTUS QUINTUS.

STROBILUS, LUCONIDES, EUCLIO.

St. Di ímmortales, quíbus et quantis mé donatis gaúdiis,
Quádrilibrem aulam auród onustam hábeo: quis me est dítior?
Quís me Athenis núnc magi' quisquamst hómo, cui di (sint própitii?
Lu. Cérto enim ego vocem híc loquentis módo mi audire (vísus sum. St. Hem!
'Erumnė ego aspició meum? Lu. Videon égo nunc hunc (servóm meum?
St. 'Ipsus est. Lu. Haud álius est. St. Congrédiar. Lu. Con- (tollám gradum.
Crédo ego illum, ut iussi, éampse adisse anum, huíus (nutricem vírginis.

V. Strobilus heeft den schat in veiligheid gebracht (volgens IV. 8. 12: abibo ut hoc condam domum) en komt nu uit het huis zijns meesters, nog vol van het geluk, dat hem is te beurt gevallen.

2. Vóor habeo hiaat in de caesuur.

4. enim heeft bevestigende kracht (asseveratio). Vgl. Asin. III. 3. 24, Amph. I. 1. 175: certe enim hic nescio quis loquitur. Ald. II. 2. 26. Ter. Andr. III. 2. 23: Da. Quasi tu dicas factum id consilio meo. Si. Certe enim scio. Z. v. a. enimvero. Elders ook, zooals hier, certo enim. Zie Ussing op Amph. p. 297. Stich. I. 2. 31.

5. erum irrationeele arsis.

6. contollam z. v. a. conferam gradum; elders alleen Bacch. III. 6. 6: adibo contra et contollam gradum, en wel volgens gissing voor tollam.

St. Quín ego illi me ínvenisse díco hanc praedam, atque éloquor?
'Igitur orabo út manu me emíttat. ibo atque éloquar.
Répperi . . . Lu. Quid répperisti? St. Nón, quod pueri clámitant,
'In faba se répperisse. Lu. Iámne autem, ut solés, deludis?
St. 'Ere, mane, eloquár, iam ausculta. Lu. Age érgo loquere. St. Répperi hodie,
'Ere, divitias nímias. Lu. Ubinam? St. Quádrilibrem, inquam, aulam aúri plenam.
Lu. Quód ego facinus aúdio ex te? St. Eúclíoni huic séni subrupui.
Lu. 'Ubi id est aurum? St. In árca apud me. núnc volo me emittí manu.
Lu. 'Egone te emittám manu, *scelu'*, scélerum cumulatíssime?
St. 'Abi here, scio quam rém geras: lepide, hércle, animum tuúm temptavi;
Iám ut eriperes, ápparabas; quíd faceres, si répperissem?

8. Als sterke aansporing — eigenlijk een verwijt dat iets niet reeds geschied is — staat *quin* niet met het futurum, maar met het praesens van den indicativus interrogatief. HSS. verkeerd: eloquar.

9. me mittat, HSS., maar Plautus heeft regelmatig manu emittere. De slaven koopen zich, zoowel te Athene als te Rome, uit hunne bijzondere verdiensten vrij, waarbij het voorkomt, dat zij met hun meester een accoord aangaan. Zie Pseud. I. 2. 89, Rud. IV. 2. 23, Cas. II. 5. 7 en Herm. Privatalt. § 58. 13.

10. non quod pueri enz. z. v. a. een peulschilletje, ontleend aan een kinderspel met boonen, waarbij hij, die een wormpje, Midas genoemd, vindt, winner is. Zoo Erasmus, Lamb. en Gron., zonder bewijsplaats. Vgl. echter Theophr. Caus. Plant. IV. 15. 4 (Schneid.), Phot. en Hesych. i. v. *Μίδας*. De gelukkigste worp in het dobbelspel heet ook Midas.

11—14. zijn octonarii trochaici, zoo ook 17—19; de overige septenarii.

14. seni irr. arsis.

15. scelerum cum., Caec. ap. Non. 128. 13: homo ineptitudinis cumulatus.

17. abi, al genoeg, nu eens in goeden zin (goed zoo!), dan weder in ongunstigen (houd op, loop heen!), maar niet met sterke berisping. Ter. Ad. IV. 2. 25: laudo, Ctesipho, patrissas: abi, virum te iudico. Mil. II. 3. 53: Scel. Quid? domi? Pal. Domi hercle vero. Scel. Abi, ludis me, Palaestrio. Zoo ook Most. V. 1. 32, Ter. Ad. II. 2. 12: numquam rem facies: abi, inescare nescis homines. Hier in den laatsten zin. — Scio quam rem geras, in algemeenen zin: wat gij voor hebt, hoe gij er over denkt.

Lu. Nón potes probásse nugas. í, redde aurum. St. Réd-
(dam ego aurum?
Lu. Rédde *aurum* inquam, ut huíc reddatur. St. Ah únde?
(Lu. Quod modo fássus es,
'Esse in arca. St. Sóleo, hercle, ego garríre nugas; íta loquor.
Lu. 'At scin quo modó? St. Vel, hercle, *me* énica num-
quam hínc feres
'A me . . . . .

19. probasse, de inf. perf. voor het praes. wordt na de verba ἐφετικά vooral in wetten en na possum gebruikt: Hor. Ep. ad Pis 435: perspexisse laborant. Sat. II. 3. 187: ne quis humasse velit, Atride, vetas cur? I. 2. 28: nolint tetigisse. Liv. XXXIX. 14. 8: ne quis coisse — velit. Verg. Aen. VI. 78, Ovid. A. A. II. 583. Meer bij Reisig p. 500. Ter. Hec. IV. 1. 48: interdico ne extulisse — velis. Er behoeft dus aan geen Graecisme gedacht te worden.

20. reddere beteekent op de eerste plaats: opgeven, overgeven (niet: teruggeven); zoo kan reddere beteekenen (het verschuldigde) betalen (Cic. Att. VI. 2. 5), redire, bij iets komen Hor. Pis. 329; bekend is reddere rationes en verder redigere, referre, enz.

22. scin quomodo zie boven op II. 4. 28; hier zooals elders (Rud. III. 5. 18) een vorm van bedreiging, volledig I. 1. 8.

FRAGMENTA AULULARIAE.

1 Ut ádmemordit hóminem . . . .

2 Ego écfodibam dénos in dié scrobes.

3 Nec nóctu nec diú quietus úmquam eram,
Nunc dórmiam.

4 Qui mi ólera cruda pónunt hallec . . . danunt.

1. Gell. VI (VII). 9. 6. Wagner: admemordi. Hominem, waarsch. Euclio, die tot medelijden met zijne dochter bewogen wordt.

2. Non. p. 225. 8. HSS.: haec fodiebam of ecfodiebam in die denos. Woorden van Euclio, waarmede hij zich over zijne vroegere dwaasheid beschuldigt. *In die* vgl. Stich. III. 2. 45: deciens in die mutat locum.

3. Non. p. 98. 24. HSS. umquam eam. Verbetering van Bothe. Quicherat: iam nunc. Woorden van Euclio, in hetzelfde verband. Dit vers is door Osann en Schneider aldus veranderd: ne noctu, ne diu — eam, neu, d., en na II. 2. 56. (neutrubi —) geplaatst, waar het echter in den samenhang minder gepast schijnt.

4. Non. p. 120. 4 (Hallec genere neutro . . .), zonder lacune. Danunt is verbetering in den Leidensis, de overige HSS.: duint. Wellicht is na hallec uitgevallen: haud. Quicherat: adduint.

De overige fragmenten zijn twijfelachtig: I. Homo ebriatus (HSS.: ebriacus) somno sanari solet, door Non. p. 108. 7 uit de Aulularia van Laberius aangehaald, waar Ritschl, Par. I. 142 een fout vermoedt en aan Plautus denkt, omdat van Laberius geen Aulularia bekend is. II. Non equidem ego qua voluptate quicquam sumsi neque tetigi, Non. p. 396. 7 („sumere est accipere, tollere"), waarin zich IV. 4, 13: non hercle equidem quicquam sumpsi nec tetigi gemakkelijk laat herkennen. III. Séd leno egreditúr foras: || Hínc ex occultó sermones atus sublegam. Non. p. 333. 44 („legere etiam eligere dicitur — Plautus Aulularia"); wellicht: tácitus sublegám (viri, senis of i. d.). Dit kan niet in de Aulularia te huis behooren, daar er geen leno in voorkomt. Het tweede vers (hinc ex —) zou evenwel, na herstelling van de iambische maat, volgens Scioppius te plaatsen zijn na IV. 5. 6. Het eerste zou dan bij Nonius op een ongepaste plaats ingevoegd zijn. Waarschijnlijker is het, dat met Mercier voor Aulularia te lezen is Vidularia. IV. Dezelfde verwarring bij Porphyr. ad Hor. Carm. I. 38. 7; „per myrteta prosiluit" en „haec myrtus Veneris est" zijn uit de Vidularia; zie de var. lect. t. a. p. V. Non. p. 487. 18 bevat geen fragment maar eene aanhaling van III. 6. 20: quem quondam Ioni Iuno custodem addidit.

AANHANGSEL.

VOORNAAMSTE AFWIJKINGEN VAN DEN TEKST VAN GRONOVIUS (Amst. 1684).

HSS. zonder nadere bijvoeging = BD; Voss. = codex Vossianus; W. = Wagner; M = C. F. W. Müller; R = Ritschl. De eerste woorden beteekenen altijd de lezing van Gronov., de daarop volgende naam den auteur van de opgenomene emendatie; waar die ontbreekt, is de verbetering (met uitzondering van veranderingen in de orthographie) van den uitgever. HSS. na de lezing van Gronovius beteekent, dat die lezing volgens HSS. veranderd is.

Prol. 6 mihi; overal is mi geschreven waar 't woord eensylbig is. || 7 thes. auri, transp. Bothe. || Thesaurum, en zoo overal. || 13 eii. B: eet; D ( ) || 18 minus; de geëlideerde *s* is in deze uitgave niet geschreven. || impendio, HSS. || 19 impartire, HSS. || 20 factum est, en zoo overal. || (20 die HSS.) || 23 cotidie. D. || 28 compr. eam, transp. Bothe. || adolescens overal, HSS. || 39 surreptum, HSS. subreptum, verbeter: subruptum.

I. 1. 2. emissitiis HSS. || 5 me nunc causa, R. || 6 ego, W. || 14 effodiam, Nonius. || 17 adstato. || 18 transversum overal, HSS. || 22 nunquam, HSS. || 23. impr, HSS. || 25 pessuma, HSS. || 26 intro, M. || 28 nec nunc mecastor, Lachm., noe num HSS. || Quid hero ego, HSS. quid ego ero. || erus, erilis hebben de HSS. bijna overal; deze vorm is met de nieuwere uitgevers overal opgenomen; Gronov. herus, herilis; de Voss. heeft gewoonlijk de h boven den regel als correctie van de tweede hand. || 31 decies. || 33 noctes. || 38 literam, tt D.

I. 2. 4. ego W. || aedes. || 7 tua nunc, zoo HSS. || 8 trivenefica, Hare; om 't accent van Darium en Bacch. IV. 7. 15. || 24 quanquam, zoo ook HSS. (met de gewone afkorting: quāquā.) || prope est, zoo B, maar D laat est weg. || (Nusquam B, nūquam D; nunquam — quaquam prope gist Gron.) || 33 non est verisimile, Guyet. || 40 postidea, post idē HSS.

II. 1. 1. me haec, Hermann. || 2 meae — tuae, Reiz. || hoc causa, Reiz; HSS. hec of hoc. || 4 quanquam, HSS. || 7 ullo, R. || 9 proxumam, HSS. || item esse, Herm. || (11 me ontbr. in de HSS.) || 12 id haberi, Seyffert. || neque. || 13 ego te || 14 te huc foras, Herm. || 15 ego tecum hic. || 16 da m. opt. foem. manum, M. || est nam || 19 te equidem, Hare. || 19a potest eligi, M. || 22 adversari, HSS. || re, R. || 24b admonitum, monitum HSS. || 27 procr. lib., HSS.: lib procr. || 28 te. || 34 sed his legibus, si quam

dare vis, ducam. || 35 soror weggelaten door W. || his legibus quam, zonder si; zoo ook HSS. || 37 est, W. || 44 nostrorum. || 45 dotes dapsiles. || 46 imperia eburata vehicula, R. || 53 vertant. || nunc quid. || 54 si domi; est aan 't begin van het volgende vers. || 55 video bijvoegsel van Klette.

II. 2. properare propero; properabo HSS. || 5 salvus. || 10 aequus tibi satis habes, Bothe. || 12 effodiam. || 14 illocabilem, inl. HSS. || 17 quom, cum HSS. || 20 injicit, inicit HSS. || onerat. || 21 qui sibi quicquid tetigerint; qui iubi quidquid tetigerint B, quin ibi of quin ubi andere HSS.; qui nibi Voss.; sibi is gissing. || 23 hei, ei HSS. || 26 iam — namque e. q. visam, R. (nam HSS.) || 34 mihi non, Seyffert. || 37 itidem, item HSS. || 47 venio, W. || 49 te, R. || 50 item hominem; esse uit HSS. || 55 meus me. || 57 me mordicibus R., me mordicus HSS. || 58 me ab asinis, R. || 60 conditionem (accipere ausculta mihi proderis Voss.) || 61 desponde mihi, Hare. || 63 thesauros reperisse, repp. HSS., thens. D. || 65 non, num HSS. || 65b verplaatst van II. 8. 23. R. || 66 hic, hinc HSS. || 70 congredi, Acid. || 73 auctorque sum. ut tu; tu ontbr. Voss. || 74 ego te me arbitrari, te ontbr. in B; na me zijn in D één of twee letters doorgehaald; arbitraris, M. || 79 facito; scito en daarboven facito van de 2e hand B. || 82 quod. || 84 quae causa est, W. || 86 ad macellum strenue. || 87 verbeter in den tekst: illic || 88 inaudisse, Goell.

II. 3. 1. deblaterasti, deblattavisti HSS. || 3 pure propera; purae propere D, prome propere, Guyet. || 6 tace atque. || quom, HSS.: cum. || 7 occlude aedes, aedis HSS. || 10 celatum est atque occultatum, volgens HSS. veranderd, ocultatum Voss. || 11 veniat, || 12 moerorem, HSS.: merorem. || ne mistum; ne minixtum HSS., in Voss. de eerste m door de 2e hand doorgehaald.

II. 4. 4 me quidem. || dicam palam, Lips. || 7 te haud non velles R. || 8. Anthrax, Antrax HSS. || 9 quod, Bothe. || 11 Euclionis e; senis Douza. || 14 huic, Bothe. || dicis, Lamb. || domi, Acidalius. || 16 filiae in, Camerarius. || 17 negotii est. || negotii. || 19 Co. ain' t. ita esse ut d.? St. tute. || 20 divum. || 21 periisse HSS. || 23 follem sibi, zoo HSS. || 26 animae forte, Guyet. || 27 haec mihi te, ut tibi me aequom est credere, R; nec mihi B, overigens HSS.: mihi te ut t. me aequum est credere credo; zoo ook Voss. behalve crodo voor credo. || 30 potesse, HSS. || 33 un gues, HSS. || 36 adeo esse parcum et m. v., M. || 37 ei eripuit, W. || 38 deplorabundus venit, HSS. (behalve dat B plorandus heeft; Non. 509. 4: venit deplorabundus.) || 41 sexcenta, HSS. || 42 vestrorum. || 43 ut multo, M. || 44 ego, Acidalius. || 46 literarum.

II. 5. 2 Co., zóo HSS., die nergens An maar overal Coc' of Cong hebben. || 2, 3 sume, atque abi Intro, B eindigt den regel met sume, D met congrio; Voss. Eum met kapitale *e*. || 6 tibi dabitur; B: d. t. || 7 Phrygia, HSS. || 9 huccine || detrusisti, Acidalius. || 10 usque ad ravim poscam, Brugman, dissert. Bonn. 1874, om een spondiacum in den 4. voet te vermijden. || 11 stultum-est ibi, Sirks; HSS., ook Voss. stultus et s. gratia es || 14 quod, oude uitgaven; HSS. quid. || 15 afferto, HSS. || 16 hic apud nos m. t. a. magna fam., HSS. || 17 vestes, HSS. || 18 quod te. || 23 quid, Faernus. || surripias, HSS. subripiat.

II. 6. 1 Staphyla. || 5 Cererine, HSS. || has facturi. || 10 Vulcano, HSS. || 11 coenaene, HSS. caenaene. || 12 aedes, HSS.

II. 7. 5 si, Bothe (tegen C. Müller p. 541.) || 6 sunt, Camer. || et. || 8 siet.

II. 8. bene haberem; B heeft me van de 2ᵉ hand na haberem. || 7 abeo iratus illinc; Ritschl: abeo illim iratus q. n. est quid emam. || 9. inter vias. || 12 cordi ventrique, HSS. || 15 hasce || 18 aedes, HSS. || 23 vgl. II. 2. 65. || 25 thesaurarios. || 27 cui in; R. plaatst 26 vóor 25 en leest quoi tu; Kiessling quia; HSS.: cui in re talia subv., d. i. taliiā, tali iam; W. twijfelt aan de echtheid.

II. 9. 1 pisces; HSS.: dromodes quam aspicis. || 3 atque omnia, dum absum hinc. || 4 utendam, zoo ook HSS. || 9 ne quid hic turbae fiat itidem.

III. 1. 3, 4, 5, verplaatst door W. || 5 gymnasium || 6 ego usquam || praeberi || pulchrius || 7 itaque || 8 aperit, Lamb. || 9 hoc ipsus || docuit, Acidalius.

III. 2. 2. Tresviros, HSS. || tuum nomen, HSS. || 3 quid comminatus. || 6 cui ego de industria amplius male plus lubens faxim || 8 mollior miser, Hare. || 9 mendice homo tactio est, W. || 10 aequom erat, Brix. || 12 fiat, W. || 13 negotii. || 16 crudum an, Studemund. || 18 item ego, HSS. || meane, HSS. mea. || 19. adtetuli, HSS.: adtuli, M. || 21 nunc, W. || 23 qui angulos, Herm. || 25 id ubi || 26 haberes caput (non f. hoc h. c. W.) || 27 jam jam, HSS. || 28 iussero, Fleck. || 30 sententiam? quo abis || 31 Co. Ita, Weise. || te iam nisi, Hare. (ook nisi si zou voldoen.) || 32 vasa jubes pipulo (HSS.: populo of populos; pipulo te Varro l. l., Nonius 152. 4, 284. 22). || 34 opus est, Bothe.

III. 3. 1. quoquo ibo, W. || 2 istuc, Brix. || 3 nunc jam || 7 abi, M. || 8 heu, W. || 10 sis i et; Voss.: sis et caenam, na *sis* spatie voor zes letters, door de tweede hand met een streep aangevuld; *et* = *ei*, dittographie van *i*; (Brix: sis ei) de andere HSS.: sis i et.

III. 4. 2. homine, Guyet. || 3 tentat me; temptat HSS. Voss. || 4 mei honoris, Bothe. || 5 surriperent; supriperent Voss. || 6 me, Bothe. || 7 paenissume || 8 scalpurire, HSS., Voss. || 11 ego edepol, HSS., Voss. || 12 e HSS. Voss. || manu manubrium, W. || 13 onecht verklaard door Guyet.

III. 5. 11—14 zonder [ ] || 21 cantheriis. || 23 parcimoniam, HSS., ook Voss. || 24 attuli, HSS. (niet Voss.) || 27 pedissequos. || 33. praequam ubi. || 34. phrygio; HSS. phyrgio, Voss. phirgio || 36 flammearii, Non. 541. 32 en 549. 28, HSS., ook Voss. || 37 zonder [ ] || manularii, HSS. || murobathrarii, HSS. || 41—47. Deze verwarde plaats is zóo gegeven, dat zij leesbaar is, ofschoon de herstelling uit den aard der zaak alles behalve zeker is. De HSS. hebben:

petunt fullones sarcinatores petunt
strophiarii astant astant semisonarii
iam hosce absolutos censeas cedunt petunt
trecenti cum stant phylacistae in atriis
textores linbuarii arcularii ducuntur datur
aes. iam hosce absolutos censeas
cum incedunt infectores crocotarii.

Dat deze plaats eene geheele omwerking, van wien dan ook, heeft ondergaan, en aan velerlei vervalschingen is blootgesteld geweest, blijkt uit de herhalingen van dezelfde zaken (fullo 34, 41) en wendingen (— astant, astant — 40, 42; iam hosce absolutos censeas cum 43, 46), uit de overeenkomst van verschillende versuitgangen (bathrarii 37, 39, petunt 41, 43), eindelijk uit de overladene of onmetrische verzen (45, 46). Vooral 43 en 46 bevatten zoo duidelijk eene dittographie, dat hij, die dit ontkent, „ad lucem caecutiat". Voorts moet vóor IAM hosce absolutos censeas, 43 iets vermeld zijn geweest, waardoor de schuldeischers werden tevreden gesteld; dit geven 45 en 46, waar datur aes blijkbaar bij 46 behoort; dit datur aes zal dus na 42 zijne plaats moeten vinden; want aan te nemen dat 46 echt, 42 daarentegen onecht is, schijnt niet aannemelijk, omdat het verhaal na iam hosce in 47 dan te spoedig afknapt. Te minder is dat aan te nemen, omdat van de twee verzen, die dan slechts volgen, nog één (47) verdacht is en waarschijnlijk uit dat verband moet verwijderd worden. Uit het hier ergens te plaatsen vers van Nonius, pro illis *corcotis strophiis* sumptu uxorio blijkt, dat de vermelding van de *χροχωτά* en van de *στρόφια* op elkander volgden; 47 behoort dus na 42 te komen, daarop het vers van Nonius. Het verbum, waarvan sumptum uxorium (want sumptu uxorio schijnt een schrijffout) moet afhangen, levert het volgende vers; petunt, dat doel- en zinloos daar stond, krijgt nu beteekenis; het duistere cedunt (beteekent dit accedunt of decedunt?) is dan ook na overbrenging van datur uit 45 niet meer voor de maat noodig. — V. 44 circum is verbetering van Acidalius. 45 limbularii is uit Non. verbeterd (limbolarii) 541. 27.— 51 nugigerulis, Lamb. uit Non. 144. 25. 56 plus zonder [ ]. (Brix veroordeelt het geheele vers).

III. 6. 2 audivisti, Bothe || 3 e meo aan 't begin van 't vers, tamen bij v. 2, Gul., W. || 4 filiae, Gœller. || 6 meminerint, Gronov. met nieuwere HSS.; D: minerunt, Voss.: meminerunt. || 7 cuiquam, HSS.; Voss.: quicquam. || 9 amplius ontbr. || dii, HSS. || uti, HSS. || 10 istuc, W. || 12 hoc. || 14 te ut, Acidalius. || 16 implevisti, HSS. || 17 mi ontbr.; mihi HSS. Voss. || intromisisti, Acid. || aedibus || 21 nunquam, HSS. || 22. scatet || 23 Pirenem, zie aant. || 26 belluam || 28 ita ut, HSS. || 29 etiam vivo licet, HSS.: etiam solee licet; ook Voss., maar de tweede *e* van solee is door m. 2 zoo 't schijnt in *et* veranderd. || 30 laterna, B. en Voss. || 32 efferendum. || mortuus est. || 33 hodie R. || 34 quod — habeo ontbr., Seyffert || 35 afferrier, HSS., Voss. || 37 madidum sed vino, HSS. || 38 te cui, HSS. || 39 deponat vino, volgens gissing; affectat HSS. || 42 simul. || 46 factum est, Bothe. || ut te, M. || 49 in me mutassis, Acid.; de syllabe *me* schijnt niets dan correctie van het volgende *mu*; voor mutassis Voss. mittassis, *i* in *u* verb. eerste hand; inme mutassis BD.

IV. 1. 2. nec, HSS. || 5 sese, M. || 8 non eum, W.; HSS.: non enim. || 9 (HSS.: sirpea ook Voss.) || 12 eum ontbr., W. || 17 meus. || 18 renunciatum.

IV. 2. 2. cuiquam, BD quicquam, in B. gecorr. tot quiquam; Voss. quidquam. || 3 nae, HSS. || pulchram. || 6 arcessat me meam; accersat HSS. Voss. || 8 fidei. || modo est zonder [ ], zoo ook HSS. || (voor fano heeft Voss. fac, door m. 2 in fano

gecorrigeerd) || 9 immortales, Voss. || 10 se aulam zonder [ ] || fidei, ook HSS. Voss.; fides in de oude uitgaven is als vocativus op te vatten; men wilde: in fano o fides als in 14. || 12 amat zonder meus. || 14 repperero, HSS. Voss. || 16 ubi id.

IV. 3. 2 semel, Non. simul || crocibat; grocchibat, HSS. Voss.; in D en Voss. is *g* door m. 2 in *c* veranderd; hetzelfde is geschied bij Non. in cod. Leid. p. 45. 16, en in alle HSS. bij Reiff. t. a. p. staat de *c*, die daarom niet te veranderen is; in de 2e syllabe hebben niet *c* maar *cc* alle goede HSS. bij Non. t. a. p., zooals ook als var. lect. bij Reiff. gevonden wordt. || sua, Bothe.

IV. 4. 1 foras eenmaal, Camerarius || erupsisti (waarsch. een drukfout) || 2 quom. HSS || peris, Brix. || 5 afflictas, HSS. || 7 surripui, HSS. || rogitas, Göll. e. a. || 9 ecquid agis als woorden van Euclio. HSS.: STR. haec quid, de *ae* met de gewone afkorting geschreven *e* met een haak aan den voet der letter; de Voss. puncteert nog de *h*, zoodat aecquid (ecquid) overblijft; ecquid ook andere HSS. Hem quid, Camer. || ST. quid agam? EU. auferre; mea toevoegsel van den uitgever, overigens HSS. || 12 quicquid, HSS. || 13 sumsi, HSS. || 14 Hem tibi! EU. ostende. ST. eccas, HSS., alleen heeft B ostende, maar reeds door m. 1 in ostendi veranderd. || 15 Larvae. || 16 Facisne iniuriam mihi, Bothe. || 19 EU. Nive — vellem, agedum, Bothe. || 20 tenta, HSS. || 22 sycophantias; HSS. m. i.: siconpantyas. || rursum, D: rusum; Voss. rusum, *r* m. 2 boven den regel || huc manum, Brix. || 23 Dexteram. ST. Hem! EU. Nunc, Brix. || 26 quicquid, HSS. || 28 Mane, mane! quis illic est, qui hic intus alter erat tecum simul, zóo ook de HSS. Voss. behalve dat zij quis hic hebben, een ondragelijk vers en een harde en duistere woordschikking; *alter* staat grammatikaal niet op zijn plaats en veroorzaakt voor het metrum de slechte verdeeling: alter e-, in plaats van een trochaeus (Versl. en Med. 1874, p. 47); Müller: Máne, mané quis illést qui hic íntus álter técum erát simul, dat maar ten halve voldoet. || 29 hic abierit, Bothe. || 31 agit, M. || 32 Ibo hinc intro, Non. 172. 21. || 33 abin hinc, W.

IV. 5. 1. emortuus, waarsch. drukfout. || 3 nam hic, Camer. || 4 referet, HSS.: hec feret. || 5 Atat, HSS. || effert, HSS. (Voss. etfert).

IV. 6. 1 Fidei. || 3 corvus. || 4 corvum. || 5 illi aliquid; Voss. aquid, daarboven *i* m. 2; na de eerste letter van *avi* schijnt het oog van den afschrijver op de *a* van aliquid gevallen; daardoor vielen de letters *vi a* uit. || 10 fidei. || 11. dii, HSS. || 12 illic, HSS. || 14 quanquam, HSS. || herus me, HSS.

IV. 7. 3 avunculo, HSS. || 3, 4 de orde veranderd door Goeller met de Langiaansche HSS., die 4 tweemaal, vóor en na 3, zouden gehad hebben. || 7 caussa, HSS. || 14 luidt bij Gron. † Ut istuc quod tu me oras, efficiam tibi †. De HSS. hebben dit en het volgende vers: ut istuc quod me oras efficiam tibi impetratum habeo auferam, waarin duidelijk efficiam tibi een glossema is.

IV. 8. 1. Pici. BD: picis, Voss. buitendien correctie m. 2: dices of dicos; dites slechtere Palatini bij Pareus; Non. t. a. p. heeft: pici — eos solus; maar divitiis behoort bij supero, en pici kan dus onmogelijk door attractio inversa zich aan qui aansluiten. Daar ditis geen autoriteit heeft, blijft dus als lezing, waarvan men behoort uit te gaan, picis; Goell. houdt dit voor een acc. van pix (!), zich beroepende op Hesych.

Βίκας σφίγγας, alsof ooit een Attisch dichter dit dialectische *βίκες* kon hebben gebruikt; daarenboven hebben de Sphinxen met de gouden bergen niets te maken. Naar de in de Plaut. HSS. gewone transscriptie van Grieksche woorden wordt *γρῦπες* GRIPES (-PIS), dat van PICIS weinig verschilt. Intusschen blijft de emendatie om Non. l. l. onzeker. || montes, volgens D en Voss. || 5 illuc, Lamb. || 6 collocavi, HSS. || 9 inde ex eo loco, Guil. || 10, 11 zonder [ ] || 11 ego modo declinavi, HSS.; non wordt gewoonlijk òf weggelaten òf door modo vervangen, beide volgens enkele Palatijnsche Codd., het laatste tegen de maat; in het eerste geval wordt med geschreven. De gewone lezing van 9—11: inde ex eo loco video — nam ego declinavi enz. geeft geen voldoenden zin. Euclio begeeft zich volgens die lezing van de plaats, waar het goud was begraven, *nadat* Strobilus het opgegraven had; dit is geheel onwaarschijnlijk; de laatste blik van Euclio zal wel op die plek geslagen zijn geweest; waarom hij nog eenigen tijd in het bosch bleef zonder zich om zijn goud te bekommeren, is niet te begrijpen. V. 11 extra viam doelt natuurlijk op den weg van den lucus Silvani naar de stad; maar dat Strob. het bosch verlaten had, wordt verzwegen. Ook de opgenomene verbetering van v. 9 inde exeo ilico (waarin bij behoud van 10 en 11 na exeo moet geïnterpungeerd worden, terwijl ilico zich aan 't volgende aansluit) neemt den aanstoot niet weg. Video recipere se senem zou dan van het terugkeeren van Euclio *naar het bosch*, werwaarts hij door zijn angst teruggedreven werd, op te vatten zijn; maar recipere se is dan, zoo niet verkeerd, althans dubbelzinnig gezegd; want zonder nadere bepaling is recipere se: zich naar huis begeven; er zou rursum bij moeten staan, illuc, in lucum, of i. d. (vgl. Capt. I. 2. 25, Rud. IV. 6. 19 enz.). Ille me non videt geeft naar den woordklank aanleiding tot deze opvatting: hij ziet het (nam. het *recipere*) van mij niet; het is eene onbeholpene uitdrukking voor ille me non animadvertit. Declinare in 't volgende vers is geen Plautijnsch woord. De verzen zijn hier door een onbedreven versificator ingevoegd om te verklaren hoe Strob., die later het bosch verliet, eer dan Euclio op het tooneel verschijnt; deze verklaring is evenwel geheel overtollig. || 12 ibo, M.

IV. 9. 1—3 de verzen aldus verdeeld Perii —, Tene —, Equidem —, Certum —, Oro —, Herm. || Op v. 4 volgt 5 bij Gron. en in de HSS., Acidalius. || 6 vultu, HSS. || 9 miserum miserum, W. met m. 2 van B. || 10 malae moestitiae hic; mali Non. 487. 21 en HSS. Voss., que B. m. 2. || obtulit, HSS., Voss. || 11 sum omnium, W. (sum omnium senum). || 12 in terra bij 't vorige vers, H. || 13 egomet me. || 14 eo zonder [ ] || defraudavi. || 17 hic quidem Euclio est, est opinor, zoo HSS. behalve est est, waarvoor zij est ut hebben. || 19 quid agam abeam an maneam an adeam an fugiam quid agam, Brix.

IV. 10. 1. ego sum. Eu. immo ego sum miser, Acidal. || 2 obtigit, HSS. || 5 ego emerui, HSS. open spatie na ego., Douza: de te m., Brix: de te conmerui. || 8 Fateor peccavisse et, zoo ook HSS. || 10 ausus. || 13 apud te me, Meursius. || 16 impudens, HSS. || 17 ius est, W. || 18 luce claro, Goeller. volg. Non. p. 210. 8: luci claro; HSS.: luce clara. || deripiamus || 19 sumus, HSS. || 23 purgitant, R. || 28 tu eam. || 29 surripuisti || 31 surripio, Goell. met enkele nieuwe

HSS.; - ripui ook m. 2 Voss. || 40 quod ad me, Bothe. || 43 quis abstulerit, Goell. || 46 quid si fallis, W. (it si f.); it of id fallis HSS. Voss. || 48 qui, HSS. || 49 pater Antimachus, R. || 51 domi zonder meae, Seyffert (meae domi). || 53 renunciare. || 54 atque zonder [ ], Non. 105. 23. || 55 immortales, HSS. || 57 es et benedice, Goell. || 61 quin pudeat, Bothe. || purget se, HSS., Voss. || 62 Si quid, met weglating van ut, HSS.; Voss.: ut quod. || 63 ut mihi, R. || 65 impulsu, HSS. Voss. || 67 filiae Guyet. || 71 agglutinant, HSS. Voss. || 72 quid huius veri sit. || 73 proponendum drukfout, Voss.: probaemodum. || 76 spacium. || 77 nutrice anu, ea rem; HSS.: nutrice an ueram; Voss.: nutrice anu erā.

V. 2 auro || divitior, Guyet. || 4 me, W. || 5 video ego hunc Strobilum servum meum, zoo ook HSS.; nunc Voss. in plaats van hunc. [Strobilum] Brix. || 7 anum adisse || 9 me mittat W., HSS. mee mittat, in Voss. verbeterd (waar de tweede *e* intusschen met het gewone haakje tot aanduiding van *ae* voorzien is) || 14 te. || surripui. || 16 scelu' ontbr. || 17 tentavi, HSS. || 20 redde inquam, Seyffert. || 22 hercle enica, Seyffert. || De versverdeeling van 17—20 grootendeels volgens denzelfde veranderd; Gron.: Quam rem —, Ut eriperes —, Non potes —, Redde inquam —, In arca —, Quomodo.